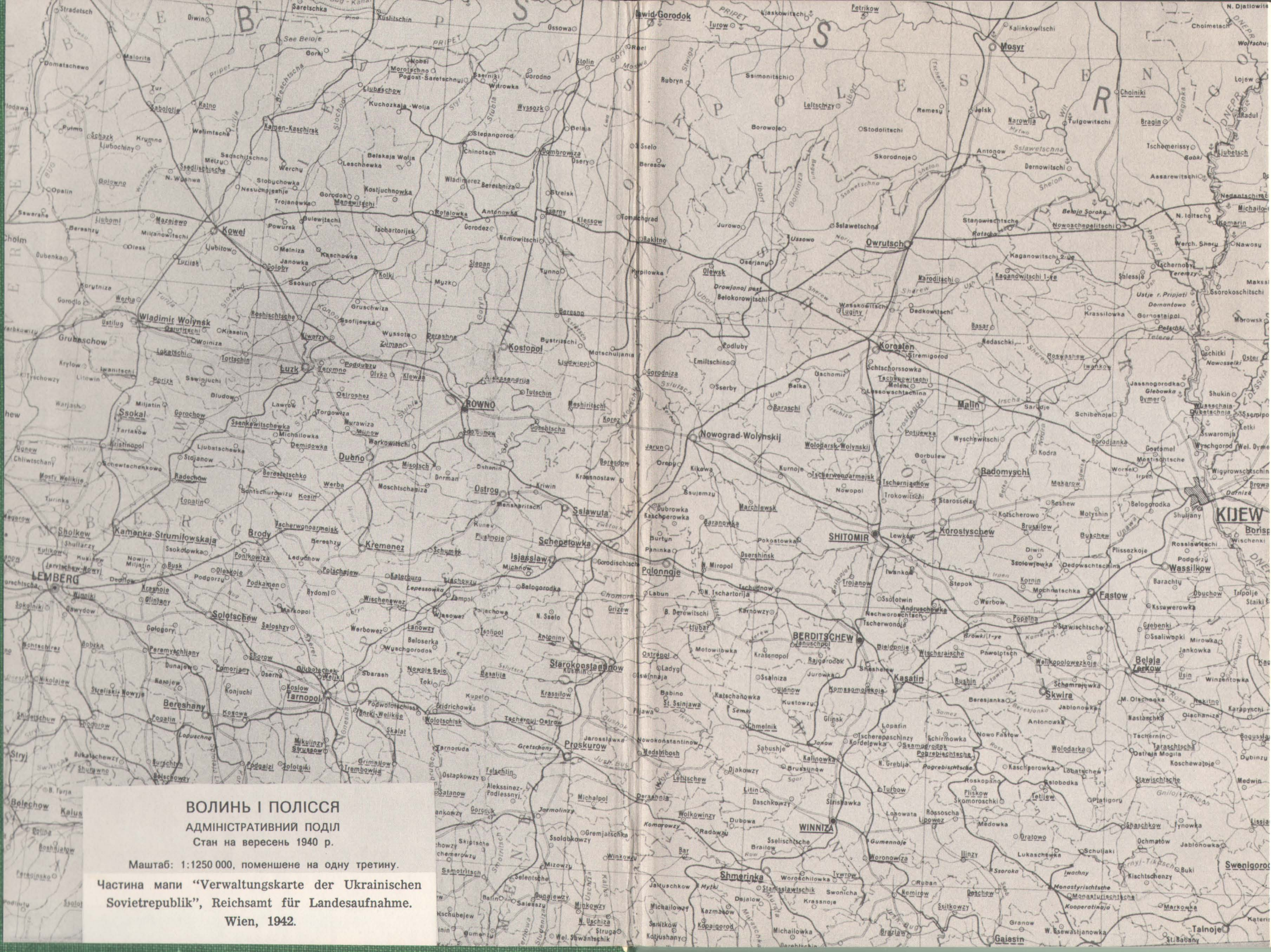

ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОВСТАНСЬКОЇ
АРМІЇ

1

ВОЛИНЬ І ПОЛІССЯ
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ
Стан на вересень 1940 р.

Маштаб: 1:1250 000, поменшене на одну третину.

Частина мапи "Verwaltungskarte der Ukrainischen
Sovietrepublik", Reichsamt für Landesaufnahme.
Wien, 1942.

LITOPYS UPA

Volume I.

Volyn' and Polissya

GERMAN OCCUPATION

Book One

with English Summaries

Second, corrected edition

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

том I.

Волинь і Полісся

НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЯ

Книга перша

з англійськими резюме

Друге, виправлене видання

diasporiana.org.ua

Видання
ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА В США І КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА ІМ. ГЕН.-ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ
в США і Канаді

Редагує Колегія
Відповідальний редактор Є. Штендера
співредактор П. Потічний

Copyright 1978 by "Litopys UPA"

ISBN: 0-920092-03-9

Обладина роботи
мистця Мирона Левицьного

ПРО "ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ"

"Літопис УПА" заплановано як серійне книжкове видання. Його завданням є опублікувати документи й матеріали до історії Української Повстанської Армії (УПА), а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА й історію України того періоду взагалі. Кожний том або група томів "Літопису" будуть присвячені окремим темам і будуть мати назву. Частина книг буде охоплювати історію УПА в певному періоді часу на більших територіях, як, напр., на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два-три, а то й більше томів. Додаткова серія книг буде присвячена загальним темам, таким як, напр., "Діяльність Головного Командування УПА", або збірникам спогадів, праць, чи може бути книгою одного автора на якусь окрему тему.

Збірники будуть появлятися не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Числення книг "Літопису УПА" може бути інше від представленого тут теренового поділу чи хронології подій. Першим томом "Літопису УПА" буде книга "Волинь і Полісся".

Точніше основні завдання "Літопису" такі: а) опублікувати, з дотриманням джерельної точности, існуючі документи про діяльність і боротьбу УПА — як документи УПА, так і її противників; б) перевидати джерельно досліджені важливі для історії УПА підпільні публікації, передусім ще недруковані за кордоном чи друквані в дрібних та періодичних виданнях публікації УПА; в) видавати мемуари й інші матеріали про діяльність УПА, які не були досі опубліковані, або були розсіяні в періодичних і дрібних виданнях; г) стимулювати й видавати праці про боротьбу УПА й про цей період історії України; ґ) публікувати рецензії на книги про діяльність УПА та історію України того періоду; д) опрацювати бібліографію видань до історії боротьби УПА.

Коли говоримо про документи до історії УПА, маємо на увазі передусім такі документи УПА як накази, інструкції, обіжники, документація діловодства, офіційні звернення, повідомлення, звіти, мапи операцій, боїв та рейдів, фотографії тощо. Далі — подібні документи противників УПА. Допоміжні джерела — свідчення очевидців, мемуари чи подібні матеріали. Важливими для історії УПА є також тодішні публікації, як самої УПА, так і інші.

Досі не появились друком ні німецькі, ні радянські документи про боротьбу з УПА, ні ті документи УПА й підпілля, які попали в руки окупаційних властей. І ледве чи скоро такі матеріали будуть опубліковані. Питання українського визвольного руху радянські історики виминають, а інші "спеціалісти" пишуть лише пашквілі. Тільки в Польщі й Чехословаччині появились деякі праці про УПА, звичайно з гостро-тенденційним наświetленням і повторюванням необґрунтованих закидів комуністичної пропагандивної машини з часу війни. Але вони найнаймі подають різні факти і цитують різні документи. Проте в Польщі теж не опубліковано документів до історії УПА.

Треба згадати, що закордоном є відносно небагато документів самої УПА. На це склалися різні причини. Документація діяльності УПА була обмежена до найконечнішого мінімуму. Повстанський характер боротьми УПА не дозволяв на ведення й зберігання документації передусім тому, що у випадку захоплення постою штабу УПА ворогом, такі документи могли бути використані для поборювання УПА чи для репресій населення. Тому, після використання, багато документів нищено, а найконечніші були заховані в різних криївках. Більшість цих документів пропали назавжди. Самозрозуміло, що частина документів таки попала в руки влади окупаційних властей. Коли вони побачать денне світло — годі передбачити. Закордон попала лише незначна частина документів. Це передусім частина архіву УГВР і Головного Командування УПА, яку вивезено закордон ще за німецької окупації. До них долучено документи й матеріали, принесені пізнішими кур'єрами з України й рейдуючими на Захід відділами УПА. В основному ці документи зберігаються в Архіві Закордонного Представництва УГВР і частинно — Місії УПА. Деякі

документи знаходяться в руках різних політичних організацій, передусім ЗЧ ОУН, ОУНз, чи приватних осіб.

В загальному, закордоном ще найбільше документів УПА з часів піднімецької окупації, далі — з українських земель під Польщею, які мали живіший зв'язок з різними країнами світу. Менше документів є з різних теренів УРСР, бо зв'язок з закордоном був дуже утруднений, а кур'єри з України переносили на Захід лише те, що видавалося найважливішим. Проте, на Заході є все таки така кількість матеріалів, що зібрані разом, вони даватимуть доволі всесторонній образ діяльності УПА. Вважаємо, що вже пора ці документи зібрати разом і надрукувати згідно з принципами видання історичних документів, щоб вони могли стати джерельним матеріалом для дослідника.

За такими ж принципами "Літопис УПА" друкуватиме й підпільні матеріали. Кожний документ буде передрукований мовою й правописом оригіналу. В основу публікації буде покладений оригінал; при відсутності оригіналу — найбільше вірогідна копія чи передрук. У всіх випадках у примітках буде це зазначене, а також буде подане місце зберігання документу. Передрукований документ зберігатиме також загальну форму оригіналу. Відтворені пошкоджені місця чи найконечніші поправки будуть взяті в квадратіві дужки [ ], чи пояснені в примітках. Пунктуацію змінено, чи додано дуже рідко, лише в найконечніших випадках. Додані редакційні заголовки чи слова або пояснення в тексті будуть також подані в квадратівих дужках. Кожний том буде забезпечений довідником місцевостей, осіб і словником неясних назв, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

Сторінки "Літопису УПА" відкриті для авторів різних політичних поглядів і світоглядових переконань. Автори можуть висловлювати в "Літописі" позитивні чи критичні погляди, якщо вони будуть подані на належному академічному рівні й оперті на вірогідних джерелах. Закордоном є ще напевно немало осіб, які зберегли документи, знятки чи інші вартісні матеріали про боротьбу УПА чи повстанський рух в Україні. Їх зокрема прохаємо порозумітися з редакцією "Літопису" щодо публікації цих матеріалів. Це саме стосується до спога-

дів про важливі й цікаві події та факти з історії повстанського руху в Україні.

Якщо йдеться про назву — “Літопис УПА” — то вона була вперше вжита для одноразової публікації “одноднівки В. О. ‘Буг’” (Воєнна округа УПА-Захід), виданої на цикльостилі в жовтні 1947 року. В “одноднівці” були вміщені передусім спомини вояків УПА, а також декілька документів, віршів і статей. Приймаючи назву “Літопис УПА”, ми не стільки мали на увазі традицію — наше видання заплановане як серійне й децю іншого характеру — як те, що слово “літопис” найкраще окреслює характер видання і наш намір дати читачеві історично-документальне видання про УПА.

Редакція “Літопису УПА”

**

ABOUT THE “LITOPYS UPA”

The “Litopys UPA” is the name chosen for a series of historical books in Ukrainian with an aim of publishing historical documents and relevant materials pertaining to the history of the Ukrainśka Povstans’ka Armiya or the UPA (The Ukrainian Insurgent Army). It is also hoped that it will stimulate the appearance of other documentary articles on the UPA as well as on the history of Ukraine during the Second World War and after. Each separate volume or sequence of volumes is being planned to focus on a specific theme and will appear under a separate title. Several volumes will relate UPA’s activities in a particular territory but within a certain time period, as for instance the UPA in Volyn’, in Halychyna, or in the Polish-occupied areas. More than one volume will be dedicated to each region depending on availability of the material. Other books in the series are planned to cover a variety of topics such as “The Activities of the Supreme Command of the UPA”, memoirs of UPA soldiers, etc.

Each volume will appear separately without being tied to a rigid schedule. The very first book of the “Litopys UPA” is devoted to “Volyn’ i Polissya” (“Volyn’ and Polissya”).

More specifically the aims of the "Litopys UPA" are (a) to print source materials on the military and political activity of the UPA regardless of their origin; (b) to reprint, with no changes to the original, important publications of the underground presses, especially those which have not as yet been published in the West, or may have appeared in limited editions; (c) to publish memoirs of UPA members; (d) to invite and to publish scholarly articles and manuscripts about the UPA and about the history of Ukraine of that period; (e) to publish critical reviews of books written about the UPA or events in Ukraine at that time; (f) to compile a bibliography on the UPA.

Documentary sources which will be published include such items as military orders, instructions, circulars, all sorts of correspondence, official declarations, photographs, diaries and reports. The maps of larger military operations, of individual battles and of raids which were either released by the UPA or its opposition will also be made available.

Thus far neither German nor Soviet documents concerning UPA have appeared in print, not even those documents of the UPA and the underground which were captured by the occupation authorities. It is doubtful that these materials will be published in the near future. Soviet historians prefer to keep silent about the existence of the Ukrainian liberation movement during the Second World War and shortly thereafter. Those works on the UPA that have appeared in Poland and in Czechoslovakia, on the other hand, are full of bias and tend to reflect the Communist Party's views of the Second World War vintage. Nevertheless, they do present certain facts and provide direct quotations from various UPA documents. But even in Poland the full edition of the captured UPA documents is yet to appear in print.

It should be pointed out that relatively few documents of the UPA are preserved in the West. There are many explanations for this state of affairs. For reasons of security, the UPA's own documentation was restricted to the barest minimum level. The nature of UPA's guerilla warfare did not lend itself to continuous collection and safe-keeping of important papers. Many documents were destroyed intentionally after having served their purpose, and only those deemed

more necessary were hidden away. The majority of the latter have been lost forever. It is quite evident, from the Polish publications in particular, that some documents did fall into the hands of the occupying authorities, though it remains to be seen if and when they will be published. Only a fraction of the total did reach the West. These documents represent materials from the archives of the UHVR (Supreme Ukrainian Liberation Council) and the archives of the Supreme Command of the UPA, and were brought to the West at the time of German occupation. Additional documents arrived with couriers in the post war period or were brought by the UPA units which were sent to the West in 1947-48. Most of these documents are presently located either in the Archives of the ZP UHVR (Foreign Representation of the Supreme Ukrainian Liberation Council) or in the Archives of the Misiya UPA (Mission of the UPA). Certain documents are in the possession of various Ukrainian political organizations, mainly the ZCh OUN or Zakordonni Chastyny Orhanizatsiyi Ukrainis'kykh Natsionalistiv (External Units of the Organization of Ukrainian Nationalists), the OUNz (OUN External) and in private hands.

The largest collection of UPA documents preserved in the West originate primarily from the period of German occupation; next in quantity are those from Polish-held Ukrainian areas, from which more lively contacts with other countries was possible. Still fewer documents are available from various areas in the Ukrainian SSR, since contact with the West was difficult and the couriers to Western Europe brought with them only that which seemed most important. Nonetheless, sufficient materials do exist in the West, which when assembled together, will go a long way in explaining activities of the UPA on various Ukrainian territories. The editors are of the opinion that now is the appropriate time to publish these documents in the original form and in this way to provide invaluable source material for scholars and historians.

The "Litopys UPA" will observe the following rules in publishing underground documents and materials. Each document will be reprinted in its original language. If, however, the original document is not available, an attempt will be made to substitute the most authentic copy or a reprint of the original document. However, in

such cases any change or deviation from the original will be clearly indicated in a footnote, together with the present location of the document. The original form of the document will also be retained as much as possible. In damaged documents all words or segments of the text or the most indispensable corrections, will be indicated by means of square brackets [ ] or if necessary will be explained in a footnote. Square brackets will also be used to indicate editorial comments and explanations within the text. Each volume will have index of place names, surnames, abbreviations and infrequently used or obscure terminology.

The pages of the "Litopys UPA" are open to all authors who wish to contribute to this subject field. In the countries of the western world there live a large number of individuals who possess documents, photographs or other valuable materials related to the UPA or to the liberation movement in Ukraine. The Editors extend an invitation to such persons to publish these materials in the "Litopys UPA". The Editors also invite memoirs, eye-witness accounts, collections of stories, facts, no matter how seemingly insignificant, as long as they will help shed additional light on the history of the insurgent movement in Ukraine.

The name of this publication the "Litopys UPA" is not accidental. It was used for the first time in a publication which appeared in a mimeographed form in October 1947 in "BUH" one of the military regions of the UPA-West. It was this publication which contained personal accounts by UPA soldiers, some documents, poems and several articles. In choosing the name the "Litopys UPA" the Editors wished, at least partially, to continue with this tradition. Much more importantly, however, the Ukrainian term "Litopys" (Chronicle), characterizes best the contents of the publication as well as its aim, namely, to present the reader with a comprehensive work on the history of the UPA.

Compilers of the "Litopys UPA"

ПЕРША КНИГА "ЛІТОПISY УПА"

Історична назва краю — Волинь — це сучасні області Волинська, Рівенська, Житомирська, північні частини Хмельницької та Тернопільської областей, і на півночі — українські південні райони Білоруської РСР. Південь Волині — це хліборобський край з незначними лісами й багнитими теренами; північ — це багна й пуці Полісся, пригожий край для повстанської війни. На переломі 1942-43 років на західній Волині і Поліссі постала УПА в боротьбі проти німецького й російського імперіалізмів за незалежну українську державу. Згодом дії УПА поширилися на інші простори України. Для цих земель уживали в підпіллі теж назву Північно-західні українські землі (ПЗУЗ).

Ця перша книга "Літопису УПА" присвячена боротьбі УПА на Волині і Поліссі в період німецької окупації. В неї увійшли статті, матеріали й документи, які дають загальну характеристику тодішньої ситуації на території Волині, організації і військової та політичної діяльності УПА. (Матеріали про бойову й організаційну діяльність УПА будуть надруковані в дальших збірниках літопису про Волинь). У ній поміщені також загальні накази Командування УПА Волині (від кінця 1943 року Командування УПА-Північ) й Головного Командування УПА. У книзі надруковані теж публікації УПА про I-шу конференцію поневолених народів Східньої Європи й Азії та летючки УПА до різнонаціональних військових частин при німецькій армії.

Книгу відкриває стаття полк. М. Омелюсіка "УПА на Волині в 1943 році", яка є критичною характеристикою діяльності УПА на цій території. Автор був керівником Оперативного відділу Командування УПА-Північ у тому часі і тому добре ознайомлений з внутрішньою ситуацією та діяльністю УПА. Він використав для своєї аналізи також пізніші публікації про УПА на цій території; вони доповнюють його відо-

мости з часу перебування в УПА. Ця стаття — це єдиний написаний на еміграції матеріал збірника.

Подібну тематику має стаття Г. Левенка "Нарис історії боротьби УПА", написана в Україні в 1944 році. Нарис, як видно з його вступу, написаний членом ОУН, учасником подій. Це, мабуть, перша ширша спроба дати загальну характеристику повстання УПА й історію її боротьби під німецькою окупацією. Важливість нарису теж у тому, що в ньому є ряд характеристик різних аспектів діяльності УПА.

Стаття І. М. Коваленка "Цілі й методи німецької імперіалістичної політики на окупованих теренах" дає принципову критику нацизму й німецької імперіалістичної політики. Вона написана весною 1943 року й перевидана кілька разів як вишкільний матеріал у відділах УПА та в підпіллі.

Статті для розділу "Військово-вишкільні, політичні й інформативні публікації" вибрано як зразок публікацій УПА в 1943 році на вишкільні й політичні теми. Вони показують, на якому рівні стояли військові публікації у початковій стадії організації УПА й де їх автори шукали історичних традицій. Тут поміщено також дві редакції документу, відомого пізніше під назвою "За що бореться Українська Повстанча Армія?". Перша його редакція — "За що бореться визвольно-революційна Українська Повстанча Армія?" — була підписана Проводом ОУН і видана в формі летючки українською і російською мовами в 1943 році. Цей текст згодом був скорочений та перередагований політичним відділом Головного Командування УПА й опублікований за підписом "Українська Повстанча Армія" під назвою "За що бореться Українська Повстанча Армія?". Ця друга редакція стала програмово-політичною декларацією УПА. Важливе в історії документу є те, які зміни редактори УПА вважали за відповідне зробити в його первісному тексті.

Накази Командування УПА Волині охоплюють різні ділянки керівництва військом. "Наказ військам УПА" з 27 серпня 1943 р. устійнює систему військових ступенів (звань) та регулює деякі персональні справи (згодом цей наказ був анульований наказом Головного Командування УПА, який вніс деякі зміни в назви військових ступенів). Наказ ч. 8 з 30 серпня

1943 р. унапрямяє організацію самооборони населення. Наказ ч. 9 з 1 вересня 1943 р. регулює звітування командирів груп УПА, облік радіотехнічного майна та організацію кінноти. Інші накази порушують такі справи: збереження військової таємниці (ч. 10 з 3 вересня 1943 р.), організацію самооборони сіл перед німецькими каральними відділами (ч. 11 з 4 вересня 1943 р.), організацію набору кандидатів для другої старшинської школи та інших вишколів (ч. 12 з 4 вересня 1943 р.), надання підстаршинських і старшинських ступенів воякам УПА (ч. 13 з 4 вересня 1943 р.) і організацію зв'язків та співпраці з чужонаціональними військовими частинами при німецькій армії (ч. 17 з 28 жовтня 1943 р.).

Накази шефа Політичного штабу групи "Заграва" стосуються організації шкільництва на терені цієї групи. Вони характеризують до деякої міри діяльність УПА в цій ділянці.

У книзі поміщено також збірку наказів Головного Командування УПА з січня 1944 р., тому що вони майже цілістю стосуються діяльності УПА на Волині. Тут маємо додаток до наказу ч. 1/44 "Вказівки по праці військових штабів" (самого наказу немає), який характеризує завдання штабів УПА. Наказ ч. 2/44 надає цілому рядові старшин і підстаршин військові ступені, а також переводить зміни особового складу старшин. Більшість підвищених у ступенях вояків з УПА-Північ. Наказ ч. 3/44 проголошує введення в УПА військових відзначень і регулює їх надання, також устійнює функційні відзнаки для підстаршин і старшин, а радше поширює відзнаки на інші терени (на Волині ці відзнаки були введені раніше).

Книга кінчається іменним та географічним показником і словником маловживаних слів, назв, скорочень тощо.

Більшість документів, матеріалів і зняток до цього тому взято з Архіву ЗП УГВР. Це, як і інші джерела передруків, подані після даного матеріалу, або їх групи.

Редакція складає щиру подяку всім установам і особам, які допомогли підготувати до друку й видання цю першу книгу "Літопису УПА".

Упорядники першої книги "Літопису УПА"

**
**

INTRODUCTORY REMARKS

The region of Volyn' (Volhynia) encompasses the contemporary provinces (oblasti) of Volyn', Rivne, Zhytomyr, the northern parts of Khmel'nytskyi and Ternopil provinces and the Ukrainian ethnographic districts of southern Belorussian SSR. The south of Volyn' is predominantly an agricultural area with some forested and swamp-land regions, while in its northern parts lie the numerous bogs, swamps and heaths of Polissya (Polese) — the perfect terrain for guerilla warfare. This area witnessed in 1942-1943 the birth of the Ukrayins'ka Povstans'ka Armiya or UPA (the Ukrainian Insurgent Army), whose soldiers took up arms against both the German and the Soviet power with an aim of establishing an independent Ukrainian state. In time the UPA's activities spread to other parts of Ukraine. Peculiar to the underground movement was the designation of Volyn' as the PZUZ or Pivnichno-zakhidni ukrains'ki zemli (the North-Western Region of Ukraine).

This first issue of the "Litopys UPA" deals with the activities of UPA in Volyn' and Polissya during the German occupation. The materials collected here give a general characteristic of the situation in these regions and show the organization of the UPA and its military and political activity. (The materials dealing purely with the military activity of the UPA will be published in future collections). This volume, however, includes several general orders of the Volynian Command of the UPA and of the UPA Headquarters.

The volume also contains UPA publications pertaining to the First Conference of the Enslaved Peoples of Eastern Europe and Asia, and UPA leaflets directed at various ethnic units of the German army.

The volume begins with the article by Col. M. Omeliusik entitled "The UPA in Volyn' in 1943" which is a serious analysis of the UPA activity in that region. The author who was the Chief of the Operational Section of the Volynian Command of the UPA speaks from personal experience about the successes and failures of the UPA. His article is also based on a number of later publications about the UPA on that territory which complement his personal account. This article is the only item in the book written by an emigre.

The article by H. Levenko "An Historical Outline of the UPA Struggle" written in Ukraine in 1944 is similar thematically. The

"Outline" as is clear from the introduction was written by a member of the OUN — Orhanizatsia Ukrains'kykh Nationalistiv — (Organization of Ukrainian Nationalists), who took part in the UPA. It represents probably one of the first attempts to provide the origins and history of the UPA under German occupation.

The article by I. M. Kovalenko "The Goals and Methods of the German Imperialist Policy in the Occupied Regions" offers a thorough critical analysis of German imperialistic policy. It was written in the spring of 1943 and was republished several times as educational material for the UPA forces and the underground as a whole.

The articles which are grouped in the section "Military — educational, political and informational materials" represent examples of UPA publications which have appeared in 1943. These publications show the level of professionalism which existed at the initial period of UPA's organizational activities and the sources of historical traditions sought by their authors for the UPA. Here the analyst will find two versions of a document which is known under its later title, namely, "What is the UPA Fighting For?". The first version of this document under the title "What is the Revolutionary-Liberationist UPA Fighting For?", was undersigned by the OUN Leadership and printed as a leaflet in Ukrainian and Russian. The text of this leaflet was subsequently shortened, revised and reedited by the Political Section of the UPA Supreme Command, and released under the title "What is the UPA Fighting For?", this time undersigned "Ukrainian Insurgent Army". This document represents a political credo of the UPA. Worthy of interest are the changes which the editors found necessary to introduce into the original version of the document.

The Orders of the UPA Command in the Volyn' Region which was at that time the Supreme Command of all UPA, throw light on various aspects of military administration. "Order to the UPA Forces" of 27 August 1943 establishes a system of ranks and regulates certain personal matters (subsequently this order was superseded by the order of the UPA Supreme Command in 1944, which introduced changes into the nomenclature of military ranks). Order #8 of 30 August, deals with the organization of self-defence units among the population. Order #9 of 1 September 1943 regulates reporting channels

of the UPA Commanders, orders the stock-taking of the radiotechnical material, and deals with the organization of cavalry units. Other orders focus on the following: preservation of military secrets (#10 of 3 September 1943); organization of a village's self-defence and plans of action against German punitive expeditions (#11 of 4 September 1943); organization of recruitment of the candidates to the second officers school and to other training schools (#12 of 4 September 1944); granting of non-commissioned and commissioned officer ranks to UPA soldiers (#13 of 4 September 1943); and the organization of contacts and cooperation with the non-German military units in the German army (#17 of 28 October 1943).

A number of orders issued by the Chief of Political Staff of the UPA Group "Zahrava" deal with the organization of schools in the area of its operations. These are quite typical examples of the UPA activities in this sphere.

The volume also contains a number of Orders of the UPA Supreme Command of January 1944 because they are directly relevant to UPA activities in Volyn'. Here we find the "Instruction of the Work of Military Command Headquarters" which represents an appendix to Order #1/1944 (the copy of the Order itself is not available) which outlines the duties of command staffs. Order #2/1944 deals with promotions and staff changes. Order #3/1944 regulates military honours and decorations and establishes military insignia for commissioned and non-commissioned officers.

A large number of documents and photographs in this volume were made available by the Archives of ZP UHVR or Zakordonne Predstavnytstvo Ukrain'skoi Holovnoi Vyzvol'noi Rady (Foreign Representation of the Supreme Ukrainian Liberation Council). These and other sources are properly identified by footnotes.

The compilers would like to express their gratitude to all institutions and individuals who helped with the publication of this first volume of the "Litopys UPA".

A name and geographical index as well as explanatory notes are located at the end of the volume.

Compilers of the First Volume of the "Litopys UPA".

ІСТОРИЧНІ ОГЛЯДИ, АНАЛІЗИ, СТАТТІ

Полк. М. Омелосік

УПА НА ВОЛИНІ В 1943 РОЦІ

Пишучи ці рядки мұшу застерегтися, що вони оперті головним чином на моїх особистих спостереженнях. Публікації, які до цього часу вийшли друком і які мені відомі, в певній своїй частині грішать дещо суб'єктивністю і часом мають полемічний характер. Мені здається, що майбутній історик не знайде багато матеріалів з джерел військових штабів того часу, бо бойові штаби УПА, що по своїй природі були дуже рухливі і не мали забезпеченого запілля, такі цінні матеріали як звіти, донесення, накази і т. п. по використанні нищено, щоб не попали до рук ворога. Наприклад, вся канцелярія Штабу УПА Волинь-Поділля складалася з однієї скриньки головним чином з мапами, що часто носив її на плечах один-єдиний писар, що був на цілий штаб. Потрібні ж секретні папери та шифр носили в своїх торбинах начальник оперативного відділу та начальник штабу.

Силою обставин прийдеться користати з архівів партійних організацій, що збереглися чи збережуться. Особисті спогади будуть цінним матеріалом для майбутніх істориків, але, на жаль, їх ще мало з'явилося в пресі, і то більше в формі літературних оповідань або партійної полеміки. Я хочу подати тільки невеликий фрагмент з дій УПА, обмежений і територіально і в часі, бо лише Волинь в 1943 році (при чому і в тому часі не можу охопити всіх дій УПА на цілій території Волині).

Після окупації німецькими військами Волині та Галичини в кінці червня та на початку липня 1941 року на цій території самочинно організувалася українська адміністраційна

влада, не чекаючи на зарядження німецьких військових властей. Були зорганізовані районіві і повітові управління і навіть обласне управління в Рівному. Німецькі ортскомандантури переважно приймали до відома цей факт і не вміщувались в нижче управління. До прибуття німецької цивільної адміністрації військові ортскомандантури номінально керували всією адміністрацією краю і були лише в повітах, а нижче, в районах, вся адміністрація спочивала в українських руках. Але і в повітах фактично керували повітами і навіть областю українські управління, звітуючи лише до ортскомандантів, а ті не дуже вміщувались в адміністративне управління, пильнуючи головно безпеки з погляду військового.

Найнижчою адміністративною клітиною була село-грумада, наступна район (так як було за большевицької окупації), далі райони зводились в повіти-округи з територією, так як було за Польщі (бо за большевиків повіти були скасовані), і нарешті — область. Поліція була зорганізована в районах і повітах в досить чисельному стані (на район 30-50 поліцистів), крім того сотня повітової поліції. В Галичині адміністративна організація була дещо інша. По пересуненні границь армійського запілля на схід, в Західній Україні було встановлено німецьке цивільне управління. Німці офіційно впровадили цивільне управління з 1 вересня 1941 року, але фактично владу перебрало воно з кінцем вересня і початком жовтня. Коли під час адміністрування запілля військовою владою існувала до певної міри неписана автономія в адміністраційному управлінні, то з приходом до влади німецького цивільного управління ситуація змінилась основно. Українську адміністрацію залишено лише в сільських громадах та частково в районах, але на кожний район був призначений крайсландвірт з двома, а то й трьома помічниками, які фактично й керували районами, бо перебрали на себе всі господарські справи.

На Волині німці залишили той правний стан, що був за большевицької окупації, особливо щодо права власности та нерухомости та всілякого роду господарських об'єктів. А що це все було націоналізоване, то правним спадкоємцем мусіла бути німецька держава. Власного нічого не було, навіть селянського дрібного господарства. За німецьким законом, виданим

для України, суди, також і німецькі, не мали права розглядати справи про власність на нерухомості, лише про право посідання. Тільки в Галичині ("Генеральна Губернія") українці могли мати земельну власність до 20 га. — Можна було б навести ще більше прикладів правного порядку, характеризуючих дійсний замір німців в майбутньому щодо України з виданих ними розпоряджень, але це не належить до моєї теми.

Отож цивільне німецьке управління організувало в повітах гебітскомісаріяти з ключовими відділами уряду праці, гебітсляндвірта та шефа безпеки. Бувший український начальник повіту спершу був залишений як зв'язковий між німецьким гебітскомісаріатом та нижчими клітинними (районами), але без жадних прав, а пізніше — в деяких повітах і зовсім відсутній. Вищі інстанції були, як відомо, генералькомісаріяти і нарешті райхскомісар України.

Українська поліція була підпорядкована повітовому командантові поліції, який був старшиною СС, і який в районах призначав командантів німецької поліції та утворював пости в складі кількох, або кільканадцяти жандармів, а як треба було, то й кількадесяти. Незалежно від того діяло СД та гештапо. Українська поліція перейшла на роль вже допоміжної. Уряди праці вербували "добровільних" робітників до Німеччини, ляндсвірти викачували контингенти, які склалися з 22 родів різних товарів, від клоччя до м'яса, служба СД притягнула до співпраці бувших НКВД-истів для боротьби з українськими націоналістами і т. д.

Але ця машина функціонувала ще сяк-так лише в першій половині 1942 року, поки ще шруба не дуже була прикручена, поки порівняння з попередньою большевицькою окупацією виходило ще на користь німців, та поки людність не переконалася на фактах, що несе для України німецький націонал-соціалізм. Ілюзії про можливість співпраці, навіть серед великих оптимістів, щезли, хоч і ще були люди, що виправдували все військовим часом і казали, що, мовляв, після війни все зміниться. Маючи тепер документальні дані, можна сказати, що може й змінилося б, але на гірше. 1942 рік пройшов ще, порівнюючи, спокійно на селах, але в містах позначився великими розстрілами українського національного еле-

менту та визначніших людей науки та культури. Відносини між німецькою адміністрацією та українським населенням погіршувалися з кожним днем. Контингентова шруба притискувалася, робітників до Німеччини уряди праці вербували за допомогою німецької жандармерії, брутальність німецької адміністрації ображала національну гідність кожного українця. Постає напружена ситуація. Винищення літом 1942 року в бестіяльський спосіб всього жидівського населення показало на що здібні німці, коли їм треба буде винищити не тільки поодиноких людей, але й цілу націю.

Серед спокійного мирного населення відчувається відрух самооборони. І коли націоналістичні організації в підпіллі працюють над проблемою розгорнення збройного руху спротиву, населення сприймає вістки про це з захопленням і вже небагато таких, що ще сумніваються в доцільність цього руху. Терор, який німці зміцнили з початком 1943 року (масові розстріли в Рівному 8 березня 1943 р., в Крем'янці 23 лютого 1943 р. та інші) спричинився до народження жадоби відплати та до кипучої ненависти.

Так постала потенціяльна УПА.

Цей відступ від властивої теми я навів, щоб показати тим, що не були в той час на Україні, або були там, де панували інші обставини, на якому тлі почали розгортатися дії УПА та про її організацію.

Про необхідність збройного спротиву, як проти фашистської Німеччини так і проти большевицької Москви, тепер вже не було дискусії. З одного боку ми мусіли показати перед світом, що змагаємося всіма нашими можливими силами проти поневолення нас Німеччиною, з другого ніяк не бажаємо приймати "визволення" нас від німецької окупації червоною Москвою. А коли так, то ми й мусіли стати перед необхідністю створити підпільну повстанську збройну силу, що прийняла назву УПА (Українська Повстанська Армія), якій логічно відразу прийшлося змагатися на двох основних фронтах — проти німців і проти червоних москалів, а крім того ще й проти польських наїзників, що маючи самі невелику силу, при-

лучилися чи то до німців у вигляді допоміжної поліції, чи до большевицької партизанки, в якій мали на північному Поліссі навіть окремі частини. Це основне і велике завдання УПА вимагало розгорнення потужної сили, що охопила б усі терени і шахувала б німецьку адміністрацію всюди. Обмеження повстанських дій лише на звужені терени на лісових просторах не досягало б поставленої мети, бо ці терени не тяжко було б ізолювати, та й дія на обмежених просторах не дала б бажаного ефекту. На канібальські звірства треба було відповідати сильними дошкульними ударами і то власне в тому самому терені. Вже березень 1943 р. позначився зорганізованими виступами УПА в ширшому масштабі. В деяких містах збройною силою звільнено в'язнів з в'язниць: Крем'янець, Дубно. Однієї ночі (18 березня 1943) відбувся напад на районні пункти крайсландвіртів. Багато з них знищено. Почалася вже одверта війна між відділами УПА та німецькою адміністрацією. З того часу німецька адміністрація та поліція замурувалися в містах і більших містечках, збільшили залоги німецької жандармерії, покликали на службу як допоміжну поліцію поляків і в більш центральних місцях шуцбатальйони так званих козаків (москалів, що пішли на службу з полону), лотишів, узбеків та ін. Адміністрація в терені не могла вже сваволити і запускатися туди лише вдень і в супроводі сильних відділів жандармерії та допоміжної поліції.

Німці пробували ще тероризувати населення, але вже реакція наступала негайно. Наприклад, коли на Крем'янецьчині спалили село Молотків і вистріляли майже все тамошнє населення, за пару днів пізніше повітовий відділ жандармерії, що їхав автами, був знищений і там був вбитий шеф поліції, офіцер СС; коли в травні сильні відділи жандармерії спалили с. Стіжок і помордували людей, в поворотній дорозі заскочили їх відділи УПА та доценту знищили; на місці лишилося коло 200 трупів німецької поліції. Німці навіть не повезли їх ховати до міста, як вони це звичайно робили, щоб не зробити прикрого враження, і поховали вбитих там же на місці. З цим відділом німців були й танкентки. Те саме діялося і в інших теренах. Коли німці переконалися, що їх злочини безкарно не проходять, стали обережнішими. Вже в другій чверті

цього 1943 року УПА володіла деякими теренами неподільно, куди не сміла заглянути німецька влада і де УПА могла свободно розгортати свою організаційну і вишкільну працю. Такий терен не був лише один на волинському Поліссі, їх було більше в різних повітах, де були більші лісові терени. Увесь терен Волині вночі належав до УПА, бо німці і допоміжна поліція сиділи в містах і містечках у спеціально вибраних мурованих будинках, з замуrowаними вікнами назовні, щоб не можна було закидати гранатами. Всю організаційну і господарську працю відділи і адміністрація УПА вночі виконували необмежено.

Як я вже згадав, УПА провадила рівнож боротьбу з червоною партизанкою. Червона партизанка була не що інше, як регулярні військові частини червоної армії, що повітряним шляхом перекидалися до нас, головню на поліські терени. До половини 1943 року терен їх дій вдалось звузити до самих північних теренів Полісся над рікою Прип'яттю, а на поліських теренах за колишнім кордоном Польщі вони майже цілком панували. Червона партизанка мала свій штаб в Москві, була вивінована в модерну ручну зброю, технічні засоби зв'язку, діставала зброю та пошту літаками, якими і відтранспортувала ранених. На колишніх польських теренах Волині червона партизанка мала своїх опірних пунктів дуже мало. Мені відомо: в Цуманському лісі коло Клевани були два батальйони, що окопалися та замінувалися так, що доступ до них без тяжкої зброї і танків був неможливий. В Суражських лісах було теж два батальйони. Гніздо в Цуманському лісі (коло Клевани) перешкоджало в свободі наших рухів і було центром зв'язку червоної партизанки. УПА тричі пробувала його зліквідувати, але безуспішно з браку тяжкої зброї. Нам попалася одного разу пошта червоних партизан, розташованих на північному Поліссі. З неї було видно, що ці партизани походили з Москви, Рязані та центральної Росії і ні одного не було з України. До них прилучувались місцеві комуністи, але таких приймали мало, переважно жидів. Москва постачала партизанам все, крім харчів, які вони мусіли здобувати на місці, а тому, що терен був опанований УПА, то такі випадки зустрічали відсіч. Червона партизанка не робила поважних проти-

німецьких акцій, а займалася головно провокаційними виступами, щоб викликати відплатні акції німців проти місцевого населення. Наприклад, зірвуть шину на залізниці, то обов'язково коло села. Заміна шини є справою пів години, а село терпить від терористичної відплати німців.

Червона Москва зараз з початком війни з німцями 1941 р. пробувала творити комірки своєї партизанки, скидаючи для цього вишколених вояків в терен, але що вони серед місцевого населення зустрічали ворожу поставу, то цей спосіб занекали і почали посуватись на захід з Білорусі і східнього Полісся. В першій половині 1943 року УПА відтиснула їх на північ та на схід. Ще літом того ж 1943 року сильний відділ червоної партизанки, понад 2,000 людей, під проводом Ковпака пройшов через всю Волинь до Галичини, де його дощенту розбито. Відділ його розсипався і майже увесь був переловлений в Галичині та на Волині відділами УПА. Самому Ковпакові пощастило втекти назад. Метою цього рейду, за заявою Ковпака, було знищення нафтових споруд в Дрогобиччині. Але ясно, що німці, слідкуючи за рухом Ковпака, недопустили б його до району Дрогобича, бо на це ще мали сили. Насправді мета була інша, а саме — рейд пропагандивно-терористичний по Західній Україні. Всюди, де пройшов Ковпак, він спеціально полював на місцеву українську адміністрацію та на націоналістів і коли їм вдалося когось зловити — розстрілювали.

Цілком інша ситуація була на теренах Волині, що між першою і другою світовими війнами належали до СРСР. Загально беручи, крім підпільної сітки ОУН, української національної партизанки там не було. Населення стероризоване з одного боку німцями, а з другого підпільною сіткою НКВД та членів компартії, що лишилися в терені, боялося виявляти будь-яку рухливість та симпатії. Щоб піднести дух населення та освідомити його національно, УПА висилало свої рейдуючі частини, що заходили далеко на схід від Бердичева та Житомира. В другій половині 1943 року з групи Південь — Енея були вислані курені Негуса та Макса. В тому ж часі тричі рейдував аж на схід від Житомира та Бердичева, а також Коростень к-р Верещака, висиланий Головним Командуванням. Ці рейди були особливо тяжкі з огляду на те, що боль-

шевицька партизанка скупчувала всі свої наявні сили з метою знищити рейдуючі частини. Не дивлячись на ці труднощі, рейди були завжди успішними. В одному з них Верещака доценту розгромив поліційну школу фольксдойчів з Житомира, що була вислана німцями проти нього.

З пересуненням фронту війни ближче на захід під кінець року, частини УПА перейшли на територію, що належала до війни Польщі, де почато робити переорганізацію відділів УПА, маючи на меті проховзнутись в запілля советського фронту тоді, коли він підійде. Тут треба зауважити, що Житомир і околиці були призначені для поселення фольксдойчів, і їх вже почали переселювати з інших, головню південних, теренів України, що мали інше призначення. Після появи в цих околицях УПА, що виганяла фольксдойчів та карала німецьку адміністрацію, фольксдойчі стали розбігатися.

Організація

Рік 1942 пройшов ще в підготовчих працях для розгортання відкритого збройного спротиву. І хоч вже були випадки дрібних збройних виступів, то це були, покищо, випадки спорадичні. Коли на початку 1943 року українська поліція відмовилась арештувати людей, що були завербовані на працю до Німеччини, німці в деяких місцях (Здолбунів, Рівне) почали роззброювати її та розстрілювати. На початку березня 1943 р. українська поліція, за виїмком небагатьох осіб, захопивши всю зброю, яку посідала та яку мала під своєю охороною, пішла в ліс. Це були основні кадри сяк-так вишколених людей для розгортання більших відділів УПА.

З того часу, себто початку 1943 року, починають розгортатися збройні дії повстанців більшими відділами. Правда, до того часу на Волинському Поліссі існували загони українських повстанців під проводом Бульби-Боровця, але вони перебували на обмеженому терені Полісся і не могли розгорнутися в потужну силу, щоб зорганізувати спротив на цілому терені Волині, що стало вже необхідністю. До половини 1943 року організація армії зарисувалася в формі, в якій була завершена на початку другої половини того ж року. Найбільшими тактичними з'єднаннями були курені, що склалися з

2-3 сотень, та чоти тяжких кулеметів, але в більшості цих чот кулеметів не було. Сотні були озброєні, крім крісів, по 1-2 легкому кулеметові (переважно Дехтярьова) на чоту та по одному сотенному гранатометові. Але це не була постійна норма, все залежало від наявності в даний момент відповідної зброї.

УПА, що не спиралася на регулярну армію нормального типу з організацією, що їй надано державною владою, і що таким чином не спиралася на бази чи допомогу власної держави, та при тому, не маючи взагалі союзника, природно могла розраховувати лише на акції малої під'їздової війни і вивинувались тими засобами, що їх знайде в терені чи відбере від ворога. Тому райони дій для певних частин обмежувались територіально, виключаючи випадки, коли треба було скупчувати більші сили. Загально кажучи, частини УПА мусіли бути прив'язані до територій, що вигідніше можна було використувати для акцій, укриття, вишколу та вивінування. Очевидно, найбільше надавались на те лісові терени. Але з другого боку необхідно було взяти в свою сферу дій також і терени, де було гірше скриватись, і тоді ці відділи мусіли краще замаскуватися. Тому ці відділи УПА ділились на піввідділи, з'єднані в більші відділи (курені) і розташовані в недоступніших для ворога теренах, і на теренові частини. Ці останні не більше сотні (теренові сотні, чоти і рої). Розуміється, що операції і саме існування відділів УПА були можливі тому, що все населення дуже сприяло тому рухові та охоче давало всяку допомогу. Населення України глибоко ненавиділо як першого московсько-большевицького окупанта, так і другого німецького. Треба було подивляти ту готовість селян допомогти чим можна, хоч вони за зв'язки з УПА та за те, що давали харчі, підводи, або нічліг, чи притулок для ранених, — наражувалися на знищення при більшій акції німецької поліції. Все населення активно допомагало чим могло, і це була власне потенціальна УПА.

В другій половині 1943 року організація зарисувалась в такій формі: ціла Волинь з промінюванням на Поділля та на Київщину підлягала одному провідникові і командирові. На той час це був Охрім — Клим Савур (полковник Клячківський,

згинув в бою з червоним окупантом літом 1944 р.). Начальником штабу був полк. УНР Гончаренко (генерал Ступницький, згинув в бою з червоним окупантом 30 липня 1944 р. разом з своїм сином Юрком, старшиною, по скінченні старшинської школи УПА “Дружинників” в жовтні 1943 р.). Начальником оперативного відділу був полковник УНР (Омелюсік). Начальником розвідного відділу був полковник УНР (Литвиненко). Місце постою Командування УПА була Костопільщина на Поліссі. Довший час штаб перебував в районі Стидинь Великий, Костопільського повіту.

Далі терен був поділений так: а) Північна Група — к-р Дубовий (псевдо), район дій — повіти Сарни, Костопіль, Пинськ; начальник штабу — Макаренко, а пізніше Бористень; б) Група Північний Захід — к-р Рудий (псевдо); начальник штабу — сотник Н., старшина армії УНР (псевда не пригадую); район дій — повіти Луцьк, Горохів, Володимир Волинський, Камінь Каширський, Ковель, Кобрин і Бересть з промінюванням за р. Буг; г) Група Південь — к-р Еней (псевдо); начальник штабу — Голубенко (псевдо); район дій — повіти Рівне, Здолбунів, Дубно, Кремянець, Остріг, з промінюванням на схід і на південний схід.

Кожна з груп мала певну кількість куренів війська. Найчисленніша була Північно-Західня Група, далі Південна, і на решті Північна. Більших з’єднань, як курінь, не було. Коли вимагалось більше куренів для більших акцій, то вони з’єднувались лише для певної операції під командою визначеного командира. З бігом часу скількість куренів і чисельний склад їх збільшувався, але командування не могло брати всіх бажаючих з браку зброї та труднощів забезпечення харчами, одягом та інш.

В часі з’їзду представників поневолених Москвою народів в днях 21-22 листопада 1943 року завершилася централізація командування УПА в одних руках. Головну команду над всією УПА, як колишньої підсоветської України, так і західньої, перебрав ген. Тарас Чупринка. Частини, що діяли на території, що я їх вище зазначив, прийняли назву “УПА Північ”.

Але крім війська, зведеного в сотні і курені і розташованого в теренах недоступних для ворога, існувало значно

більше війська в терені по селах. Майже кожне село мало свої частини самооборони від роя до сотні включно, в залежності від величини села та посідання зброї. Ці частини майже не піддавались облікові і їх скоріше можна б зарахувати до боївок організації ОУН під керуванням їх підпільних провідників, як районів, громад. Перед акцією в терені районів зголошували наявність зброї, чоловіків, дівчат та жінок. Штаб мав на обліку частини, зведені в більші з'єднання, але ніколи не знав докладно, якими силами може розпоряджати в терені, бо вони не піддавались облікові і були змінливі чисельно.

Старшинські і підстаршинські кадри та вишкіл

Питання старшинських кадрів було дуже клопітливе. Старшин українців, що служили в польській армії, майже не було. Старих старшин українських армій з часів визвольних змагань 1917-1921 рр. можна було порахувати на пальцях, але і ці вже старші віком, в технічно змодернізованому війську не служили та були мало придатні для рухливої партизанської війни, а хіба для організаційно-адміністративної праці та для нав'язання тягlosti до традиції визвольної боротьби з 1917-1921 рр. Функції нижчих старшин могли ще виконувати досвідчені підстаршини. Але для керування вищими з'єднаннями та для штабової праці старшин бракувало. Треба було скористати також з вербування старшин червоної армії, що залишилися нелегально в запллі німецької армії, або що тим чи іншим способом повтікали з німецького полону. Цих старшин можна було зустрінути з різних національностей. Багато з них були дійсно віддані душею патріоти, але деяка кількість знайшла собі місце в УПА, щоб лише перетривати. Треба було мати великий такт, щоб з одного боку не образити гідности старшини, дійсно чесного свідомого патріота-українця, а з другого боку мати на увазі скритих ворогів, що охоче воювали проти німців, але дійсне обличчя виявляли при зустрічі з червоними партизанами, або червоною армією. Особливо настрої змінилися після упадку Італії, себто, коли позначився зворотний пункт у ході війни. Напр. в групі Рудого оперативною частиною керував підполк. генерального штабу червоної армії, який був зловлений на тому, що мав зв'язок з червоною партизанкою. В групі

Енея була розкрита ціла змова на користь Москви під проводом його ж таки шефа штабу, теж майора генер. штабу червоної армії (Голубенко-Загній). Він користувався навіть симпатією українського суспільства і співпрацював в українському видавництві перед вступленням до УПА. “Кацо”, що спричинився до розгрому командного складу старшинської школи “Олені” — був лейтенантом червоної армії, осетин, почав працювати в УПА в серпні 1943 р. і спочатку був інструктором в підстаршинській школі, а згодом у старшинській. Покійний ген. Ступницький охрестив його “Кацо”, симпатизував з ним і як з осетином і як з борцем за свій нарід.

Але кваліфікованих старшин у більшій кількості ми могли мати тільки з червоної армії. Щоб запобігти кризі хоча б у складі молодших старшин, була заснована перша старшинська школа в липні 1943 року з 3-4 місячним курсом, в залежності від обставин. Ця школа під назвою “Дружинники” пройшла свій курс майже без перешкод і вже на кінець жовтня мала 120 нових молодих старшин. Командиром школи був пор. Горинь, викладачами: полк. Ступницький, полк. Омелюсік, капіт. черв. армії Бондаренко, лейт. черв. армії Дніпровий, та інші, яких псевд не пам’ятаю. В місяці жовтні зформувалася вже друга старшинська школа, що її командиром був майор Поль (Польовий), старшина УНР, а його заступником Боровий-Босий. Ця школа зимою з 1943 на 1944 рік пересунулась у Карпати і там вже було організоване даліше навчання в цій школі, що прийняла назву “Олені”. З браку кваліфікованих викладачів старшинська школа була організована лише одна. Кожна група мала свої підстаршинські школи, з яких виходили добрі підстаршини, бо у вихованців було багато енергії та завзяття, а також приймалися до школи повстанці з освітою. Мущу згадати, що до школи старшин приймалися повстанці з середньою освітою і лише виймово без цієї освіти для осіб, що відзначилися в бойових діях, але не менше 6-ти клас гімназії, чи відповідної школи. Крім того була ще школа саперів і мінерів. Цією школою керував досвідчений старшина, спеціаліст червоної армії. Викладав там також полковник інженер С., що перед тим був у штабі отамана Більби-Боровця.

Озброєння

Зброя — це болюче місце УПА. В силу необхідності вона була дуже різноманітна в залежності від того, хто яку здобув, бо переважно повстанці вступали в ряди УПА зі своєю зброєю. Зразки ручної зброї вживали такі, які вдалось добути — російські, польські, німецькі, мадярські. Але, зрозуміла річ, що набоїв до них не можна було постачати в потрібній кількості та регулярно. Як зброю, так і набоїв повстанці мусіли здобувати на ворогові, бо тільки в цей спосіб УПА могла озброюватися. Бували випадки, коли командири діставали догану за те, що вв'язалися в бій, хоч навіть і переможний, але не опанували терену після бою, щоб забрати зброю. Командування посилало за набоями до Галичини, де їх в різний спосіб здобували.

Під кінець другої половини 1943 року, напр., в частинах Північної Групи Дубового УПА мала лише по 20 набоїв на кріс — лише для самооборони. Командування дало наказ не ув'язуватися в бій, коли нема певності, що бій буде абсолютно переможний і буде опанований терен для забрання всієї зброї.

Автоматичною зброєю озброєний був командний склад, навіть підстаршини, переважно російськими “фінками” та в меншій кількості німецькими МП.

Озброєння кулеметами було також головним чином російськими ручними Дехтярьова та тяжкими Максима, але деякі частини мали й німецькі. Найбільш популярними були ручні кулемети Дехтярьова. Тяжких на озброєнні було мало. Загально беручи, ручних кулементів було на сотню 2-5. Кожна сотня мала ще 1-2 гранатомети. Бомбомети зустрічались рідко. Щодо артилерії, то всього кілька протипанцерних гарматок мала Північна Група. Назагал УПА гармат не мала. Можна було б знайти й направити деяку кількість польових гармат, особливо протипанцерних, але вони були безвартісні з браку мірничих та оптичних приладів, як також і набоїв. Панцерної зброї УПА не мала. Були випадки здобуття малих панцерників від ворога, але технічно вивінувати та дати технічно вишколений персонал для панцерників УПА не могла.

Загально УПА своєю зброєю могла діяти лише в закритих теренах, або вночі і не могла ув'язуватися в бої на відкри-

тих теренах проти ворога, що був вивінуваний тяжкою зброєю. Проблема зброї була для УПА завжди тяжкою.

Твердження автора брошури “В ім’я правди”, ст. 8, що на Поліссі ще з 1941 року було заховано зброю для цілих дивізій, не відповідає правді, зрештою сам автор це заперечив на стор. 21 цієї ж брошури.

Зв’язок

Найкращим типом зв’язку для партизанських військ під час бою або маршу був би радіо-зв’язок. На жаль УПА не посідала ні апаратів, ні вишколеного персоналу. Коли б можна було добути апарати, то способи вишколення радистів знайшлися б. Але апаратів — ні російських, ні німецьких — не можна було здобути. Про телефонічне сполучення рухливих малих частин не можна було думати. Правда, в Південній Групі три курені, що були розташовані на віддалі 5 кілометрів один від одного, зв’язалися телефоном, але лише на час довшого постою. Був телефонічний зв’язок між частинами Північно-Західньої Групи, але це не становило правила і на це дуже мало було устаткування. Загально радіової та телефонічної сполуки не було. В жовтні 1943 року центральний штаб командування на Волині (Савура) зладнав одну радіостанцію, але засяг її був невеликий, всього до 100 км. і штаб міг користуватись лише для зв’язку з Північною Групою, яка в той час вела наступ на російсько-большевицьких партизан, що загніздилися в Морочинському районі, з метою витиснення їх за Прип’ять.

Засобами зв’язку були зв’язкові — кінні, селянськими хурами, а то й піші, особливо коли терени були загрожені або опановані ворогом. Широко використовувались дівчата та молоді хлопці.

Для комунікації, перевозу відділів хурами та постачання — була створена сітка зв’язкових комунікаційних ліній. Лінії ділилися на більш важні та менше важні, військові та адміністративні. Спрямований на зв’язкову лінію відділ чи транспорт пересувався від зв’язку до зв’язку і був супроводжений тереновими зв’язковими. Траплялось, що мобілізувалися для перевозу хури з цілих сіл (200-300 хур). Цей апарат функціонував дуже чітко. В одну осінню ніч можна було зробити 80, а то й

більше кілометрів, бо хури на певних етапах для переміни за-здалегідь підготовлялися зв'язковими. Це був основний і майже єдиний засіб транспорту. Автомашин була невелика кількість, хоч і можна було їх здобути. Але існували великі труднощі з бензиною, яка була в руках німців і запаси її находились лише в містах і тому здобуття її в більшій кількості було утруднене.

Господарська частина

Природна річ, що відділи УПА, які не могли спиратись на влаштовані державною владою господарські бази засоблення у всі необхідні господарські засоби, — мусіли спиратись виключно на місцеві, як харчування, так і різні господарські речі, як взуття, одяг тощо. Правда, було організовано досить багато різного роду майстерень по цілому терені, однак вони не могли справитись з виникаючою потребою. Взуття та відповідного одягу завжди бракувало. Організувати господарський апарат для постачання такої великої кількості людей, при умові, що апарат цей мусить функціонувати конспіративно, надзвичайно трудно при наявності навіть дуже малої кількості сексотів. Приймаючи ж до уваги, що перед тим людність та господарські об'єкти були пограбовані дощенту, спочатку большевиками, а потім німцями, не можна дивуватись, що війська УПА мали в дечому недостачу. Однак же вони не голодували. Що до одягу, то одностайного умундировання зробити було неможливо, а відділи все ж були умундировані однаково своїми засобами, чи то в німецькі, чи советські уніформи, які змогли здобути. Харчові засоби перевозились з південних багатших районів на Полісся, бо там було більше скупчення військ на меншому просторі. До шпиталів на Поліссі доставлялись навіть овочі та пшенична мука. Господарчий апарат був зорганізований всюди на місцях, починаючи від господарчої громади і до господарчої округи. Господарчою частиною УПА керував старий кооператор "Зубатий" (псевдо). З вересня 1943 р. приділено йому помічником підполк. армії УНР С., що перед тим був у штабі отамана Бульби-Боровця. Ніяких господарчих транспортів частини УПА не мали, а користувались доставами господарчого апарату тої місцевості, в якій перебували. Підпільний господарчий апа-

рат робив заготовівлю необхідних харчів та речей і магазинував в спеціально побудованих криївках. Часто приходилось робити реквізиції за допомогою збройної сили в господарських об'єктах, керованих німецькою адміністрацією, як реквізиції шкіри, муки, масла тощо. При пересуваннях частин обов'язком цього господарчого апарату було засобити ці частини харчами. Не можна сказати, що цей апарат працював бездоганно, але приймаючи до уваги несприятливі обставини, в яких він мусів працювати, він вив'язувався досить добре.

Санітарна служба

Шпиталі та більші урядження медичної допомоги, як відомо, роставовані в містах. Тому, що міста були зайняті більшими частинами поліції та війська, користуватись міськими шпиталями для військ УПА було неможливо. Постає необхідність організувати свої засоби медичної допомоги. Польсько-німецька війна, а за нею советська окупація прорідили медичний персонал. А крім того лікарів-українців і за Польщі було небагато. З тих лікарів невелика частина зголосилась до праці в УПА. Перед ними постали непоборні труднощі. Нижчого медичного персоналу взагалі не було. Потреби величезні, бо й місцеве населення почало звертатися за допомогою до медичних пунктів УПА. Нашвидку організовано курси медсестер. Але жінки, що пішли на ці курси, були з різною освітою і тому трудно було дати загальну програму, щоб її як слід засвоїти. Треба було й викладачів.

В цій ситуації організація ОУН запропонувала лікарям-жидам вступати до УПА. Багато їх вступило і тайно були відтранспортовані до місця призначення. Багато з них викрадено з родинами з гетто, де вони перебували під охороною поліції. Це злагіднило кризу, але її не розв'язало, бо все ж лікарів в УПА дуже не вистачало. Деякі дуже нечисленні досвідчені медсестри і фельчери заступали місце лікарів, особливо в районах теренових медпунктів (як напр. Землячка, псевдо і інші). Начальником санітарної частини УПА призначено лікаря д-ра Енея (псевдо), що організував шпиталь при штабі УПА на Поліссі. Курсів медсестер в терені було декілька. Організовано шпиталі в місцевостях більше закритих від ворога, куди він міг би ді-

статись лише більшими силами, та теренові медпункти, менше прив'язані до місця. Ці останні часто міняли свої місця, бо ворог часом вишукав їх місце перебування. В таких теренових пунктах часто не було нижчого обслужного персоналу і медсестри все самі робили. Це була велика самопосвята. В часі наскоку ворога вони переносили ранених на своїх плечах та їх ховали. Звичайно ранених та хворих розміщувалось по хатах і по стодолах. Не існувало ні приладдя ні відповідної білизни. Поповнення аптек медикаментами бракувало. Всі запаси, що їх мали аптеки за Польщі, майже вичерпались за час советської та німецької окупації і в них трудно було щонебудь дістати, особливо в більшій кількості. Подекуди злагіднювано кризу тим, що перепачковувано медикаменти з Галичини та Генеральної Губернії, але й там їх бракувало, але все ж таки було дещо краще, як на Волині. Медичний персонал, не зважаючи на такі труднощі, виконував свої обов'язки героїчно. Не чув я випадку, щоб хтось з лікарів-жидів намагався перейти на бік червоних партизан. Бували випадки, коли відділ мусів розпорошитися перед сильнішим ворогом і незмінно лікарі з'являлися в своїй частині. В одному випадкові лікар-жид цілу добу ховався по шию в болоті перед червоною партизанкою, заки зміг дістатися до своїх частин. Дуже часто тяжко ранених та хворих доручувалось опіці місцевого населення, конспіративно, з огляду на небезпеку для них від частого пересування в терені. Населення радо опікувалось цими вояками. Беручи загально, хоч і як трудне було становище медичного персоналу, то своє завдання він виконав як міг з честю.

Адміністрація

Хоч адміністрація безпосередньо не входила в адміністраційну схему армії, але що її завдання були скеровані на постачання та допомогу для армії, то мушу торкнутися коротко її організації. Адміністраційна сітка була побудована організацією ОУН. Нею були охоплені найменші сільця та колонії. Поруч з офіційною адміністративною владою, що підлягала німецькій окупаційній владі, зорганізовано рівнобіжну підпільну сітку цієї влади. І так в сільських місцевостях зверхниками над сільською громадою були станичні, кілька станиць становили кущ,

а зверхником був кушовий, далі йшли райони та нарешті округи. Начальники округ підлягали вже командирові групи військ УПА. Нижчий адміністративний персонал в більшості до районних включно, офіційний з підпільним, добре порозумівалися і спільно упрямували програму своїх дій. Особливо завжди пекуча була справа доставки контингентів для німців. Спільна нарада вирішувала що можна дати, а що треба саботувати. Населення добре знало сітку підпільної адміністрації у себе, але я не чув випадку, щоб хто був розконспірований. Справа була поставлена так, що коли в якійсь місцевості з'являвся незнайомий чоловік, він негайно був затриманий і опитаний, звідки, хто й куди. Працювати агентам в терені було дуже тяжко. В рамках адміністрації працювала господарча частина, що займалась доставою необхідних харчових та господарських засобів.

Кавказькі народи

Мені приємно пригадати, що в рядах УПА брали участь бійці — представники поневолених Москвою народів, як: азербайджанці, грузини, калмики, узбеки, татари та інші.

Це був прекрасний бойовий матеріал, військово вишколений та набулий практичного знання у війні. Бійці ті з німецького полону, були призначені німцями для зформованих різних національних частин для боротьби з УПА. Але піддавшись обрібці наших людей з УПА, вони переходили досить чисельно на наш бік і обертали свою зброю проти наших загальних ворогів. З цих бійців були зформовані окремі сотні, а навіть і курені, бо таких два випадки знаю: один з азербайджанців в групі Південь і один з узбеків в групі Північний-захід.

Завваги та висновки

Часто зустрічаємо запити — якими силами розпоряджала УПА. На цю тему є різні оцінки цифр, навіть до 200,000 воjakів. Не входячи в полеміку з деякими авторами, що мають скоріше емоціональне уявлення про число й бойову вартість УПА (напр., одна сотня повстанців дорівнює одному полку регулярної армії — Бюлетень Гол. Ком. УНГ 1951 ч. 9), чим тверезу оцінку, мушу ствердити, що під кінець 1943 р. УПА на Во-

лині дійшла до найвищої точки кількостевого розвитку, то є — мала найбільшу кількість людей під зброєю. Натомість Галичина найбільшу кількість мала в половині 1944 р. За оцінкою штабу, ефективна сила УПА на Волині в другій половині 1943 р. виносила около 20,000 озброєних людей, до яких належали організовані курені й сотні, що постійно були зібрані під командою командирів і теренові частини (від роя до сотні), що виконували місцеві спеціальні завдання. З огляду на відірваність від штабів, вони мали більшу автономію в своїх діях. Але сила УПА мірялася не тільки цими ефективними силами бійців. За ними була могутність моральної сили народу, бо він власне давав моральну і матеріальну допомогу і він становив ту потенціальну УПА, що при мобілізації чи всенародному здвигу дійсно могла б виставити 200,000, але в тих обставинах хіба з косами та вилами. Німці могли б, кинувши відповідні сили, прочистити терен, ізолювавши більше недоступні місця, але на це треба було б великих військових сил, на що німецьке командування дозволити собі не могло. УПА не могла змагатися у відкритім бою з регулярною армією, що випосажена в бойові літаки, танки та іншу модерну зброю, як і в технічні засоби різних служб. Та й не могло входити в завдання УПА вести наступальні й оборонні операції проти регулярної армії, бо на це не мала вона відповідної організації, озброєння, а також військових недоторкальних баз постачання, словом того, що складає елементи регулярної армії.

УПА була речником збройного спротиву, авангардом народу в боротьбі проти окупантів. Її вага більше моральна та політична, ніж збройна. І не важне, хто й коли організував УПА. А важне те, що, чи то в УПА під проводом Бұльби, чи то в УПА під проводом ОУН, був найактивніший елемент, ентузіастична молодь, озброєна еманация народу. Всі, хто творив та приймав участь у боротьбі з окупантом, маю сміливість твердити, терпіли і воювали в УПА за кращу майбутність України, а не за примат тих чи інших "івців", так само, як і ті, що загинули або терпіли і терплять у в'язницях, засланнях, чи концтаборах.

Я був би історично несправедливим, коли б не згадав, що для початкової організації УПА апарат ОУНр. дав свої кадри,

які з бігом часу розводнювалися. В половині 1943 р. вже була розгорнута чисельна армія та сітка, і відділ Бульби не мав вже бойової ваги. За даними розвідки штабу на серпень, його ефективні сили склалися з 180 озброєних людей, що перебували на периферії теренів зайнятих УПА. Не входжу тут у питання і суперечки про постання і честь першенства заснування УПА. Це до теми не належить. Стверджую лише, чого свідком я був. Після невдалих переговорів про поєднання, к-р Савур дав наказ роззброїти відділ отамана Бульби, що й було виконано 18. 8. 1943 року. Після цього, цей відділ фактично вже майже не існував. Твердження О. Шуляка на сторінках “В ім’я правди” стор. 29 і 30, що цей наказ дав Еней, штаб якого нібито в цей час перебував в селі Стидень, не відповідає правді. Штаб Енея перебував в Антоновському лісі на Крем’яниччині і Еней був командиром групи Південь. В Стидні ж перебував Головний Штаб УПА під командою Охріма — Кліма Савура, що поляг у бою з большевиками літом 1944 р. на Волині.

Часто дискутувалась проблема, чи варто було творити стан перманентної війни, в якому, як вислід, були жертви, і то значні, як у людях так і в майні, та в якому людність мусіла терпіти непевність, страх і часом терористичні відплатні акції німців. Я вже згадував про деякі заміри німців щодо наших земель і майна. Дещо з того нам вже тоді було відомо, а дещо стало відомим пізніше, після відкриття документів. Гасло, що “Україна це свята земля будучности німецького народу”, було тією провідною зіркою, на яку вже орієнтувалися всі розпорядження німецької адміністрації. Тайні інструкції, що їх видав Райхскомісаріят України, ясно свідчать про замір, який мали німці відносно України. Всі школи вище початкових 4-ох клас були зачинені і не дозволено утримувати їх коштом батьків. Кооперативи та їх майно передано німецьким приватним підприємцям. Діяльність шпиталів і кошти їх утримання обмежено дуже сильно, і саботажними зарядженнями посилювано епідемічні захворювання. Приватні об’єкти, як маєтки, млини, фабрики тощо, які були знаціоналізовані большевицькою владою, а німецькою перебрані вже як державне майно, були вже розподілені між німців — приватних осіб, і майбутні власники, бувало, вже з’являлися і вихвалалися. Отже, довідавшись про те,

що і Крим — то вже “нова Німеччина”, що колхози будуть далі існувати, і що взагалі Україна має бути колонією з найжахливішою системою в світі, хто ж, хоч і як льоляльний, не візьме до рук, сціпивши зуби, кірса?

Перейшовши в площину реальних користей на той момент, треба взяти до уваги дві обставини, а саме: 1) коли на жадання робочої сили до Німеччини українська нижча адміністрація спочатку постаралась позбутися кримінального або комуністичного елементу, то в дальшому ході вербунку треба було вже давати цінну молодь на явну загибель, бо ми тепер знаємо скільки вивезених згинуло в Німеччині від голоду та бомбардувань, але й тоді доходили про це вістки. Цей відсоток населення, що потерпів в наслідок карних акцій є незрівняно нижчий від того цінного людського матеріалу, що згинув би на роботах в Німеччині, коли б німці могли у нас в терені вільно розпоряджуватися. Крім того УПА звільняла цілі ешелони, що були схоплені і навантажені на Великій Україні і транспортовані на роботу до Німеччини. Від початку 1943 р. німці вже не змогли взяти робітника з Волині. 2) Нездача визначених контингентів різного роду сільсько-господарських продуктів селом врятувала населення від голоду. А це сталося тому, що терен був заблюкований діями УПА і німці не могли в ньому вільно рухатися. Цифри реквізиції контингентів на 1943 рік були невикональні. В містах дозволялось пекти тільки хліб ячмінний. Зарядження щодо реквізиції хліба в селах були дуже суворі, бо німцям не йшлося про те, чи населення буде мати що їсти. Вони хотіли забрати хліб. Про це дбали крайсландвірти. Один з крайсландвіртів, їдучи по терені, обшукував селян на полі і коли знаходив добрий житний хліб, або це, борони Боже, пшеничний — бив їх нещадно.

Але після нападу на станиці крайсландвіртів, про що я вже згадував, вони на села вже майже не показувалися, хіба в асисті більшої кількості поліції. Це й урятувало населення від голоду. При таких обставинах не можна було погодитися з думкою деякої частини громадянства, що не треба дражнити німців, що після війни прийде час на упорядкування нашого політичного життя і взаємовідносин з німецькою державою, а

під час війни не треба німцям перешкоджувати, — себто зда-
тися на ласку завойовника, який своє обличчя вже показав.

Коли б німці виграли війну, для нас тиранія німецька не
була б кращою від московської. Даремно німці тепер зріка-
ються своїх злочинів, що, мовляв, все це робив Гітлер та ге-
штапо. Але ми бачили, як всі німці з захопленням сприймали
плян свого уряду щодо України, а коли були деякі білі круки,
то такі сиділи в концлагерах і навіть там виконували функції
форарбайтерів та капо. Німецький суд засудив гештапівця Вір-
зінга на 5 років в'язниці за злочини поповнені в німецькій
державі, в той самий час, як на суді було багато свідків, що
доказали масу жорстоких вбивств українців, в тому сл. п. Оль-
жича, особисто тим самим Вірзінгом у Львові. Він вже тепер
напевно вільний і може знов взятися за це діло, бо ж це не є
злочин проти німців. А чи мало маємо прикладів, коли вже
в останніх днях війни, а навіть після капітуляції, цивільне ні-
мецьке населення виловлювало концлагерників, яким вдалося
тим чи іншим способом втекти, чи розбігтися з табору. Історія
не знає випадків, щоб нарід визволявся з-під панування чужої
держави без боротьби, “у висліді сприятливих міжнародних об-
ставин”. Вийняток становлять хіба чехи, що здобули самостій-
ність по першій світовій війні, але й вони мали легіони, що сим-
волізували визвольну збройну силу. Отже ми мусіли ставати
до боротьби, не зважаючи на те, що нема серед воюючих на-
шого приятеля, а всі вони наші вороги, і що тому наша бороть-
ба була безвиглядна.

Не тут на еміграції ми будемо вирішувати про долю на-
шої батьківщини. Ми повинні відіграти велику інформативно-
дипломатичну роль, а все ж тільки допоміжну. Визволення мо-
же прийти лише за допомогою національної збройної сили, що
розгорнеться чи то у висліді світового конфлікту, чи то вну-
трішніх потрясень ССРСР. Ця національна збройна сила, що має
світлу традицію повстанської боротьби в роках 1918-1924 та в
часі 2-ої світової війни і після неї, не припинила своєї боротьби,
хоч форма її змінилася.

Недарма МВБ-істи дістають від уряду УССР ордени за
бойові заслуги тепер в часі миру. За що, та за яку війну? Бо-
ротьба московського червоного окупанта з так зв. “буржуазним

націоналізмом” продовжується, хоч минуло вже близько 50 років окупації.

Завершенням того націоналістичного руху (в моральному аспекті) є збройна боротьба УПА.

УПА під час другої світової завірюхи не могла, в силу відомих причин, здобути політичну волю для своєї батьківщини, але вона дала величезний моральний і політичний капітал, який, на жаль, як слід не використано політиками та дипломатами.

Прийде слушний час, коли підземний рух, що стрясє червону будову України, прийме в свої ряди національні революційні сили і розгорнеться в потужну силу, що їй на ім'я Українська Повстанча Армія, і на цей раз вона буде переможна.

Від Автора: Писано це ще у 1953 р., отже без нових джерел.

Передрук з журналу “Вісті Комбатанта”, чч. 1-2 (22-23), 1966 р., стор. 10-18 і 16-25.

**

Col. M. Omeliusik

THE UPA IN VOLYN' IN THE YEAR 1943 (Summary)

The author of this article presents a general overview of UPA's activity in Volyn' during 1943. He was Chief of the Operational Section of the Staff for Volyn' headquarters, which lends weight to his analysis of the UPA's activities.

The article opens with an analysis of German occupational policy in Volyn'. The first months of the occupation were relatively peaceful and Ukrainians themselves organized and ran local administrative units. This situation changed very drastically with the arrival of German civilian administrative personnel. What ensued was rising economic exploitation, large-scale forced deportation of the young labor force to factories in Germany, arrests and brutality. Horror came in the summer of 1942 with the genocide of the Jewish population and mass executions of Ukrainians, predominantly members of the leading professions.

Large numbers of people went into hiding, while the general population was growing progressively angry and started to organize itself for selfdefence.

The author does not provide a detailed description of the origins of the UPA, except to state that by March 1943 its units were able to act freely on a broad scale. They attacked fortified enemy positions, jails, supply depots; set military ambushes on major roads, and fought German police units which began "punitive" massacres of civilians and indiscriminate burning of villages. As a result of these actions German control of the area was limited to the bigger cities, fortified by large garrisons, and to heavily guarded major highways. Villages, small towns and the rest of the countryside were controlled by the UPA long time before the Germans retreat from Volyn'.

Units of the UPA also engaged well-equipped Soviet guerilla forces whose objective was to gain control of Volyn', and to liquidate the Ukrainian independence movement. The UPA was able to liquidate, however, most of the base camps of Soviet parachutists forcing them out to more northern and eastern areas. Units of the UPA succeeded in staging raids far into neighboring territories of the Zhytomyr (Zhitomir), Kiev and eastern Podillya regions, where Soviet guerilla units were already established.

The author gives a detailed breakdown of the organizational structure of the UPA in Volyn'. It includes military and territorial organization, the methods of supply and the means of support. The material support being provided by the local population.

The UPA's officer cadres were composed of Ukrainians from Soviet, Polish and German armies, while some of the older officers served in the Ukrainian army during 1917-1920. Some non-Ukrainians were also active in the UPA, mainly members of Soviet-dominated Caucasian and Asiatic nations. The several short-term military courses were organized periodically, such as the "Druzhynnyky" officer school which graduated 120 officers in October 1943. Separate medical services had to be organized as well. Thus medical facilities, together with the training of personnel, were set up deep in inaccessible terrain. There was a lack of qualified medical doctors and non-Ukrainians helped to fill these positions. These were mostly young Jewish doctors who had escaped death or who were smuggled out of the ghettos.

The types of weapons used by soldiers of the UPA were of various origin. Basic weaponry consisted of what a volunteer brought himself, whatever could be collected from the population or the weapons captured from the enemy. Generally speaking, however the units of the UPA were well armed with the light infantry weapons — rifles, machineguns and grenade launchers. At times, however, there was lack of ammunition, of explosive material and of heavy weapons necessary for assaults on fortified positions. The use of the radio and the telephone was not available, except in rare cases. The communication was rather primitive, primarily by horse, wagon or on foot. There were difficulties in obtaining medications, clothing, footwear and other such supplies, which were generally lacking in all of Volyn'. Some of these and other necessities were supplied by the economic division of the OUN underground network.

In the opinion of the author, in 1943 the UPA had twenty thousand active members in Volyn'. He does not project the power-base of this army into numbers and weapons, but underlines its importance in the area of moral principles and politics. The UPA, through its ideas and organization, encompassed the whole area of this region, and in the eyes of the population — it was the protector and a leading force in the fight for freedom.

[Г. Левенко]*

НАРИС ІСТОРІЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ (УПА)

Дата 22 червня 1941 року являється в історії українського народу датою великої ваги. Цього дня дві континентальні потуги, гітлерівська Німеччина й большевицька ССРСР почали бій за панування над Європою. З цим фактом в'язав український народ великі свої надії, бо бачив у тій ситуації можливість здійснення свого ідеалу — здобуття Української Незалежної Держави.

Вже в перших днях німецько-большевицької війни українські революційні чинники на уставодавчих зборах в м[істі] Львові 30 червня проголошують незалежність української держави та творять її уряд з Ярославом Стецьком на чолі.

Німці мають плян на руїнах ССРСР творити свої колонії, затушовуючи в своїй пропаганді акт 30 червня й забираються до ліквідації тих чинників, що цей акт створили. У висліді масово переведеної акції уряд та значна частина українського політичного активу опинилася по тюрмах і концентраційних таборах Німеччини.

Методи, якими послуговується німецький окупант у своїй політиці на українських землях, не залишають ніяких сумнівів відносно наміченої ним мети. Поділ українських земель на дистрикт і райхскомісаріят, плянове винищування української інтелігенції, масове виловлювання** молоді на важкі роботи до Німеччини, чи до конц. таборів, стають яскравим доказом, що німецька політика змагає до винищення українського

---

* Ця стаття, як і всі дальші підпільні статті, матеріали й документи, передрукована точно за оригіналом, навіть без правописних змін. Про принципи передруку — гляди вступну статтю: "Про «Літопис Української Повстанської Армії».

** В оригіналі: виловлювання.

народу. Протиукраїнські акції німецьких окупаційних чинників досягають своєї кульмінаційної точки на переломі 1942/43 року.

Повний образ перспектив українського народу під німецькою окупацією дає програма культурного й фізичного знищення України, ухвалена на партійному з'їзді НСДАП в Києві коло 20. 1. 1943. Вона має 16 точок. Важніші з них наказують:

1. Узалежнити церкву від гебітскомісарів та перетворити її в інструмент поліції.

2. Зліквідувати середнє шкільництво, залишити тільки народні школи.

3. Не поборювати кримінальних злочинів, якщо вони діють тільки на шкоду місцевого населення.

4. Не карати за аборти, поширювати алькоголізм і розпусту.

5. Спинити приріст населення, утруднюючи дозволи на шлюби від цивільних урядів.

6. Заборонити комунікацію для місцевого населення.

7. Не поборювати пошесних недуг, якщо вони не загрожують німцям.

8. Забрати "расових" дітей на виховання до німецьких заведень.

9. Дівчат забрати насильно до військових домів розпусти.

Побіч німецького терору, що вже зимою 1942/43 року приневолює українські маси на Волині й Поліссі шукати захисту по лісах та брати за зброю, щоб оборонити своє життя, починають діяти на цих теренах ще й інші, ворожі Україні, чинники.

Польські організації посилюють свою акцію. Їхні боївки вдаряють по українському активові, а масовим донощицтвом намагаються німецькими руками ліквідувати самостійницький рух. В той же час з півночі, з білоруських лісів починається наплив большевицьких партизанських банд на українські землі. Польські організації ставлять їм до диспозиції свої зв'язки. Характер цих банд суто грабжницький, населення дошкільно відчужає цей тягар.

ОУН, як єдиний революційний чинник у визвольній боротьбі українського народу, уважаючи, що серед цих обставин

прийшов слухний час, коли треба підняти збройну боротьбу проти окупантів, на своїй III. конференції дня 21. II. 1943 р. в 13-ій то[ч]ці своїх постанов рішила, що "для плянованого розвинення боротьби й для самооборони українських мас треба творити нові осередки організованої сили", а відтак в додатковій постанові рішено створити [збройну]* силу під назвою УВА (Українська Визвольна Армія).

Заки ця додаткова постанова дійшла з центру до охоплених стихійним самооборонним рухом теренів Волині й Полісся, там заіснували нові факти. Українська поліція, що мала бути ужита німцями до здавлення самооборонного руху, на завив місцевих революційних чинників, включилась до цього руху та скріпила його ряди. Посилений збройний рух прийняв самочинно назву УПА (Українська Повстанська Армія).

Згідно з постановою Конференції ОУН, охоплено цей рух в організовані рами, а для фахового оформлення вислано туди старшин.

Щоб не вводити замішання, назву УПА акцептовано й прийнято як офіційну. Весною 1943 року починається великий наплив тероризованих мас не тільки з теренів Волині й Полісся, але й з далеких східних областей. Так північно-західні українські землі (Волинь, Полісся), що мають передумови до ведення партизанської боротьби (великі лісові комплекси та недоступні багна), стають першою базою нової української сили.

Ударами на міста Горохів, Дубно, Крем'янець на Волині та визволення перебуваючих там по тюрмах і конц[ентраційних] таборах в'язнів, УПА починає в травні свої більші проти-німецькі акції.

Її притягаюча сила діє не тільки на українські маси. Вона стає осередком заінтересування й інших поневолених большевизмом народів. В УПА творяться окремі відділи узбеків, татарів, [азербайджанців і інших]**. Вони рекрутуються з бувших полонених червоної армії, які рятуючи себе перед голодовою смертю в німецьких таборах полонених, зголосилися

---

* Нечітне.

** В оригіналі: азейбайджанців і ін.

були до німецької військової служби, а ужиті до поборювання УПА, переходять масово на її сторону.

Щоб ліквідувати конфлікт з поляками, виготовлено до них відповідні летючки, зокрема візвано польську поліцію на Волині перейти до УПА та в окремих польських відділах включитися до спільного фронту проти спільних ворогів. Коли з польського боку у відповідь на це слідували тільки провокаційні виступи проти українського визвольного руху, УПА була при-неволена рішучими ударами відповісти на визов.

Зі зростом сил УПА в її лісовій базі поширюються її впливи й на безлісні околиці Київщини і Поділля. Туди за-ганяються сміливими рейдами повстанські загони та завдають значних втрат німецьким окупаційним відділам.

Від півночі твориться на Поліссі суцільний фронт проти наступаючих з білоруських лісів большевицьких партизан. Ця боротьба, незвичайно завзята і важка, триває там до кінця ні-мецької окупації на тих землях.

Літом 1943 р. розгаряються на Волині запеклі бої з ні-мецькими відділами за збір урожаю. Луччина, Горохівщина, Дубенщина, Рівенщина, Крем'яччина перетворюються в одно велике поле бою за хліб. Німці мобілізують до цієї кампанії великі піші, панцирні та летунські сили. З цієї акції УПА ви-йшла переможцем та забезпечила для себе і населення понад 75% збору.

В той час зроджується ідея творення т. зв. "республік", себто теренів всеціло опанованих силами УПА. В таких "ре-публіках" потворено власну адміністрацію, шкільництво до се-реднього включно та розвинено дрібний промисл, який міг за-спокоїти найважливіші потреби війська і цивільного населення. Побіч зброярських варстатів повстають там молочарні, м'ясар-ні, гарбарні, миловарні й пр[оче]. Німці держаться тільки по більших осередках, а охопленій повстанським рухом терен випадає з-під їхньої контролю.

В останніх місяцях німці збираються ще раз до наступу проти УПА, та й цей кінчиться невдачно (велика акція на Кол-ки). Вони діють постійно тільки летунством, бомбардуючи села та переходячі шляхами відділи УПА.

Пізною осінню та зимою 1943/44 фронт перекочується даліше на захід, і внаслідок цього частина охопленого повстан-

ським рухом терену опиняється разом зі своїми відділами під другим окупантом, під большевиками. Час пересування фронту відділи УПА використовують вповні для здобуття зброї та амуніції від ворожих фронтових частин.

Коли північно-західні українські землі (Волинь, Полісся) спалахнули в огні повстанської боротьби, Галичину пляново задержано в спокою як запільну базу воюючих теренів.

Український повстанський рух, відмінно від інших сучасних партизанських рухів, зор'єнтований і зданий виключно на власні сили, сили українського народу. За потрібну до ведення боротьби зброю та муніцію платить український народ своєю кров'ю, бо її він ні від кого не дістає, а мусить сам здобувати від ворога. В початковій фазі повстанської боротьби, заки вона прибере ширших розмірів, завданням Галичини було постачати Волинь і Полісся зброєю й муніцією зі своїх магазинів та доставляти необхідних медикаментів.

Однак Галичини не вдалося довше задержати в спокійному стані. Події, що заіснували тут, приневолити й цей край взяти за зброю.

Вже весною висилають туди польські організації, як АК (Армія Крайова) і ГН (Гвардія Народова) свої боївки з завданням прочистити терен для майбутніх плано[ва]них ними дій. Зокрема ГН почала свою підготовку до дій в Карпатах коло Скольного.

Цьому треба було протиділати й вже в червні 1943 створено невеликі законспіровані відділи в горах.

Безпосередньою причиною до явного виступу українських збройних сил на галицькому терені був рейд большевицької партизанки під проводом Колпака, що літом з Курщини через Чернигівщину й Волинь вдерлася в Галичину й прямувала в Карпати. Поруч Полісся й Волині на півночі, Карпати зі своїм передпіллям по Дністер, являються другою базою для ведення партизанської боротьби. Опанування їх ворожою силою не тільки паралізувало б визвольну боротьбу в Галичині, але в великій мірі загрожувало б з південного заходу повстанському рухові на півночі.

В обличчі цієї небезпеки негайно змобілізовано в Галичині збройні відділи та кинено їх проти червоних банд в Карпати.

Щоб відвернути зразу увагу німців та відсунути зудар з ними на пізніше, видано летючки, в яких стверджується, що німці не мають [достатньої]* сили для забезпечення українського народу перед большевицькими бандами й тому український нарід в обличчі цієї небезпеки приневолений творити власні самооборонні відділи.

Відділам цим, які починають діяти в Карпатах, надано назву УНС (Українська Народня Самооборона).

До першої сутички УНС-у з большевицькою партизанкою в Галичині дійшло в селі Бортники, товмацького повіту на Підкарпатті. По великому бої червоних з німцями в Делятинщині, вони розділилися на кілька менших груп. Частина з них завершила на схід, а інші подалися дальше в гори.

При активній співучасті населення, що крайно ворожо відносилось до большевицьких банд, вдалося відділам УНС-у приневолити їх до відвороту з Галичини. Тільки в Чорному Лісі під Станиславовом йшли довший час [бої] з розбитками червоних. Їх продовж осени зліквідовано.

Першим протинімецьким виступом УНС-у на терені Галичини була ліквідація гештапівської залоги, що стерегла карний табір українського бавдінсту в Святославі коло Сколього, та звільнення засуджених на важкі роботи каторжників.

В останніх днях вересня почали німці свою акцію проти УНС-у на Долинщині. Коли поминути кілька сутічок невеликих відділів з німцями на[д] Дністром, в Коломийщині, коло Сколього, які мали характер принагідних зустріч, то це була перша велика, планово підготована, акція проти українського повстанського руху в Карпатах. Кількаденні бої покінчилися повним розгромом німців дня 30. вересня 1943 року. За[а]такований з засідки ворог залишив цього дня на полі бою коло 200 вбитих та покинув гори.

В половині жовтня починають німці нову акцію на інший відділ коло Космача в Коломийщині, де по кількох днях відступають без ніяких успіхів. В перших днях листопада ще раз повторяють наступи на цей відділ, однак ця спроба його ліквідації не дає висліду.

---

* В оригіналі: достатчної.

Карпатські відділи УНС-у рекрутувалися не тільки з місцевого гірського та підгірського населення. Львівська й Тернопільська область вислал[а] також літом свої відділи на вишкіл у гори. По закінченню вишколу вони вертаються на переломі жовтня й листопада до своїх областей і стають там зав'язками нових сил.

Листопадові дні, це найжахливіші дні Карпатського простору за весь час німецької окупації. Ворог змобілізував пізною осінню всі свої сили, щоб здавити зростаючий партизанський рух на цьому терені.

Небувалим досі масовим терором намагався ворог залякати українське населення та в цей спосіб створити прірву між ним та воюючими відділами. По масових облавах, зокрема в Станиславові (театр), Коломийщині, Делятинщині, Надвірнянщині, по розстрілах та масовій депортації до конц. таборів і на важкі роботи до Німеччини, почав окупант велику офензиву на Карпати, щоб на передодні зими завдати рішачого удару відділам УНС-у.

В цій невідрадній ситуації УНС рішається стати до отвертого бою й в ньому вирішити дальшу свою долю.

Дня 27. XI. 1943 в Чорному Лісі під Станиславовом окружили німці великими силами табори УНС-у між селами Посіч — Завій. В кількогодиннім бою, замкнені тісним ворожим перстенем, відділи УНС-у прорвали його і, завдаючи ворогові великих кривавих втрат, приневолили його до панічної втечі. На другому крилі карпатського фронту розгорівся новий бій 4. XII. в Самбірщині біля села Недільна. По цілоденному наступі ворога, який залишив на полі бою понад 160 вбитих, приневолено його до відвороту. Концентруючи всі свої сили на середньому відтинку, повів ворог наступи на табори в Долинщині між селами [Мізунь]* — Кельна — Слобода — Липа в днях 11-12. XII. Та коли два відділи, злучені в тактичну одиницю, покинули один табор і, обсадженням вигідних для себе становищ, позбавили ворога змоги виконати окружувальний маневр і приневолили його йти проти себе чоловим наступом, цей не рішився на бій і ніччю незаметно відступив.

---

* В оригіналі: нечітне.

Велика зимова офензива, яка мала здавити повстанський рух в Карпатах, покінчилася для ворога повною невдачею. Ще раз роблять німці спробу наступу на Чорний ліс в навечеріє латинського Різдва 24. XII. та й ця кінчається невдачею.

Використовуючи свої оборонні успіхи, українські повстанські відділи переходять на деяких відтинках до наступу та, реалізуюючи клич “ніч наша — ліс наш”, починають, зокрема в Чорному лісі, завзятий бій з розкиненими довкола нього німецькими залогами, під охороною яких провадив окупант експлуататорські лісові роботи. Замітніші з цих акцій — це ліквідація німецьких залог в Майдані, [Мислові], Завою.

Новий рік — 1944 — приносить для галицьких збройних відділів дві, великої ваги, події. Наказом Головного Військового Штабу галицькі повстанські відділи входять у склад Української Повстанської Армії під назвою “УПА-Захід”. Для посилення на цьому терені росту повстанського руху та скріплення його фахових кадрів, створено в Карпатах краєву старшинську школу. В Карпати перекинено 1943 р. два випуски молодих старшин.

Окремий розділ з історії УПА-Захід творить фронтова фаза. Це час пересування фронту на галицький терен та його коливання* до стабілізації. Він обіймає місяці березень-квітень 1944. Цей час рішено використати вповні для здобуття зброї і муніції від фронтових частин і під цим кутом були спрямовані всі дії УПА. В той час відділами УПА були вже опановані лісові полоси тернопільської і львівської областей, так що боротьба за зброю ведеться на цілому галицькому відтинку. Найбільших розмірів прибірає вона на карпатських просмиках та на Підгір'ю, куди йдуть головні шляхи німецького відступу. Чорний Ліс в тому часі стає неначе другим фронтом. Ця боротьба перекидається й далше на захід від нього. Згарища сіл, як Бабин, Пукасівці, Волохів, [Мізунь], які згоріли від бойових дій, є нікими свідками цієї кампанії.

В перших днях квітня 1944 большевицькі фронтові частини перейшли попри Станиславів та досягнули лінію Чорного ліса. Німці ставили їм спротив тільки на шляхах Станиславів

---

* В оригіналі: коливання.

— Калущ та Росільна — Долина, а понад 30 км. довгий фронтний відтинок Чорного ліса опинився в руках тих відділів УПА, що збиралися в ньому перебути час пересування фронту на захід. Через задержання фронту на цій лінії відділи ті опинилися в критичному положенні. Зі сходу большевицькі частини намагалися просякнуту через ліс, з заходу німці намагалися опанувати [терен], щоб забезпечити себе перед есептуальним проривом большевиків.

УПА, що її дії, зумовлені суверенністю української політики, не встряває у фронтіві бої обох своїх ворогів. Вона дає їм змогу до схочу кривавитися, а свої сили зберігає для вирішної фази цієї війни, коли буде рїшатися також й доля українського народу.

Та в цьому випадковому положенні відділи УПА ведуть завзяту боротьбу на два фронти і твердо обороняють своїх становищ. Обидва противники роблять заходи, щоб цю силу приєднати на свою сторону. Обидва вони признають великі заслуги УПА в боротьбі проти "спільного" ворога та ставлять пропозиції договоритись відносно співпраці (лист командира большевицького фронтного відтинка до УПА в Чорному лісі з дня 11. IV. 1944 та німецька пропаганда). У відповідь на це УПА б'є одного і другого противника, доки під натиском німецько-мадярських сил з Карпат фронт не пересунеться кількадесят кілометрів на схід.

З пересуненням фронту на галицький терен появляється в Карпатах і на Підгір'ю нова сила. Для оборони своїх загрожених кордонів висилає туди Мадярщина свої дивізії. УПА, зокрема по березневій окупації Мадярщини німцями, задержує у відношенні до мадярів неутральність. Одначе в деяких випадках нелояльна поведінка мадярських частин у відношенні до українського населення, чи до самих відділів, приневолює УПА до рішучих виступів проти таких частин. Замітніші з тих боїв — це кількадевні бої біля Калуща в селі Копанки в половині квітня 1944, бій у Мізуні та в Богородчанщині. Цей конфлікт скоро ліквідовано, але дрібні сучічки в Надвірнянщині тривали майже до кінця побуту мадярів на цьому терені.

Щоб опанувати Карпати й Чорний ліс, як важливі бази для майбутніх фронтних операцій, кидають туди большевики

під кінець квітня свої великі партизанські з'єднання. Користаючи з хвилевої відсутности бойових відділів УПА в Чорному лісі, червоні захопили його 24. IV. 1944. Та вже 27 і 29. IV. в селі Грабівка почалися завзяті бої з метою відбити його. В середині травня большевицька партизанка в Чорному лісі була заблокована понад 50 км. тісним довгим перстеном відділів УПА. У вирішному бої 1. VI. 1944 розгромлено большевиків, а до половини червня цілковито прочищено від розбитків терен Чорного ліса та сусідуючі полоси Карпат.

Облогою Чорного ліса УПА-Захід започатковує період своїх великих тактичних акцій, як офензивного, так і оборонного характеру, переведених большевицькими з'єднаннями.

Весною УПА творить фронт на північно-західному польському кордоні, на відтинку Любачів — Рава-Руська — Грубешів проти наступаючих з білгорайських лісів відділів АК (Армія Крайова), які винищували прикордонні українські села. В плечі цього фронту впадає зі сходу большевицька партизанка, з якою співпрацює друга польська просовітська організація ГН (Гвардія Народова).

На цьому відтинку УПА не тільки відбиває ворожі удари, але переходить до успішного протинаступу.

Частина карпатських відділів, що брала участь у ліквідації червоних у Чорному лісі, відходить в перших днях липня на захід, щоб приспішити ліквідацію другої кількатисячної банди в лісах між Сколем і Туркою. По дорозі в селі Кам'янка коло Скольного попадають ці відділи дня 9. VII. в бій з німцями, що силами двох дивізій намагалися перевести акцію проти "республік" УПА в Долинщині й Скільщині.

Сили, що находилися тоді на цьому терені, були достаточні, щоб оборонити його перед напасником. В кількадечних боях завдано ворогові важких кривавих втрат та приневолено його на деяких відтинках уже в перших днях до відступу. До 16. VII. ворог, під охороною панцирних возів, покинув гори.

Ударами на осередки червоних банд у південній Скільщині й Турчанщині почалася очищувальна акція цього терену. Продовж тижня большевицькі банди були розбиті й подалися далі на захід на польські і словацькі землі.

Липнева большевицька офензива приневолила відділи УПА-Захід перервати свої дії, бо кожний з них мусів шукати догідного місця для переходу фронту. Ще раз на цілій довжині карпатського відтинку повторюються бої з відступаючими німцями за зброю.

По стабілізації фронту велика частина галицьких відділів УПА опинилася під большевицькою окупацією. По німецькій стороні осталася на деякий час тільки частина карпатських відділів і старшинська школа, що саме працювала над другим випуском старшин в Карпатах.

Калькова копія підпільної машинописної статті, написаної в 1944 р. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія — Архів "Літопису УПА".

**

H. Levenko

AN HISTORICAL OUTLINE OF THE UPA STRUGGLE (Summary)

The author gives a brief sequence of historical events which provoked large segments of the Ukrainian population in Volyn' and Polissya to take up arms. This they did in order to protect themselves against the barbaric acts and inhuman intentions on the part of Nazi Germany, and in order to curtail the roving and plundering Soviet guerilla forces. In time these Ukrainian insurgents, organized in the main by the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), crystalized into the Ukrains'ka Povstans'ka Armiya (UPA) which came to control large areas in Volyn' and Polissya. Known as "republics" these self-governing districts served the UPA as staging areas for military operations and provided protection for the local inhabitants both from physical destruction and from forced German collection of farm products.

Units of the UPA were predominantly Ukrainian although there were Uzbek, Tatar, Azerbaidzhan and other detachments composed of former German prisoners of war.

The UPA attacked jails to free inmates, staged raids into neighboring German-controlled territories and repulsed both German and

Soviet plundering details. The German command organized large-scale "punitive" operations, including bombing missions, against the UPA, but these did not prove successful. When in late autumn and winter of 1943—1944 the front lines shifted west, the UPA units caught on these territories, had to cross the front to the rear of the Soviet Army.

While the UPA was active in Volyn' and Polissya — the region of Halychyna (Galicia) remained relatively calm and served as staging and supply area for the insurgents. In 1943, however, German authorities intensified their occupational regime, draining the land of material and human resources by means of strict police control, mass arrests and executions. In addition, later that summer Soviet guerilla groups led by Kolpak were advancing towards the Carpathian Mountains. These and other factors led to the organization of the Ukrayins'ka Narodna Samooborona, the UNS (Ukrainian People's Self-defence). Numerous units of the UNS, supported by local inhabitants, engaged the Soviet guerillas in frequent battles and succeeded in driving them further to the west. Eventually, units of the UNS turned openly against German and Gestapo strongholds. The Germans in reply increased their terror campaign on the civilian population and mounted numerous large-scale military operations against the UNS. Early in 1944 the UNS changed its name and became part of the UPA, known as UPA-Zakhid (UPA-West). A military school was established in the Carpathians to provide trained officers for its forces.

The skirmishes which the UPA-Zakhid waged with the German forces and Soviet guerillas centred on the control of the forested terrain. The UPA's activity in Halychyna thus became overt characterized by open attacks on German military centres and German police units. Some conflicts also arose between the UPA and the Hungarian army along the Carpathians, but these were terminated following the secret negotiations between the respective army commands. Of longer duration was the armed conflict between UPA and the Polish underground armies especially as the latter refused to acknowledge the right of Ukrainians to self-determination.

When in August 1944 Soviet armies advanced further to the west and the front had stabilized some units of UPA-Zakhid found themselves on the Soviet side of the front line and immediately resumed their activities against the new occupier. The UPA's military school, which was located in the Carpathians, remained temporarily on the German side of the front.

І. М. Коваленко

ЦІЛІ І МЕТОДИ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІАЛІСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРЕНАХ

Праця І. М. Коваленка появляється в час, коли на всіх українських землях проходить завзята боротьба українського народу проти німецьких і московсько-більшевицьких імперіялістичних загарбників за Українську Самостійну Соборну Державу. Значення цієї праці для українського читача полягає в тому, що вона дає йому повний образ цілей і методів німецької імперіялістичної політики в окупованих краях Західньої, Північної, Південно-Східньої та Східньої Європи в спосіб стисло об'єктивний та в оперті на джерельні і документальні дані. Яскраве представлення різних методів і прийомів німецької імперіялістичної політики, що їх примінює Німеччина на поодиноких окупованих теренах, та логічне виказання, що всі оці прийоми мають служити одній цілі, якою є поневолення підбитих народів, розоблачає до решти німецький імперіялізм як ворога вільних європейських народів. Рівночасно минуле і сучасна боротьба українського і других поневолених народів Сходу проти московсько-більшевицького імперіялізму відкривають тогожні пляни більшевицької Москви у відношенні до других народів, яка з конкуренційних оглядів веде сьогодні війну проти німецького імперіялізму. Цілі обох імперіялізмів і їх плани у відношенні до європейських народів накидають усім поневоленим народам одну невідкличну вимогу, що є передумовою їхнього визволення: це спільна боротьба всіх поневолених народів у одному революційному фронті проти хижацьких імперіялізмів Берліна і Москви, під гаслами свободи народам і людині та за відбудову вільних національних держав поневолених народів.

РЕДАКЦІЯ [“Ідеї і чину”]

Ще не замовк відгомін першої світової війни, ще не загоїлись її рани, ще живе покоління, що брало в ній участь, а вже на наших очах полум'ям спалахнула нова, ще страшніша в своєму розгортанні та методах світова війна, яку правильно оцінюють не як лицарські змагання народів, але як нечувану різню в ім'я кількох світових імперіялізмів. — Український нарід є не тільки її свідком, але силою складних політичних обставин найдошкульніше відчуває її тягар на власній шкірі, бо саме через українські землі котиться страшна лавіна сучасної війни. Саме на Україні схрещуються вістря мечів двох неситих новочасних імперіялізмів — Німеччини й Москви, що, намагаючись зробити з українського народу предмет колоніального визиску, не допускають до того, щоб він став підметом дій та володарем на своїй землі. — От тому український нарід не сміє присипляти своєї чуйности та мусить створити собі ясний погляд на цілі та методи політики тих ворожих сил, що зараз діють на українських землях. От тому український нарід не сміє дати послух підшептам чужої пропаганди, що її завданням є баламучення та відвернення уваги українського народу від справжніх цілей наїзників. Коли б український нарід дав себе приспати чужим силам та їхнім агентурним чинникам, то повстала б загроза, що зі сну цього він не міг би збудитися віками. Від цієї загрози мусимо охоронити український нарід, повести його до вільного життя у власній Українській Самостійній Соборній Державі, що її здвигнемо силами українських селян, робітників та інтелігентів на згарищах та руїнах сучасної імперіялістичної війни як тривкий та вічно живий пам'ятник для щастя і свободи всіх грядущих поколінь українського народу.

Коли з історичної перспективи будемо аналізувати причини та цілі давніх воєн — говоримо "причини та цілі", бо завжди в причині потенціально скривається ціль — то прийдемо до висновку, що вони були дуже різнорідні та часто дріб'язкові в порівнянні з сучасними. Не раз звичайне авантюрицтво, бажання слави одиниць, незаспокоєні амбіції, бажання помсти, не раз дрібні територіяльні спори чи, врешті, приманливі підбої казали володарям брати меч до рук та ним вирішувати ці справи. Рідко коли просвічував тим війнам якийсь

план змінити обличчя сучасного світу на довгі-довгі віки в майбутньому. Вони були задумані тільки на досить вузьку сучасність. — Навіть остання світова війна, хоч зуміла вже поглибити свій зміст, бо була грою за певне вирівнювання сил поодиноких держав та вдержання їхньої рівноваги, все ж таки у своїх виявах зводилася до амбіцій володіючих родів та до незначних територіяльних спорів. — Погляньмо, як ці справи виглядають зараз.

I. ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НІМЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Методи німецької політики на окупованих теренах можна спостерігати і тому можна дати їх оцінку. Натомість цілі треба щойно розгадувати, бо, звичайно, кожний політичний провід не відкриває всіх своїх карт, щоб не насторожувати чуйности оточуючого світу, що могло б спричинитися в невдачі політичних планів уже в самому їх народженні. Та, не зважаючи на це, вже з методів політики можна зробити висновки про її цілі, а правильність цих висновків можна перевірити, розглядаючи ідеологічні основи даної політики. Тому для кращого зрозуміння німецької політики на окупованих теренах будемо старатися бодай коротко, наскільки на це дозволяють рямці короткої брошури, їх з'ясувати.

Ідеологічні основи теперішньої німецької політики сягають своїми коріннями ще в другу половину 18-го сторіччя. Тоді саме родилась ідея зцементування дрібних німецьких князівств чи королівств, а боротьба велася тільки за те, хто мав би очолити ці князівства, знейтралізувати їх відосередні течії чи створити з них нову європейську потугу. Ця ідея знаходила свій вислів у боротьбі між двома претендентами на цю ролю — пануючими родами Австрії з одного і Пруссії з другого боку. Довгою ниткою продовжувалася ця боротьба крізь австрійсько-пруські війни, часи Наполеона і, нарешті, нову війну між Австрією і Пруссією в 1866 р. та закінчилась за Бісмарка, коли переможцем стала Пруссія. За винятком малих окраїн, що залишилися при австрійських Габсбургах, всі інші німецькі краї зцементувалися в одну державну цілість під проводом Пруссії. Свій зовнішній політичний вияв найшла ця ідея в проголошенні II. Німецького Райху з королем Пруссії, як цісарем, на чолі.

Реалізація цієї ідеї проходила в плеканні і розрості пруського мілітаризму, що став гарантією німецької єдності у внутрішній та сили й безпеки в зовнішній політиці II. Райху. В часи Бісмарка родиться, як другий етап політичної боротьби, ідея експансії німецької потуги, що її метою було вийти з тісного загумінку Європи та поширитися в позаєвропейських краях шляхом колоніальних підбоїв та господарського опанування інших країн товарами свого промислу. Щоб здійснити це, Райх головокружними на тодішні часи темпами розбудовує свою індустрію та свій морський військовий та торговельний флот. Однак, тут, на шляху реалізування своїх цілей, Райх натрапляє на грізного суперника, тим разом не на німецьку Австрію, а на промислову та колоніальну Англію, що бачить у Райху загрозу своїй гегемонії у промислі, світовій торгівлі та колоніях. Звідси суперництво Англії з Німеччиною, що, не находячи мирної розв'язки, закінчується збройним змаганням у першій світовій війні. Англія вийшла переможцем. Ідею промислової та колоніальної експансії Німеччини розгромлено, а з нею закінчив своє коротке існування II. Німецький Райх. Починаються часи т. зв. Ваймарівської Німецької Республіки та III. Райху, що в них уже народжуються ті ідеологічні основи, на яких зараз безпосередньо базується німецька політика т. зв. Великонімецького Райху.

Своє теоретичне оформлення ці ідеологічні основи знаходять у творах головних представників нового, націонал-соціалістичного, руху, головним чином у "Майн Кампф" Гітлера та "Міті 20-го сторіччя" Розенберга, а практичний вияв — у боротьбі націонал-соціалізму за владу в Німеччині та гегемонію в Європі, а в дальшому у цілому світі. Головні засади цього руху — це, поперше, ідея злиття всіх німецьких племен в одну німецьку націю, що являється нічим іншим, як відгребленням та поглибленням бісмарківської ідеї зцементування дрібних німецьких князівств, бо треба згадати, що, не зважаючи на створення одного німецького Райху за Бісмарка, відосередні тенденції поодиноких німецьких племен та країв існували й далі, а після програної в 1918 р. відживали та постійно зростали. Ліком на це мала бути ідея націонал-соціалізму про органічну єдність німецьких племен; отже, це була ідея, призначена для

внутрішнього форуму в німецькій політиці. Свою конкретну реалізацію знаходила вона в ряді “аншлюсів” — Надренії, Австрії, Судетів, Шлезька, Помор'я і Данціга. Механічно її реалізовано, та чи наступило одночасно духовне зцементування всіх німецьких країв чи племен, в цьому треба дуже сумніватися.

Другою основною ідеєю, що своїм вістрям зверталася вже до зовнішнього світу та проти всіх інших народів, було нове гасло про расову вищість германсько-німецької раси. Це ідея біологічного, тваринного расизму та національної нетерпимости, що є також джерелом сучасного німецького імперіалізму. Це вона ділить увесь людський рід на расу панівну і раси невірні, творчу і деструктивні. До першої, очевидно, мав би належати німецький нарід; людей ділить на надлюдей і недолюдків. Т. зв. панівна раса германсько-німецького народу призначена не на те, щоб у шляхетному суперництві рас та народів здобувати собі провідне місце, але щоб здобути собі гегемонію у світі насиллям та пожегтям-винищенням інших суперничих рас та народів, що відважилися б боротися за належне їм місце та признання в процесі культурного та політичного світового змагання. Розв'язка надзвичайно проста, але яка ж наївна! Вона могла зродитись тільки в тупоумних головах сучасних німецьких “ідеологів”. Родилася ця ідея з комплексів почуття життєвої меншовартости німецького народу та з страху перед загрозою замертя, бо німецький нарід почав проявляти всі ознаки старого, zdeгенерованого народу, що на підставі природніх біологічних законів котиться до неминучого занепаду. Це надзвичайно глибоко відчував та висловив у своїх творах таки ж німецький історіософ та філософ Освальд Шпенглер. Доконче треба було передсмертного застрику, а ним мала бути расистська теорія.

Щоб ідея вищости німецької раси не була тільки пустою фразою, ці новітні “апостоли” стараються дати їй історичну підбудову, перекручуючи та пристосовуючи цілу історію до своїх тверджень. Стародавня Еллада, Римська світова імперія, класична культура, європейський ренесанс — це, на їх думку, твори невичерпних живучих сил германської раси (!). Ніцше зі своїми мрячними орієнтальними релігійно-філософіч-

ними міркуваннями та піснею про надлюдину, Вагнер зі своїм героїзмом мітичного германського світу, Гете зі своїм душевно неспокійним і повним внутрішніх психічних конфліктів Фавстом — це пророки німецького ренесансу на расовому підлозжі, — як твердять націонал-соціалісти.

Німці свято переконані, що ідея расизму та її тези — це щось нове, це твір їхнього генія. В ім'я правди треба ствердити, що новою і нечуваною є брутальність по відношенню до ненімецького світу, в якому німці брутальними методами намагаються закріпити своє панування. На перший погляд може здаватися парадоксальним твердження про те, що свої первозори расистська теорія має в минулому і то в народі, німцями найбільше зненавидженому, в жидах! Бо чим же є старинний, а опісля талмудський поділ людства на дві категорії: на “вибраний нарід” і проклятих поган, на “евреїв і гоїв” — “гебер ве гоїм”, — як не прототипом сьогоднішнього німецького расизму з його “ібер — і унтерменшами”, з його “геррен — і склявенфольком”. А етичні засади талмуду про нетолеранцію до інших народів, про те, що “гоя” можна обманути, обікрасти і навіть замордувати, що він не є людиною, а твариною, чи не перейняті вони живцем німецьким расизмом, а реалізуються вони на наших очах у ставленні німців до поневоленних народів, до полонених і до чужонаціональних робітників? Деякі уступи інструкції, виданої націонал-соціалістичною партією для німецьких селян у справі трактування полонених сільсько-господарських робітників, неначе переписані з талмуду: “Не гляди на полоненого як на людину, що заслуговує на людське трактування, а трактуй його як скотину, якої тяглову силу маєш використати”. Ось одна квітка такої інструкції.

Дивні якісь споріднення між поученнями жидівського талмуду і гаслами німецького расизму! І одні і другі — це вияви комплексів меншовартісности. Там, у жидівській науці, могли б расисти робити нечувані відкриття, там повинні шукати джерел своїх теорій, а не в висококультурній Елладі чи в стародавньому, на глибоко відчутому принципі справедливості побудованому, Римі. Старогрецький поділ людей на “еллінів і варварів” впливав не з расовобіологічних засад, а з розважання духовно-культурних надбань народів. Стародавні гре-

ки, ці правдиві носії “калокагатії” краси і добра, могли без застережень запровадити такий поділ.

Для закріплення та перемоги у світі німецької расистської ідеї, а в консеквенції німецького неситого імперіялізму, Німеччина вступає на шлях партійної націонал-соціалістичної системи, про що ми вже згадували, для відгребання і сконсолідування внутрішніх сил німецьких племен та на шлях мілітаризації цілого народу, щоб створити передумови успіху в своїй зовнішній політиці. Дальшими етапами на шляху до перемоги імперіялістичної расистської ідеї є гасла пангерманської расової, культурної і політичної спільноти всіх германських народів, тобто об'єднання навколо німецького грізного божка. Мета цих гасел — втягнути всі германські народи у сферу своїх безпосередніх впливів та запрягти їх до воза своєї політики, нейтралізуючи таким способом всякі самостійницькі тенденції даних народів.

Передостаннім етапом, що на ньому саме в сучасну хвилину знаходиться Німеччина, — це гасло т. зв. Нової Європи. Його завдання є втягнути вже всі інші європейські народи — романські, слов'янські й інші — дрібні, щоб при їх допомозі запевнити німецьким расовим посіпакам в майбутньому можливість спокійно виконувати поліцейське звання поганячів і сторожів, до якого ця “вибрана раса” так уперто прямує, у великому концентраційному таборі всіх європейських народів, що ним мала б бути ця “Нова Європа”.

Останнім етапом, що лежить у дальшому майбутньому, якого свідком мали б бути ще ненароджені покоління, повинно б бути гасло боротьби цієї “Нової Європи” під керівництвом Великонімецького Райху проти всіх кольорових рас світу. Це мав би бути справжній “рассенкампф”, після якого німецький “вибраний нарід” засів би вже на престолі слави, щоб приймати рабські поклони всіх народів землі. Тоді мала б повстати ера апокаліптичного тисячолітнього німецького царства, про яке так залюбки натякає Адольф Гітлер у своїх промовах. Німецький расизм спочив би на лаврах (Пор. Фельк, Ролянд Штрунк — дер Траум фом Тоде).

Та чоловік стріляє, а Бог кулі направляє!

II. НІМЕЦЬКА ПОЛІТИКА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРЕНАХ ЗАХІДНЬОЇ ЄВРОПИ.

Ми нарочно намагалися проаналізувати ідеологічні основи німецької політики, бо вони є підставою наших дальших міркувань. В них також — ключ і розв'язка багатьох складних проблем, які вириваються на землях, що опинилися під німецькою окупацією. А серед цих проблем такий хаос і протиріччя, що без розуміння ідеологічних основ німецької імперіалістичної політики важко було б звести їх до спільного знаменника. Може, якраз через брак розуміння цих ідеологічних основ багато людей чи народів дають себе одурманювати та запрягати до воза наскрізь чужих, а для себе в наслідках прямо катастрофічних інтересів сучасної війни.

Вихідною позицією в дальших наших міркуваннях нехай буде т. зв. політичний заповіт — тестамент Гітлера, що його накреслив він у “Майн Кампф-і” і що є неначе безпосереднім наказом, спрямованим до німецької нації. Там читаємо, м. ін.: “Не допустіть до повстання в Європі двох великодержав. Оцінюйте кожну спробу організування другої мілітарної потуги на кордонах Німеччини або тільки другої держави, що була б здібною стати такою мілітарною потугою, як акт ворожий Німеччині і визнайте не тільки своїм правом, але й обов'язком усіма можливими засобами, включно до збройної сили, перешкодити повстанню такої держави, згл., якщо вона вже повстала, її знову розбити... Не забувайте, що найбільше священне право на цьому світі — це право на землю, яку людина сама хоче обробляти, а найбільш священна жертва — це кров, що її проливається для здобуття цієї землі” (А. Гітлер — “Майн Кампф”, частина II, глава 14, стор. 754).

Це звучить неначе наказ до офензиви в реалізації своїх цілей на окупованих теренах. Знищити існуючі мілітарні сили, згл. їх знейтралізувати та не допускати до створення якихнебудь мілітарних новотворів.

Незаперечною перешкодою в реалізації цього гасла була Британська імперія, традиційним політичним девізом якої було не допустити до повстання в Європі одної політичної та мілітарної потуги, а постійно утримувати певну рівновагу між силами європейських держав. Гітлер, навчений досвідом бісмар-

ківської політики, що закінчилася повною невдачею аж у 1918 р., за всяку ціну старається знейтралізувати Англію і навіть коштом резигнації з німецьких колоніальних аспірацій та з розбудови морського флоту хоче заманити Англію як союзника або бодай нейтрального обсерватора до реалізації своїх планів. Англія на морі, Німеччина на європейському суходолі — ось база, на якій, по думці Гітлера, мало прийти до відтягнення поважного англійського політичного противника від дійсних політичних замірів Німеччини. Коли ж це не сталося, то Гітлер ізолує Англію силою. Окупація Данії, Норвегії, Голландії, Бельгії, Франції це, з одної сторони, реалізація заповіту, а з другої ж — насильна ізоляція Англії та вилімінунвання її впливів з окупованих німцями теренів. Щоб забезпечити себе від можливої мілітарної агресії Англії на окуповані терени, Німеччина будус на побережжях окупованих теренів ряд укріплень, т. зв. атлантійський вал, що, неначе непроходимий мур, мав би раз назавжди відгородити спроби англійського проникання в європейський суходіл. Одночасно з цими механічними засобами йдуть німецькі заходи в тому напрямі, щоб духовно здемобілізувати народи окупованих теренів. Це вже справа складніша, і німецька пропаганда на цьому відтинку шита дуже грубими нитками. Промовчуючи та нехтуючи незалежницькі державні ідеї окупованих народів, Німеччина вказує на Англію як на віковічного інтриганта на європейському суходолі, переконує всі європейські народи в спільності інтересів та під цими гаслами намагається морально й ідейно розкладати народи окупованих теренів. Щоб відвернути увагу від своїх дійсних планів, Німеччина вдержус навіть фікцію власної державности окупованих країв. Старенький король Данії, як давніше так і тепер іде собі на проходи, ніхто йому в цій функції не перешкоджає, новерзькі та голландські, призначені німцями, державні мужі, прем'єр-міністри їздять “на заграничні” конференції до Берліна, де їх вітають і приймають з усіма почестями і де пізніше конферують про справи “великої політики”, як набір нових “добровільців” до праці в Німеччині, використання цього промислу для війни проти капіталістів і большевиків, про контингенти риби, худоби, масла й других сільськогосподарських та фабричних продуктів. У звітах про такі конференції подаєть-

ся, що вони відбулися в дусі традиційної приязні і ще більше скріпили зв'язок співпраці європейських народів. Ніхто не згадує, що при тих всіх т. зв. національних урядах сидять німецькі комісари, які самотні мають право вести політику, що ціле господарство і промисел опановані німцями, які пильнують, щоб усі їх продукти обернено на "здоров'я німецького фатерлянду". Мало хто здає собі справу з того, що півінтелігентний фельдфебель із III. відділу гештапо має більший голос, як сам норвезький чи голландський прем'єр-міністр, що є звичайнісіньким німецьким попихачем та безвільним знаряддям у руках німецького окупанта. Попри вдержування фіктивних урядів на окупованих теренах західних приморських країв твориться опортуністичні групи чи партії, що у всьому копіюють націонал-соціалістичну німецьку партію, запозичуючи в неї цілу ідеологію, роблячи в ній тільки "маленькі" зміни: ідею німецької нації заступається там ідеєю всегерманської спільноти, а ідею німецького "гросмахту" — ідеєю "Нової Європи". Така ідеологія мала б бути легше стравною для цих поневолених народів. Ролю керівників цих опортуністичних груп взяли на себе в Норвегії Квіслінг, в Голландії Муссерт, в Бельгії вона, може, припала б колишньому керівникові "рексистів" Дегрелеві. Та цьому останньому захотілось, мабуть, у великій ревності та захопленні кличами "Нової Європи" — вмерти за цю "Нову Європу", як героєві на полі слави в рядах СС-ів.

Як вже згадано, розбивання національних організацій поневолених народів Західної Європи, головним чином германських племен, та втягання їх у крутіж німецької військової машини й імперіялістичної політики проходять під гаслами германської спільноти крові, культури та політичних інтересів. І тут німецький винахідливий геній не потребував надто напружуватися, бо міг живцем взяти взори панслов'янської політики царської чи навіть большевицької Москви. Змінити тільки артистів, ролі і гра лишається та сама! Та сама також ціль: протоптати собі шлях до реалізування своїх імперіялістичних цілей, використовуючи наївність та короткозорість поневолених народів.

Разом з цим на окупованих теренах проходить т. зв. леґіонерська акція, тобто набір добровільців до формацій СС-ів.

Німеччина цим хоче досягнути нараз кількох цілей: скріпити свої військові проріджені вже ряди, а перш за все скріпити позицію партійних відділів, у формі формацій СС-ів, у німецькій армії, дати нову фікцію поневоленим народам Заходу, нібито німці творять цим народам їх мілітарні сили та визнають їх державні права, перед світом заманіфестувати європейську солідарність і, нарешті, перевиховати легіонерів так, щоб, хто лишиться в живих із цих легіонерів, вже не був голландцем, бельгійцем і т. д., але германцем. Почалась ця легіонерська акція ще в 1940 р. і триває досьогодні. Всі легіонери цих поневолених країв згуртовані в "СС-Штандарте Вікінг".

Що ця акція не є популярна між поневоленими народами, видно з голосів німецької преси, де виразно зазначається, що легіонерів, які приїжджають на відпустку, стрічають ворожі погляди та кепкування земляків. Видно, нарід у своєму здоровому ядрі інстинктивно відчуває, що не за свої, а чужі інтереси борються ці легіонери. Таке ж ставлення загалу поневолених народів до насаджуваних агентурних німецьких груп, в ролі "націонал-соціалістичного бунду" в Голландії. В розмові на цю тему з одним голландцем, автор цих рядків почув таке: "Є, правда, такі, що до цього бунду належать, але шануючий себе голландець цим вислужникам руки не подасть".

Вся ця політична робота німців, що про неї ми тепер говорили, виглядає бодай позірно на певні залицяння німців до поневолених народів Заходу. Та погляньмо на другий бік медалі, і нашим очам відкриються справжні цілі німецької політики.

Отже, перш усього поступове розбудовування цивільної німецької адміністрації. Звичайно, коли якась держава окупує терени чужої держави тільки на переходовий воєнний час, лишає там військову, а не цивільну адміністрацію. На окупованих теренах приморських західно-європейських країн німці розгосподаровуються так, неначе б їм і на думку не приходило, щоб колинебудь у майбутньому після закінчення війни вони відтіля мали забратися. Часто тільки англійські бомби наводять на них прикрі сумніви. Ще більше підтверджує німецькі плани опанування цих країв розбудова організаційної сітки націонал-соціалістичної партії, творення в поодиноких краях

партійних областей, як “Гау Норвеген”, “Гау Денемарк” і т. д., введення для цих германських країв нової спільної назви “Нордлянд”, аналогічно до “Остлянд-у” балтійських країв. — Нарешті, з чисто стратегічних міркувань годі припустити, щоб Німеччина на випадок виграшу хотіла залишити здобуті в окупованих теренах стратегічні позиції, як оборонні й випадові бази проти Англії. Тому виселюється з прибережних полос чуже цивільне населення — нпр. бретонців — не в зв'язку з постійними бомбардуваннями, бо ж німцям не залежить на кількох убитих французах чи голландцях, але з тою метою, щоб у прибережній смузі укріплень не мати чужого та ворожого елемента.

Та найяскравіше відзеркалюються справжні цілі німецької політики в їхніх методах панування. Це методи матеріального визиску й експлуатації робочої сили та засоби терору по відношенню до загалу населення на окупованих теренах.

Проявилися ці методи вже в перші дні окупації, коли почався систематичний грабунок усіх багатств даних країв. “Організовано”, як попало, приватньо й урядово вивожувано все до німецького “Гаймат-у”. Сьогодні хатня обстановка, столи, шафи, крісла, образи, музейні речі, дивани, фотелі, килими, порцеляна і т. д. окупованих теренів творить урядження не тільки в міністерствах та партійних бюрох, але також у приватніх мешканнях німців. Одним словом, оголочено ці краї від усього, між іншим, також від харчових припасів, чим доведено до виголодження населення, захитання господарського життя, обезцінення гроша та спекулятивної торгівлі. Про місцеве населення мало дбається. Правда, зраціоналізовано харчові продукти, введено картки, та з цих приділів тяжко вижити, а деякі продукти взагалі тяжко дістати, бо все те пожирають німецькі шлунки, які, мабуть, згідно з расовими принципами, мають більшу місткість! — Треба все пам'ятати, що ці краї були здані на імпорт основних харчових продуктів (хліба) з закордону. Навіть такі речі, як відомі в цілому світі голландські сири, зникли з ринків Голландії, бо вони призначені для “вибраного народу”!

Тому не дивуймося, що багато робочих сил із тих країн шукало покращання своєї долі, зголошуючись на роботи до

Німеччини. Коли ж у зв'язку з обезціненням гроша заробітня платня не приманювала нікого, а до цього невірлике трактування відстрашувало других, почалися примусові набори робітників, подібно, як збирається контингент молока, яєць, корів чи безрог. — В цей спосіб німці запрягають населення окупованих західньо-європейських теренів до свого імперіялістичного воза, що в'їхав у глибоке багно і тяжко його самому витягнути. Нехай же другі тягнуть віз, а німці поганяти та по спинах "гладити" вміють!

Не можна поминути тут також і засобів терору гестапо. Трапляються там в Парижі, Амстердамі й інших місцевостях часті політичні вбивства представників німецької влади. Тоді гестапо застосовує до населення нещадний масовий терор. Ув'язнення та масові розстріли свідомого незалежницького елементу переходять у систему правління німецьких окупантських властей. Між іншим, в Голландії та Франції, головно, в міських центрах протягом 1942 р. та в 1943 р. доходило до заворушень місцевого населення, які криваво здавлено. З початком 1941 р. пацифікацію західніх окупованих теренів переводив сам шеф гестапо, Гайдріх, що незабаром після того згинув від бомби чеського змовника в Празі.

Брутально винищувано незалежницький елемент, та чи знищено саму ідею свободи народів і людини? Ось це проблема, перед якою опинилися німці в реалізації своїх політичних цілей на окупованих теренах Західньої Європи, застосовуючи свої брутальні методи терору, щоб промостити собі шлях до панування в Європі. Та ідею можна знищити тільки іншою ідеєю, а не самою брутальною силою, а такої німці не мають.

Нарешті, ще треба знати про покищо тайні плани німців переселити населення бодай багатших окупованих країв (Голландії, Бельгії) після сподіваної виграної на східні окуповані терени, а опустілі прибережні полоси заселити німцями, щоб тим самим створити, крім мертвих укріплень, також людський живий вал для безпеки себе від агресії Англії, що було б завершенням їх політичної боротьби за ізоляцію Англії від Європи на окупованих теренах Заходу. — Дискутується про те поза кулісами, але перспективи такої долі вже можуть вичути голландці хочби з того, що непомітно втягається їх уже

тепер до праці на східніх окупованих теренах, головним чином на українських землях. Заангажовування голландського капіталу на східніх окупованих теренах, заснування торговельно-промислової Східньої Компанії для експлуатації очевидно на користь німців українських земель, висилка десятків голландських бауерів для керівництва сільськогосподарським життям колгоспів, пресова пропаганда, де вихвалюється солідарність і підкреслюється, що голландці підходили б на організаторів господарського життя на Сході Європи, все частіші натяки, що для голландців було б корисним вийти з меж її вузької батьківщини та пошукати собі ширших просторів, — усе це вказує на певну підготовчу акцію, що мала б після війни конкретно зреалізуватися, бо ж Німеччині конечно треба знищити цей мостовий причілок, що по ньому захотілося б колись Англії скочити до Європи.

Все, що дотепер сказано про німецьку політику на окупованих теренах Західньої Європи, відноситься з малими виїмками, головно, коли йде про пангерманські гасла, також до окупованих теренів Франції. Тут доповнимо наші міркування ще кількома специфічними додатками, що є притаманні для німецької політики виключно на французьких теренах.

Франція була імперією, проти якої зверталася вся лють гітлерівської Німеччини. Гітлер називає її постійно “смертельним ворогом” — “тодфайнд” Німеччини і не скривається з тим, що Францію треба знищити.

Не входимо в те, чи такі твердження впливають із розумових засад про те, що французька держава загрожує існуванню німецької нації, чи, може, є звичайними комплексами чуттєвих афектів, як, нпр., бажання помсти за Версаль або за те, що Франція вжила своїх колоніальних армій, рекрутованих із африканського населення, для окупації західніх теренів Німеччини після війни. Може, поведінка африканських муринів ударила по расових амбіціях Гітлера, коли він кипить такою ненавистю до Франції! Та покищо війна не дозволяє ще реалізувати плани знищення Франції або бодай болючої відплати для неї.

Але вже тепер дещо з планів реалізується. Між іншим, приєднано до Райху все спірні між Німеччиною і Францією

території Ельзасу і Лотарингії та створено з них вкупі з найближчими областями нову провінцію “Вестмарк”, затираючи старі назви провінції, подібно, як з Австрії зроблено “Остмарк”. На цих теренах переводиться вже гострий германізаційний курс. Французів, що самі не вибралися разом із французькою армією, поступово переселяється на інші окуповані французькі терени. Всі французи з німецькими іменами автоматично стають німцями, по волі чи по неволі! Населення доведено до зuboжіння, головню, через вивезення всіх цінних припасів та через валютну німецьку політику, наслідком чого населення втратило всі заощадження, а ошадність — це знаменна прикмета населення Франції. Для ілюстрації наведемо факт, що з приходом окупантських властей устанавлено відношення марки до франка, як 1 — 20, в той час, коли перед війною це відношення було 1 — 6. — Не диво, що населення цих теренів обурене і, як висловлюються самі німці, на 90 відсот[ків] во-роже до Німеччини. Це ставлення запримічується також у щоденному житті. Населення, хоч зареєстроване як німці, говорить по-французьки, не вітається між собою німецьким поздоровленням, нерадо продає хоч би дрібниці тим німцям, що приїзять із теренів Райху, ненавидить партійників так, що німці радять собі взаємно не їхати туди в партійних мундирах і т. д. Всякі пропагандивні афіші, нпр. заохоти вступати в ряди СС-ів, ноцями зривають невідомі справники.

Серед населення старші віком байдужі до німців, молодь і середні віком наскрізь ворожі, тому ціла германізаційна акція спрямована на приеднання та виховання в своєму дусі дітей. Насилається виховників, що їх населення зустрічає з недовір'ям, і вони, по наказу згори, забирають дітей під свою опіку. Дитячі садки, організування молоді в “юнгфольк-у” і в “гітлерюнгенд-і” — це методи германізації цих приеднаних вже до Райху теренів.

На інших теренах Франції німецька політика, як це вже згадано, прагне до того, щоб виелімінувати Францію, як політичний чинник у грі сил за гегемонію в Європі. Набір на роботи до Німеччини, легіонерська акція, звільнювання в 1942 р. французьких полонених, перш за все моряків, щоб за ту ціну одержати від маршала Петена до диспозиції французький во-

енний та торговельний флот — все це було політичною грою, щоб виссати останні соки Франції, що ще збереглися після її капітуляції. — З другої сторони, невдача в бажанню скомпромітувати Францію через зааранжування великого процесу в Ріом та непорозуміння з Петеном із цього приводу, нарешті, невдача німецьких планів забрати французький флот на свої послуги і одночасна загроза англо-американської висадки на південному побережжі Франції допроваджують до повного обеззброєння французького народу, окупації цілої Франції, підпорядкування собі французького уряду через приход до влади Лаваля, що відіграє ролю знаряддя в руках німецького окупанта, а тим часом французький народ ділить долю всіх інших народів окупованих теренів Західньої Європи.

ІІІ. НІМЕЦЬКА ПОЛІТИКА НА ОКУПОВАНИХ СЕРЕДНЬО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТЕРЕНАХ.

Тут будемо роз[г]лядати цілі німецької політики та методи їх реалізації на етнографічних теренах чеського та польського народу. Тут повстали новотвори Протекторату, що має оперетковий уряд Гахи, та Генеральної Губернії з німецьким урядом генерал-губернатора на чолі. На цих теренах німці зачинали експериментувати та вчитися метод своєї політики на окупованих теренах, бо вони перші впали жертвою німецьких завоювань. Чехія добровільно, без боротьби віддалася в опіку Німеччини, Польща — після короткотривалої війни. І хоч Гітлер свого часу заявляв, що не хоче мати ні одного чеха в своїй державі, то якось погодився в 1939 р. взяти всіх чехів та всі їх етнографічні землі під свою дуже чуйну опіку.

На цих середньо-європейських окупованих теренах німецька політика проходить під гаслом реалізації заповітного німецького “Дранг-у нах Остен” з тою, одначе, різницею, що це має бути не культурне проникання сумежних чужонаціональних країв або виключно розсівання своїх осадників на чужонаціональних теренах, але це має бути фактичне поширення німецьких етнографічних границь далеко на схід, створення т. зв. “грєнцлянду” та поселення на ньому чистокровних німців. В результаті цих задумів німецької політики місцеве населення мало б бути або фізично винищене, або силою прогнане на дальші східні терени.

Першим етапом і неначе підготовленням психічного ґрунту серед населення є широко закроена пропаганда, що намагається представити ці терени як терени, зв'язані культурою і традиціями з німецьким материком. Все, що на цих теренах створено впродовж віків, це пам'ятки і твори виключно німецького духу; архітектура, малярство, організація міст, промисел, ремесло і т. д. — носять на собі стампілю німецького творчого генія. І тому цілком природно, щоб усі ці придбання повернути до їх творців, німецького народу. З цією метою створено в Кракові "Інститут фюр дойче Остарбайт", що його завданням є не раз "науково" доводити те, що довести не дасться, щоб у цей спосіб обґрунтувати німецькі загарбницькі плани.

Поруч з цією пропагандою йде насильна реалізація своїх планів, що виявляється в виселенні чужого елемента з мішаних, а навіть з чисто національних чужих етнографічних теренів, — сюди належить викинення поляків та влучення до Райху теренів Познанщини, Шлезька та Помор'я, відіпхнення їх від моря, насадження, і то під час воєнних дій, на цих теренах німецького елемента, проведення границь Райху 30 км. від Варшави і в такій самій віддалі від Кракова. Ця акція триває ще дальше.

До цієї акції долучується германізаційна акція міських осередків через насадження німецьких урядовців, купців, промисловців, а одночасно ліквідація різних наукових, господарських, торговельних та промислових станиць ненімецького, чужого, населення через розбудовання німецького, а одночасно ліквідацію чужонаціонального шкільництва через творення як опори експанзії особливих німецьких дільниць і інше.

Дальшим засобом ослаблення чужонаціональних організацій, а одночасно скріплення німецького організму є т. зв. "фольксдойчівсь[к]ий" рух, іншими словами — денационалізація чужого елемента. Цей засіб відомий також на всіх окупованих теренах Сходу. Люди, що носять німецькі прізвища або що викажуться бодай одним предком німецького походження в своєму родоводі, або й без цього, реєструються як фольксдойчі і стають тим самим кандидатами на справжніх німців. Мотиви зголошень на фольксдойчів бувають у більшості випадків ду-

же низькі, бо, звичайно, бажання наживи, свобода та більша певність перед владою, харчові приділи, добрі посади, жидівська хатня обстановка і т. п. Це є один із найганебніших методів, що ними німці намагаються послабити сили чужонаціональних окупованих організацій. При цьому він не досягає своєї мети, бо, звичайно, тільки слабкі характери відпадають від свого народу та йдуть у ряди чужого й ворожого. Німці з цього також великої потіхи не мають, бо набувають елемент слабкий, безхарактерний. Крім цього, деморалізують і свої ряди, і згіршують чуже оточення, допускаючи до різних прав та привілеїв найгірше шумовиння. — Цілим рухом фольксдойчів та виселюванням місцевого елемента з окупованих територій піклується сам Гімлер через т. зв. "Уряд для плекання й закріплення німецької народності". — Крім розбивання національного організму та його послаблення методом приймання в кандидати німецької нації людей, що їм Німеччина наскрізь чужа із якою ніщо їх не в'яже, є ще інший засіб, приновлюваний німцями на польських окупованих територіях, а саме: творення т. зв. гуралів як відокремленого народу, що мав би бути готського походження. В цьому випадку німці є вже учнями поляків, бо перейняли тут засаду т. зв. регіональної польської політики, яка розбивала один український наріз на окупованих нею етнографічних українських територіях на гурцувів, лемків, русинів, тутешніх і т. д.

Цим самим цілям служить ціла шкільна політика німців, замкнення середніх та високих шкіл, щоб не допустити до приросту інтелігенції, та фізичне винищення народів, головним чином їх інтелігентних шарів, шляхом репресій, арештувань, заслання до концентраційних таборів та масових розстрілів. Найбільших розмірів набрала ця акція в Чехії після атентату на Гайдриха, коли чехів буквально десятковано.

Про інші засоби, як господарська експлуатація всіх окупованих середньо-європейських територій, лапанки людей та вивожування їх на роботи до Райху, харчові приділи, заробітня платня, доведення до зубожіння населення, не треба говорити, бо це відомі методи, застосовані на всіх окупованих територіях.

Останнім часом виглядало на деякі зміни в німецькій політиці, що відчувалося з пропаганди про масове вбивство польських старшин у Катинському лісі біля Смоленська, тенденції скаптування собі поляків та взагалі наближення до них. Та ці тенденції не увінчалися успіхом. Конкретним успіхом тих тенденцій, хоч були тут ще інші причини, було розсварення Москви і польського емігрантського уряду в Лондоні.

IV. НІМЕЦЬКА ПОЛІТИКА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРЕНАХ ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ.

Крім стисло окупованих теренів Південної Європи, т. зв. теренів б. Югославії та Греції, існують тут також т. зв. союзні держави Німеччини. Цілий цей комплекс проблем трактуємо як одну цілість. Покинувши загальні імперіялістичні цілі Німеччини на цілому європейському континенті, звернемо увагу на особисті цілі німецької політики на півдні Європи, головню на Балканах.

На цьому відтинку схрещувалися давніше англійські-італійські-большевицько-московські та німецькі впливи. Метою німецької політики є виключити англійські та большевицько-московські впливи, а з другого боку, нейтралізувати впливи Італії. Перша мета реалізується засобами сили та примусових союзів, друга — політичною грою, що має за завдання ослабити позиції Італії на Балканах. В цей спосіб Німеччина хоче собі запевнити вплив на відтинку Середземного моря, що в політичній концепції Італії мало б бути "морем італійським". Тому Німеччина не допускає там до голосу виключно самої Італії, але намагається поділитися з нею впливами на цих теренах. Твориться там агентурні уряди — Сербія, Греція, залишаючи населенню фікцію власної державности, ба навіть державні новотвори — Хорватія, переводиться територіяльні поправки між поодинокими державами, виходячи нібито з принципу національно однорідних держав, а в дійсності метою такої політичної акції є підтримати й надалі ворогування між балканськими народами, щоб цим способом зробити їх своїм безвільним знаряддям, нпр., Мадярщині віддається Карпатську Україну, Семигород, Болгарії — Добруджу, а Румунії — українську Буковину, Бесарабію та Одесу. Кидається кістку незгоди

та тримається ці народи при собі оманливими надіями територіальних здобутків. Очевидно, ніхто не вглиблюється в те, що всі ці дари — це дари данайців; дають їх на те, щоб опісля все загарбати для себе! Використовування цієї гри сил на Балканах має Німеччині вже тепер запевнити дунайський шлях у Чорне море та стратегічні бази в дальших її імперіялістичних задумах (сухопутний шлях до Індії).

Найбільш неспокійним відтинком у Балканському кітлі є сербські етнографічні терени, де від весни 1941 р. росте та діє партизанський рух під проводом генерала Мігайловича. Для поборювання цього руху німці вживають хорватські відділи і навіть регулярної армії; при цьому застосовується нещадний терор по відношенню до мирного населення. Грабується майно, палиться цілі села та вистрілюється поголовно всіх жителів, з жінками й дітьми включно. Що цей рух набрав грізних форм, видно хоча б з того, що начальна команда німецьких збройних сил подавала про нього у своїх військових звідомленнях.

Загально твердимо, що випробовані методи німецької політики на окупованих теренах, як підтримання маріонеткових урядів, просякання цілого адміністративного і державного апарату агентами гестапо, повна господарсько-економічна та промислова експлуатація (нафтовий промисел у Румунії) окупованих теренів, використання робочої сили шляхом вивозу до Райху, творення фольксдойчів, а з другої сторони, господарська нужда, соціальний гніт, брутальний терор та ліквідація свідомого національного елементу — це основні методи сучасної політики на окупованих теренах півдня.

Останнім часом Німеччина відступила Болгарії Сербію для окупації, щоб тим способом звільнити свої війська та, з другого боку, пригорнути та втримати при собі Болгарію. Все ж таки це свідчить про певне заломання німецької політики і про те, що німці самі не знають, на яку ногу стати.

V. НІМЕЦЬКА ПОЛІТИКА НА ТЕРЕНАХ КОЛИШНІХ БАЛТІЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Колишні балтійські держави — Литва, Латвія, Естонія — входять уже в комплекс проблематики німецької політики на Сході Європи. Не зважаючи на протибольшевицькі настрої

народів цих держав, не зважаючи на те, що ці народи мають за собою двадцятилітній період свого національно-державного життя, не зважаючи на боротьбу цих народів проти большевицького окупанта, якому німці самі віддали терени балтійських держав як сферу їх впливів, німці перекреслили негайно після окупації цих теренів самостійницькі аспірації цих народів, розправилися з незалежницьким провідним елементом, що відваживсь проголосити державну незалежність (Литви), та скинути свою маску оборонця поневолених большевиками народів, створюючи адміністративний новотвір, т. зв. Райхскомісаріят Остлянд із трьома генералкомісаріятами — Литви, Латвії й Естонії. Затримано стан, створений большевиками, не переведено реприватизації приватного майна, щойно останнім часом віддається [це]* майно в адміністрацію й користування його правним власником.

Введення німецької мови як урядової, допущення місцевих мов тільки на щаблях нижчої адміністрації, побіч німецької мови, акція фольксдойчів, насаджування німців в адміністративному й господарському апараті країв, загально різкий германізаційний курс на даних теренах — це знаменні складники німецької політики на окупованих теренах прибалтійських держав. — Ціль такої політики — це повне опанування побережжя Балтійського моря навіть шляхом виселення народів із цих теренів, про яке так голосно говориться. Помічними тут є т. зв. прибалтійські німці, що поодинокі, а то й цілими групами вертаються на ці терени. Населення окупованих теренів, приглядаючися цій політичній акції, не певне за своє майбутнє. Щоб відвернути увагу населення від своїх задумів, німці творять т. зв. представництва місцевого населення при генерал-комісарах та їх урядах, місцеву поліцію і т. зв. шуцманшафти, що їх вживають для боротьби з партизанами, очевидно не за майбутнє підбитих народів, а за перемогу німецького імперіялізму. Абсорбується увагу населення несуттєвими справами, як протижидівською акцією, щоб легше могли проводити напрямні своєї політики.

---

* В оригіналі: ще.

Про роль представництв місцевого населення при генерал-комісарі, т. зв. генеральних радників згл. директорів, знаємо з офіційних німецьких декларацій те, що вони є тільки дорадниками генерал-комісара. Вся влада, з ексекутивною включно, знаходиться в руках німецької цивільної адміністрації, а генерал-рати мають завдання хіба дати поневоленим народам окупованих теренів фікцію, що й вони є співучасниками влади.

Про згоадні цілі німецької політики найкраще говорить меморіал колишнього литовського президента, Грініюса, і колишнього міністра господарства, Крупавічіюса, що його ще в липні 1942 р. вручено всім литовським генерал-ратам. З цього меморіалу говорить поневолений литовський нарід, що опинився перед лицем загрозливого для його існування майбутнього. — Передамо бодай виїмки з цього меморіалу, бо він характерний для оцінки сучасної німецької політики на окупованих прибалтійських теренах.

“Серед загалу литовського народу поширюється переконання, що німецька влада задумує колонізувати Литву. Причиною цього є те, що німці не повертають приватної власности, щоб можна право власности передати колись іншим особам німецької національности. Управу найкращих господарських підприємств передається не їх правним власникам, а німецьким довіреним (тройгендер), хоч цього жодними господарськими міркуваннями виправдати не можна. — Литовцям, що втікли від большевиків, забороняється поворот до Литви. Литовців викидається по містах з їх мешкань та домів, а приміщується там німців. Йдуть приготування до численного поселення німців у Ковні... Продукти литовського промислу продається в “німецьких” skleпах для німців. Приватні підприємства перебирають німці, а литовців як власників усувається... В Ковні створено т. зв. Анзідлюнгсштаб (штаб для колонізації). Урядники цього штабу їздять по краю і викидають литовців з їх маєтків, підприємств і т. д. На їх місце насаджуються німців. Литовським втікачам від большевиків обіцяється поворот до Литви, якщо вони зрезигнують зі своїх прав на своє майно. Большевицькі агенти непокоять край. У відплату за те розстрілюється без судів цілий ряд невинних людей... Ще з більшим

неспокоєм глядить литовський нарід на насильне вивезення литовців на роботи в Німеччину, головню жінок і малолітніх дівчат...”.

Ми навели виїмки з відомого меморіялу. Річ ясна, що колеса німецької імперіялістичної політики на окупованих теренах він не заверне. Стримати його може тільки сила всіх поневолених народів, єдиний їх фронт проти наїзників та одна боротьба за свобідні держави народів на Сході Європи.

Останнім часом відбувається в Литві мобілізація до литовського легіону для боротьби з большевизмом. Вона почалась 1. III. 43, а до 15. III. зголосилося ледве 200 людей, бо інші послухали закликуну нелегального комітету всіх литовських партій, який вважає, що під даними умовами жоден литовець не сміє вступати до легіону. Покликані до легіону від 17-45 років скриваються. Литовці сподіваються нових репресій. — Постава литовського народу впливає з їхнього ставлення до “Нової Європи”, де Німеччина хоче розпоряджатися малими народами по своїй вподобі. Литовці натомість висуювають основне своє право на власну державність.

VI. ЦІЛІ Й МЕТОДИ НІМЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ НА ОКУПОВАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ БЕЗ МАСКИ

Найбільш складною проблемою, перед якою опинилися німці в сучасному періоді імперіялістичної війни, є розв'язка питання Сходу Європи, куди входять українські етнографічні землі. — Коли йде про теоретичні засади, то німецький націонал-соціалізм їх без труду накреслив. В “Майн Кампф-і” Гітлера накреслено напрямні німецької політики. Їх коротко можна схарактеризувати: цілий європейський Схід — це терени німецької експансії, це “медом і молоком текуча” земля німецької нації, це джерело її сили й запорука її передової позиції у світі. Тому що німецька імперіялістична політика стати колоніяльною державою, здобуваючи нові терени в позаєвропейських краях, творцем і реорганізатором якої вважається Бісмарк, потерпіла невдачу в останній війні, Гітлер пересуває німецькі політичні орієнтації на нові рейки та фанатично втовкмачує ці нові концепції в голови своїх однодумців. Напрявні цієї нової концепції найкраще віддають такі ж слова самого вождя

Німеччини: “Ніхт Осторієнтунг абєр Остполітік” — “не орієнтація на Схід, але політика на Сході”. Це значить, в німецькій політиці виключається концепція співпраці з існуючими зараз чи в майбутньому державами на східно-європейських теренах, і тим самим Гітлер зриває з політичною концепцією спиратися на Схід як на організовану державну силу. А це саме було провідною думкою Бісмарка. Гітлер твердить, що упадок жидівсько-большевицького панування на Сході Європи буде упадком Росії як держави. Очевидно, про будову нових національних держав на руїнах московської імперії Гітлер навіть не думає та існуючих самостійницьких змагань поневолених Московію народів він не бере до своєї політичної калькуляції. Та цей рахунок, як кажуть, зроблено без господаря, тобто без поневолених народів Східної Європи. — Націонал-соціалістична “Остполітік”, цього німці вже сьогодні не приховують, це політика наскрізь колоніальна. Нема колоній в Африці, тому треба їх творити в Європі. Це вихідна позиція теперішньої політики німців на Сході Європи, зокрема на українських землях. Та виявилось, що в зустрічі з самим життям, з хвилиною, коли українські терени окуповано німцями і коли ці цілі німецької політики почато реалізувати, гасла імперіалістичного підбою й експлуатації, з якими німці прийшли на Україну, не знаходять ґрунту і розбиваються об твердий мур самостійницьких сил українського народу. Божевільна дурійка німецького окупанта та застосування нечуваного терору не розв’язують самої проблеми, а, навпаки, ще більш їх заплутують. — В результаті створюється такий хаос у думанні та методах поступовання німецьких чинників, що й розібратися годі. Словом, усі знаки вказують на те, що як колись плани Наполеона перебудувати Європу без узяття української державности, так сьогодні плани Гітлера створити т. зв. Нову Європу, не беручи до уваги українських самостійницьких змагань за власну державу, обернуться внівець якраз на українських землях. — Невизнання за народами Східної Європи прав на самостійне державне життя, а протилежно насильне здавлювання всіх самостійницьких тенденцій на окупованих теренах Сходу доведе до неминучої катастрофи німецької “політики на Сході” та до знівечення імперіалістичних планів Німеччини взагалі.

1) Обґрунтування німецьких зазіхань на європейський схід

Для кращого зрозуміння цілей німецької політики на Сході Європи та її методів слід приглянутися, під якими гаслами німці ведуть свою політику. Ці гасла мали б виправдувати німецьку політику та творити ідейну підбудову до її реалізації. З другого боку, вони мали б послабити відпорність поневоле-них народів, зокрема українського, при реалізації німецьких політичних цілей.

Перше, це гасло боротьби проти большевизму, як загрози для європейської культури та європейських народів. Як колись у середньовіччі боротьба проти іновірців за відзискання Божого гробу пірвала всі західні народи до т. зв. хрестоносних походів до Святої Землі, так сьогодні гасло боротьби проти комунізму в ім'я оборони культурних надбань Європи мало б змобілізувати всі європейські народи до праці і боротьби проти нього під проводом Німеччини.

Український нарід знає, як ніхто інший, ким є большевики, бо вже двадцять кілька літ веде з ним безпощадну боротьбу і боровся з большевицьким імперіялізмом Москви вже тоді, коли інші європейські народи засідали з большевиками при одному століку, боровся і тоді, коли німці 1939 р. заключили з большевиками пакт приязні і віддали большевицькому окупантові Західньо-Українські землі. Український нарід і тепер не склав зброї перед большевицьким імперіялізмом і послідовно буде боротися з ним аж до його знищення, але український нарід, як і всі інші поневолені народи Сходу, борються й будуть боротися не в ім'я німецького імперіялізму та свого нового закріпачення, тільки в ім'я свободи народам і людині!

Далі, німецька пропаганда доказує, що європейський Схід — це *німецький простір з призначення долі*. Тому самі німці покликані його захищати та творити на ньому новий лад. Це призначення долі виявилось впродовж віків у праці німецьких колоністів, що закріпляли німецьку культуру та залишили по собі безліч пам'яток — замки, святині, міста та давні держави — це сліди німецької творчої праці. Що ж природнішого, як завернути колесо історії та наново переживати часи, коли валки німецьких колоністів будуть котитися на схід, щоб відновити давні традиції? Готи, варяги, лицарський німецький орден,

Ганза — це були світлі етапи тих тісних зв'язків між східньо-європейськими народами і Німеччиною, і тому німці на Україні і на інших східніх теренах — це не якісь загарбники, але це правні господарі цих земель. — Вони забувають тільки додати, що, мабуть, не гостинним був для них український нарід, коли ті готи й інші “форпости” так скоро зникли з українських земель.

Пробоевим гаслом для реалізації планів німецької імперіалістичної політики є гасло “Нової Європи”. Німеччина бореться за перебудову сучасної Європи, і тому всі народи повинні їй в цій роботі допомогти або бодай не ставити перешкод. Але про конкретний устрій цієї “Нової Європи” німецькі політики мовчать. Ще передчасно і небезпечно зраджуватись. Одне тільки говориться, що в цій Європі кождий буде мати “право на працю”. Це, ясна річ, дуже мало і скупо. Бо й тепер ми це право маємо, і німці таки дають можливість з нього користати хоч би в різних заводах Німеччини. Нікому цього права не відмовляють, протинно, вживають усіх засобів, як лапанки людей, вивезення до Німеччини, ув'язнення і т. п., щоб уможливити користування цим правом! Та річ у тому, чи поневолені народи будуть мати це право працювати в концентраційному таборі всіх народів Європи під командою німецьких наганячів і посіпак, чи у своїй хаті, на рідній землі, як вільні громадяни своєї національної держави! Бо нічим іншим, як новою тюрмою народів має бути “Нова Европа” німецького імперіалізму!

Та парадоксальним, а то й комічним виглядає гасло німецької політики на окупованих теренах, нібито німці прийшли на ці землі, щоб боронити християнську культуру, віру населення та християнські святині від безбожницького большевизму. Коли проаналізувати церковну політику націонал-соціалізму в Німеччині та його ставлення до існуючих віроісповідань, коли взяти до уваги факт, що членам партійних формацій дораджується або й наказується виступати з церковних організацій, коли згадати ще проби завернути німців до поганського культу Водана, то виступи німців в обороні християнства дивні та не природні! — Та, мабуть, їм потрібно так говорити, щоб приєднати віруюче населення для своїх цілей.

Щоб краще зрозуміти методи німецької політики на українських окупованих теренах, наведемо тут деякі характерні місця з вишкільних політичних конференцій, які провадять для партійних формацій, для т. зв. політичних керівників, що їх міністерство Сходу висилає на українські терени для т. зв. юнкерів, що переходять вишкіл на бургах, а головно для формацій СС-ів і їх гвардійських частин, навіть на фронтах в часі передишки. (Про це писали ми вже в "Ідеї і Чині" № 3. Ред.). Зміст таких маячень, що відноситься спеціально до України, такий: "Шлях до панування німців над цілою Європою веде через підбій Східньої Європи. Тут величезні простори. Тут земля, сирівці і хліб. Тут Україна, батьківщина герман, колись держава готів і варягів. І тут на сході Європи, в урожайній, безмежній Україні наша будучність. Це "гайлігес цукунфтслянд дес дойчен фолькес" — свята земля будучности німецького народу! І тут ми розживемось у добробуті і достатках та скоро і розмножимось. Нас тепер сто мільйонів. Коли ж здобудемо Україну і Східню Європу та будемо мати ці хлібодайні землі, тоді за сто років зростемо до чотириста, а то й п'ятсот мільйонів та заселимо самі цілу Європу. Великою небезпекою в цьому являється велика розмножувальна сила слов'янських народів. Але по війні слов'янські і всі інші негерманські народи будуть негайно виселені з Європи. Ціла Європа стане батьківщиною германської раси..." Це хіба аж надто ясно сказане, і коментарі зайві!

А не забуваймо, що на цих ідеях виховується теперішнє покоління німців, якому ці божевільні думки втовмачується в голови!

2) Розшматовування українських земель

Переходимо тепер до методів німецької політики на окупованих українських землях. Вони для нас не будуть дивними, коли ясно усвідомимо собі цілі німецької політики в сучасній війні на всіх теренах Європи, а зокрема на українських землях. Вияви німецької політики по відношенню до України не казали довго на себе ждати. Вже в перших місяцях війни з Москвою німці ставили підвалини своєї політики, реалізуючи концепцію повного уярмлення українського народу та підпорядкування со-

бі українських земель без будьяких застережень. Відродження української державности, що його довершив український нарід під керівництвом українських самостійників-державників Актом 30 червня 1941 р., негайно здавлено, а вже 1 серпня приєднано Західньо-Українські землі до Генеральної Губернії, хоч жодні рації за це не промовляли. Випливало це рішення німецьких політичних чинників виключно з тенденцій розбиття українського національного організму та його послаблення. Це був удар у соборницькі змагання українського народу. Як ліквідацією молодії, щойно проголошеної державности української після 30 червня 1941 р. завдано удар у самостійницьку українську ідею, так актом приєднання ЗУЗ до Ген.-Губернії перекреслено його ідею соборности. Німцям здавалося, що малими шматочками легше буде стравити український простір! З інших українських земель створено "райхскомісаріят", іншими словами — німецьку колонію. Щоб і союзним румунам заткати ненаситне горло, виділено ще Буковину, Бесарабію та Одеську область (т. зв. Трансністрію) і кинено їм на потіху, щоб у майбутньому ці землі назад відібрати, коли маленький лакей ними трохи побавиться. — Як бачимо, німці щедрі в обдаровуванні своїх "союзників" чужими землями. Тут по відношенні до румунів зроблено те, що в 1939 р. зроблено по відношенню до Мадярщини, обдаровуючи її Карпатською Україною. З легким серцем дарують, бо знають, що й так їхне не пропаде! Коби тільки виграти війну!

Новий окупант попроводив нові кордони на землях України, розшматовуючи їх, та не має сили, що могла б провести кордони в душах українського народу, бо живу ідею розшматовувати годі!

3) Пани і раби

Німецький окупант виступає на українських землях у ролі пана, накидуючи українському народові ролю раба. Це підтверджують не тільки факти, що кидають яскраве свідоцтво на поведінку, але документом ганьби для цілого німецького народу являється інструкція для німців, що йдуть на східні окуповані терени, п. н. "12 геботе фір дас фергальтен дер дойчен ім Остен үнд ді бегандлюнг дер руссен" — 12 заповідей пове-

дінки німців на Сході і трактування росіян — де під “росіянами” треба розуміти всі народи московської займанщини. — Виїмки з цих “заповідей” подаємо: Заповідь 4: “...скоро рішатися, краще рішитися зле, ніж не рішатися... Не пояснювати та не аргументувати. Росіяни хочуть бачити в наших людях провідників... Свого обурення супроти німця не виявляти в присутності росіян... Супроти росіян виступати солідарно. Навіть помилки німця боронити перед росіянами”. Заповідь 5: “...Впертість щодо цілей, найбільша еластичність у методах...” Заповідь 6: “В зв’язку з тим, що нововідкриті терени мусять бути раз на завжди здобуті для Німеччини й Європи, рішальною є Ваша постава. Ви мусите бути свідомі того, що Ви є репрезентантом Великонімеччини... Ви мусите тому також із достоїнстю проводити найгостріші і найбільш безоглядні засоби, що їх вимагає державна konieczність...” Заповідь 7: “...Не питаєте: чи це корисне для селянства? Тільки: чи це корисне для Німеччини... Будьте самовпевнені і тверді для підвладних...” Заповідь 8: “Не говоріть, а дійте. Росіянина ніколи не переговорите або переконаєте розмовами. Він вміє краще говорити, ніж Ви, бо він є вродженим діалектиком й унаслідував “філософічну вдачу”. В говоренні і дискутуванні Ви будете переможеними. Ви маєте діяти. Росіянам імпонує тільки діяння, бо самі вони “жіночі й сентиментальні”. “Наш край великий і гарний, але нема в ньому порядку. Прийдіть і пануйте над нами”. Це було провідне гасло росіян на початку їхньої держави, коли запрошували норманів. Таке наставлення тягнеться червоною ниткою крізь панування монголів, поляків, литовців, царів, німців аж до Леніна і Сталіна. Росіяни хочуть завжди бути масою, що над нею панується. Так буде також впливати на них вмарширування німців, бо воно знову виконує їхнє бажання: “Прийдіть і пануйте над нами”. Тому росіянин не сміє відчути, що Ви вагаєтесь. Не будьте м’якими і сентиментальними... Тільки Ваша воля мусить бути рішальною... Зберігайте віддаль супроти росіян, вони не німці, а слов’яни... Росіянин із вікового досвіду бачить у німцеві вище ество... Бережіться російської інтелігенції... вона нічого не вміє, але має особливу легкість і зручність впливати на настрої німців. Це відноситься до російських мужчин, а ще більше до російських жінок”. Заповідь 9: “Будьте

вільні від вітрення комуністів (комуністенріхерай)... Ми не хочемо повернути росіян до націонал-соціалізму, але зробити з них своє знаряддя. Мусите здобути молодь, ставлячи їй завдання та твердо тримаючи її без милосердя караючи, де вона саботує ці завдання або їх не виконує. Просліджування минулого та прохань забирають у Вас час, потрібний для Ваших німецьких завдань. Ви не є слідчими слуддями, ані мурами плачу (клягемауер)". Заповідь 11: "Нужду, голод і негоду зносите російський чоловік вже від віків. Його шлунок є еластичний, тому без непотрібного співчуття. Не пробуйте вводити як норму німецької життєвої стопи і змінювати російський спосіб життя".

Вузькі рямці брошури не дозволяють нам проводити докладнішу аналізу цих "геніяльних заповідей". Та вони говорять самі за себе. Це ж підтвердження комплексів меншовартісності німецького окупанта, вияв страху в зустрічі з чужим світом, це ж звичайнісінькі інструкції, що їх дається тупоумному, розумово упослідженому лакеєві, що має зіграти роль пана в чужому домі. Сепарація від чужого елементу, страх перед дискусією, бо відчувається свою нездібність до висловлення яких-небудь поглядів, зате типово по-німецьки: Діяти, хоч би зле, але вперто, наказувати-кричати і без милосердя, винен чи не винен, карати. І як же можна вмовлювати в себе разом з тим, що ми бачимо в німцях "вище ество"?

4) Матеріальний і соціальний гніт — повна експлуатація українських земель

Німецька політика на Україні — це політика нечуваної в світі експлуатації українського селянина, робітника та інтелектуала. Вона позначилася в останньому часі на відтинку сільського господарства в формі накладання і стягання неспівмірних до спроможностей села контингентів на Західньо- та Північно-Західніх Українських землях, де ще задержалися індивідуальні господарства, грабунку й вивозу всього збіжжя, навіть призначеного на посів, винищування решток скоту на Україні, повної байдужості до потреб села, конфіскації майна та ліквідації господарств.

Експлуатація українського селянина прибрала дуже гострі форми. Колгоспів не ліквідується, подекуди замінюється їх т. зв. громадськими господарствами, але український селянин ніяк не бачить різниці між одними і другими, бо фактично такої нема, є тільки зміна вивіски з “колгосп” на “громгосп”.

Ще гірше експлуатується українське робітництво. Багато заводів не працює, працюють тільки ті, що потрібні для воєнної промисловости, напр., шкіряні заводи. Усюди на керівних посадах німці, що є панами життя й смерти кожного робітника. Побої робітників на заводі — це буденне явище. Самі ж німці грабують і все вивозять у Німеччину. Виробленими на Україні руками українського робітника продуктами українець користати не сміє так само, як не користує українець зі своєї пшениці, бо пшениця для німців, а українцям приділюють хліб із проса і шолухи. Тому українське робітництво животіє, промінує на селах останню одежину за харчі та збіжжя, а й те ще по дорозі відбирають у нього німці. Тому багато робітників (Донбас) кидає невільничу працю і втікає з міст на село, щоб там при родині сяк-так пережити ці часи грабіжницького наїзду. Ні взуття, ні вбрання для українського робітника немає, зате німці відсилають до Німеччини для своїх родин все, що пограбують. Соціальні забезпечення і т. п. не існують. Корови, що їх давніше робітники мали в Донбасі, вже повідбирано. До важкої праці на заводах змушується дітей у віці 13, 14, 15 років.

В зв'язку з замкненням шкіл, ліквідацією різних інституцій та займанням важніших постів німцями, українська інтелігенція опинилася у важких умовах життя. І тому не раз висококваліфіковані одиниці беруться за всяку чорну роботу, аби сяк-так животіти та врятувати себе від вивозу до Німеччини.

Важко описати ту матеріяльну й соціальну нужду, в яку пхнули український нарід його окупанти, спершу большевики своїм двадцяткількалітнім визиском, а зараз німці своїм нечуваним гнітом і визиском. Це є політика грабіжника, що забирає все, бо боїться вже недалекої бурі українського народнього гніву!

Наприкінці повторимо ще деякі місця з тайної інструкції для німецької поліції на Україні, що її опубліковано п. н.

“Документ ганьби” в “Ідеї і Чині” № 2. Говориться там: про непоборювання сухіт і тифу; про закриття лікарень для населення; припинення навчання місцевих лікарів. Суди мають бути лиш німецькі. На окрему увагу заслуговує точка про ширення аморальности серед українського населення.

5) Українські культурні надбання під німецьким чоботом

Кожна війна несе з собою різні потрясення та знищення. Цього український нарід цілком свідомий і тому з болем тільки приймає відомості про такі чи інші знищення культурних пам'яток, музейних цінностей і т. п., що впали жертвою неминучих воєнних дій. Але українське серце обурюється та запалюється святим гнівом, коли бачить, як на його очах грабується і руйнується твори українського духу, його вікові надбання тільки тому, щоб створити пустку та жахливу руїну. А саме в цьому напрямі йдуть затії окупанта. Майже всі школи, середні фахові та вищі, закрито або їх ліквідується. Учительський персонал вивозиться на роботи до Німеччини. Натомість, де з'явиться кілька німців чи фольксдойців, негайно твориться німецькі школи для їх цілей.

Українське церковне життя переслідуються. Підсичується спори між автокефалістами та автономістами, насаджуються різні секти, головно баптистів, бо ці останні проголошують засаду — “не противитися злу”. В церквах попирається російський елемент та підбурюється його проти українства. Нарешті, все церковне життя на Україні підпорядковується німецьким чинникам, щоб таким чином поневолити його до решти та зробити своїм сліпим знаряддям, яким була колись церква за царської, ба навіть російська православна церква за большевицької влади. Зміст характерного листа, що його одержали всі єпископи православної церкви на Україні від своїх генералкомісаріятів, слідуючий: “Призначаю Вас єпископом у моїм Генералкомісаріяті. Ліквідую Вашу залежність від Ваших церковних зверхників. Ви залежні тільки від мене. Священики також залежні від мене. Про знімання або призначування священика єпископат буде повідомлений”. — Документ цих генералкомісарів — це унікат, якого не знає історія церкви протягом близько двох тисяч літ свого існування; та здається, й ціла теперіш-

ня політика німецького варварського імперіялізму — це також унікат в історії людства!

Припинення організацій молоді “Січей”, “Жіноча Служба Україні”, ліквідація культ.-освітніх товариств, Учительських Спілок, Просвіт і інших (Київ, Харків, Полтава), заходи, щоб ціле українське життя на Зах. Українських землях включити в рямці німецької станиці п. н. Українського Центрального Комітету, заборона вивчати в школах історію України має тільки одну мету — цілком знищити українське культурне життя, грабунком забрати дорогоцінні речі (грабунок музеїв — Київ, Харків і інші), затерти всі сліди вікової української традиції та старої культури, словом, зробити з українського народу убогих незрячих рабів.

Додамо ще, що немає на цілій Україні свободи українського друкованого слова. Існує, правда, преса, призначена для українців, та це в дійсності німецька преса на українській мові, завданням якої втовкмачити українцям їх ролю раба у “Новій” Європі та виховати з українського народу смиренних ягнят, що дають себе без протесту, навпаки, з радістю вести під ніж німецького різника. Редактори — це звичайнісінькі вислужники, що, виспеціалізовані в своєму ділі ще большевиками в Радянському Союзі, таку ж саму ролю виконували по відношенню до українського народу (Пор. “Нове Українське Слово” — Київ, ред. Штепа). І знову наприкінці наведемо місця з цитованого вже нами “Документу ганьби” з листопаду 1942 р.

“Школи тільки 4 кл[асові]. В 1943 закрити. — Просвіти обсервувати. Там діють українські самостійники-державники. Відібрати культ.-освітні установи, театри, кіна. Якнайменше наукових інститутів, лабораторій. Залишити переходово тільки те, що потрібне для війська”.

6) Чужонаціональний елемент на Україні в німецькому возі

Німці заслабі, щоб самі могли реалізувати плани закріпачення та винищування українських народніх мас, тому вони зручно використовують сучасний політичний хаос в Європі, зокрема на окупованих теренах, та запрягають до свого імперіалістичного воза всю безпросвітню, безідейну та безхарактерну юрбу чужонаціонального елементу, насадженого та штучно

ними піддержуваного на Україні, як сліпе зняряддя у своїх руках. В цей спосіб вони хочуть не тільки послабити відпорність українського народу, але одночасно послабити та розбити одностайний фронт боротьби поневолених московсько-більшевицьким та німецьким імперіялізмами народів. В результаті цього маємо такі явища, як обсаджування адміністративних постів на Західньо-Українських землях поляками, на Східньо-Українських — москалями. Ці чужонаціональні елементи, забуваючи долю своїх закріпощуваних народів, заприятуються з німцями, шкодять та поборюють на кожному кроці українців, виконуючи ролі вислужників чужому окупантові. До співпраці німці радо приймають сексотів, бувших комуністів, агентів польської поліції та НКВД з одною метою — знищити український самостійницький рух та уярмити весь український нарід. І так наприклад, сітка конфідентів, що її німці намагаються розбудувати на Західньо-Українських землях, складається з поляків, що мають робити доноси на українців. Подібну ролі співпрацівників виконують росіяни на східніх землях, займаючи відповідальні місця в адміністрації, усунуваючи українців, ігноруючи українську мову та денунціюючи свідомий український елемент. На Криму вони виконують таку ж ролі по відношенню до татар.

Легіонерських формацій узбеків і козаків уживається в терористичних акціях проти мирного населення Північно-Західньо-Українських земель; формації латишів та естонців переводять лови на людей, призначених на вивіз до Німеччини.

Особливі прислуги роблять німцям кандидати в німецьку націю, фольксдойчі. Роблять це не з ідеї помогти Німеччині, бо вона їм чужа та осоружна, але зо звіринних інстинктів наживи, грабунку та вигоди. Злочинам тих новоспечених німців кінця немає, так що фольксдойч стає на Україні синонімом злодія, грабіжника, ошуканця і мерзотника.

7) Агентурні кліки та намагання морально розкладати український нарід

Незвичайно болючим явищем є спроби німців роззброїти широкі верстви українського народу та довести його до морального дефетизму за допомогою різних агентурних клік, що мали б здобути собі право громадянства серед українського народу.

Констатуючи факт, що всі ці задуми лишаються в сфері приємних німецьких снів, бо здоровий у своїй масі український нарід знає ціну всім цим планам німецького окупанта, обговорюємо це явище, як знаменне для нашої доби, конкретно для методів німецької політики на окупованих українських землях. Цькувати брата на брата! Це характерне для німецьких прибулуд. — Залицятися до кількох українців чи до кількох клік, а тим часом разом вдаряти по цілому українському народові — це засада німецької тактики.

Німецькі достойники вміють навіть, особливо на західно-українських землях, прикидатися “приятелями” українського народу, коли цього вимагає скрутна політична ситуація, щоб негайно після цього оправдати себе перед можливим закидом відхилення від головної партійної лінії, заявляючи, що це ще не значить, щоб “німці браталися з українцями — це тільки звичайний маневр у політичній грі”.

Перш за все втягається на свої послуги, згідно з кличем “попи на послуги”, православних церковних достойників, з яких одні зітхають до “любимої” Москви, другі скачуть так, як командує гестапо. Ось знаменні місця архипастирського листа єпископа Володимир-Волинського з січня 1943 р., що є свідоцтвом служальчої ментальности цих кругів: “...і коли Господь вислухав наші благання і в особі Вождя Німецького Народу послав нам Визволення (!), тоді ми скоро забули про це, і, замість... працювати власними руками вносимо в рідну хату ворожнечу...” Та український нарід не забув цього “визволення”, що є нічим іншим, як зміною в’язничних посіпак, а про “лицарськість” німецького народу можна б і цілі томи написати. Врешті, нехай Їх Преосвященство добре запам’ятає собі слова Євангелії “бережіться вовків в овечих шкірах” і про те, що “злодій приходять тільки на те, щоб розбити й погубити”. Нехай Їх Преосвященство прочитає собі лист від генералкомісара, який ми зверху навели, і побачить, що той євангельський злодій уже прийшов і все нищить, не щадячи і Православної Церкви.

Подібні заклики зустрічаємо також і в листах т. зв. Української Народньої Ради, щоб “помогти німцям до перемоги, а тоді весь світ буде змушений нас визнати” (!) Цікаво, хто цей світ змусить це зробити, чи, може, “Українська Народня Рада”?

Таке ж саме і в листі Українського Центрального Комітету п. Кубійовича, де читаємо: “Український нарід поставив все *без решти* на європейську карту”... (пор. “Не вірмо злим підшептам” — 1. III. 1943, Вид. УЦК. Відділ Культпраці). Вільно Центральному Комітетові з п. Кубійовичем на чолі ставити на “*європейську* карту”, і то “*без решти*”, та кожний свідомий і вірний син Української Землі ставить також усе “без решти”, але на *українську* карту! В цьому велика різниця!

Шукати агентів серед українського народу — це також одна з метод закріпачення. В численних округах старостам доручено подавати списки політично підозрілих. Між іншим, гестапо намагається втягнути до цієї цілі культ-освітні т-ва, коли ще такі існують.

Знову 20. II. 1943, на зібранні у Дніпропетровську голова міської управи у виступі заявив буквально таке: “...українці самостійники унеможливають співпрацю з німцями. Їх винищувати як грізних шкідників і ворогів!”

І це винищування діється в багатьох випадках українськими руками, агентами Москви й Берліна. Зокрема треба підмітити діяльність т. зв. української поліції, до якої німці поприймали багато вислужницьких, а також і бандитських елементів. В наслідок цього, поліція — це сьогодні тільки виконавці німецьких наказів; буває серед неї і гарний елемент, що старається помагати своїм землякам, але його мало. Та система, завдяки якій гуляють агенти, не вічна! Нехай вислужники тямлять, що зов братньої крові в українському народі живий, і він ще заговорить грізною мовою!

8) На фронт за чужі імперіялізми!

Німці на початку війни не допускали участі чужонаціонального елемента в боротьбі зі зброєю в руках за свої імперіалістичні цілі. Вони хотіли перед історією доказати, що самі збудували “Нову Європу”, щоб опісля самим рядити в ній. Та з проволіканням війни пішли таки в науку до англійців і сказали собі, що корисним, а то й конечним було б використати чужу кров в ім’я своїх інтересів. Звідділя ціла та акція організування т. зв. “добровільчих” формацій різного гатунку і з різним призначенням з різних народів, між ними й з українського на-

роду. Подібно як т. зв. чужоземні легії захищали інтереси Франції в Африці, всі ці “добровільчі” формації мають захищати інтереси нової “германської батьківщини” на теренах Європи.

При цьому німці досягають ще й другої мети, фізично послаблюючи сили українського народу, що мусить кривавитися в тих формаціях у боротьбі з партизанами, бандами, а то й на фронті.

Одних українців виморюється голодом у таборах полонених, другі гинуть у Червоній армії, ще інші — по німецьких та большевицьких тюрмах, а решту береться до військових формацій, щоб так само гинули за те, щоб німець міг сильніше затягнути петлю на шії українського народу.

Набір “добровільців” переводиться відомими методами. Їх змушується голоситися, а ні — то ловиться і приділюється до німецьких формацій, що й слід за ними пропадає. Або твориться найрізномірніші формації: “шүцманшафти”, “Веркшүци”, міліція, Українська Народня Армія, “Визвольне Військо”, СС-и, і їм же немає числа. Все це дрібні групи, не пов’язані між собою, під командою німецьких старшин і підстаршин — організаційно підпорядковані поліційним чинникам (Гімлер).

На всіх землях України позначилась ця акція в наборі “добровільців” до т. зв. Шүцманшафтс-батальйонів у різних місцевостях — Кобринь, Дорогочин, Костопіль, Овруч, Крем’янець, Проскурів, Луцьк, Ковно, Маріюпіль, Сталіно. Після відзискання Харкова створено там т. зв. “Український Визвольний Комітет”, що мав би зайнятися організуванням “Українського Визвольного Війська” на взір росіян, що під проводом ген. Власова організують уже від давнішого часу російських добровольців. — Деякі частини “добровільців” уживано вже на фронті, а звичайно уживається їх для боротьби з партизанами. Останнім часом багато з них утікає з причини поганого прохарчування, браку одержі, поганой поведінки німецького начальства, а перш за все з причини браку ідеї, за яку мали б вмирати.

В травні великого вітру наробило проголошення набору до СС Дивізія Галичина в областях західньо-українських земель. Набір “добровільців” відбувається так, що хто не хоче йти до війська, того беруть на роботи.

Так виглядають ці “ное фербюндете” — нові союзники — що про них розписувався був провідний орган німецького міністра пропаганди Геббельса, “Райх”.

9) Заслання на роботи в Німеччину

Німецька воєнна машина мусить справно працювати, а тим часом молох війни пожирає тисячі і мільйони жертв. Тому в цій машині утворюються колосальні люки, які треба кимсь заповнити. Що ж може бути легшого до переведення, як кинути в ці прірви мільйони робочих рук із теренів окупованих земель Європи? І їдуть з усіх земель до “седця” Європи на порятунк німецького господарства і німецького воєнного промислу. Це й вигідне для німців, бо раз — звільняється свої робочі сили, щоб їх кинути на фронт, друге — очищується окуповані терени з небажаного молодечого елемента, що міг би у відповідних умовах бути загрозливим, і третє — одержується дешеvu робочу силу, з якої можна витягнути останні соки, яка має дуже “податні” шлунки, так що про харчування її не треба журитися, словом, цих робітників зі Сходу можна обманювати, ними гонити й експлуатувати їхнє вміння і силу, не дбаючи про їх прохарчування, зодягнення, заробітню платню та соціальне забезпечення.

А до того ще ці слов'яни мають завелику розмножувальну силу, добре станеться, коли їх дещо винищиться. Одних на фронті, других у таборах для полонених, ще інших у таборах робітників зі Сходу.

З такими міркуваннями переводять німці акцію набору робітників до Німеччини. Спочатку люди навіть самі голосились, головно з теренів, знищених війною, люди, що втратили весь свій дорібок, тим більше, що обіцтовано їм золоті гори, або просто й тому, щоб побачити цю Германію, що про неї всякого наслухались!

Та в короткому часі українськими масами стрепенули тривожні алярми, що передістались від рідних і знайомих на українські землі. “Нас обманули” — це повторяється у всіх листах із Німеччини. — “Сидимо в таборах за дротами, і поводяться з нами гірше, як з полоненими”. “На грудях кажуть носити пришите “схід”, а це значить, що ти не людина, а вар-

вар, розбійник". "Хазяїн тебе б'є, і пожалітися нема кому". "Тут українського народу нема, а є тільки русській. Зате є українська земля, багата і родюча, яку можна ограбити не дивлячись на те, що нарід гине". "Та прийде час, що не будуть нас звати "советруссіш". Тоді і ми, і весь український нарід заживе іншим життям". Це думки, що пливають із наповненого гнівом серця українського робітника, думки, що вірно змальовують нове середовище, в якому опинився український робітник. — І тому український робітник чи селянин волить не раз потерпіти злидні воєнного часу, та все ж серед рідних братів своїх і на рідній Українській Землі. Він не голоситься до роботи. Тоді наступають репресії. Людей ловиться все одно, де і кого попало. І везуть цілі родини з малими дітьми і неповнолітніми дівчатами. Ловлять людей на базарах, площах, перехрестях вулиць, в кінотеатрах, театрах, на місцях праці, навіть по приватніх домах. Щоденно переїзять ці люди, гонені окупантом, замкнені в товарових вагонах, за ґратами, щоб і на світ Божий не подивились, в голоді і холоді. Пригадуються давніші наскоки монголів, татар, турків і забирання людей в ясир, що про нього в думках стільки співається. Чи знайдеться співець, щоб оспівати цей новітній ясир німецького окупанта, в жертву якому мусить приносити своїх дітей Українська Земля?

Кілька фактів: в Криничанському районі призначено 2.000 робітників на виїзд до Німеччини. Виготовлюється списки людей, а потім виловлюється призначених. За втечу карасться цілу родину. До помочі в виловлюванні людей вживають німці латишів й естонців.

У Ворошиловграді вивезено з міста 1 січня біля 3.000 людей. 1 січня 1943 р. влаштовано ловлю в кінотеатрах, забрано знову біля 300 душ. — С. Біла коло Маріюполя, мало дати 100 людей. Не поїхав ніхто. В міжчасі 7 лютого ц. р. набірна комісія втекла, бо зближався фронт. Насильна акція набору та ловлі робітників на цілих теренах Маріюпільщини після здержання фронту іде далі. В сс. Болшівець і Юнашків влаштовано ловлю на Йорданські свята під час самого Водосвяття.

Зазначуємо, що акція виловлювання людей (в поїздах, на станціях і т. д.) тривала осінню і зимою аж дотепер по всіх українських землях. Поруч з цим на Західньо-Українських зем-

лях іде пропаганда за добровільне зголошування, для чого вживається німецьких вислужників.

Німцям пильно з набором робочої сили. Вони вживають різних метод: просьби, підступу, грозьби і насилля. Та каже прислів'я, що потопаючий і бритви хапається!

10) Виселювання українців із прадідівських земель

В розмовах із німцями можна почути різні думки про те, що вони затівають зробити з українським населенням етнографічних земель по виграній війні. Одні говорять, що етнографічна границя Німеччини пересунеться на Збруч, другі — на Дніпро, ще інші, що українців разом із іншими негерманськими народами виселиться цілком з Європи. Все це вважаємо маяченням хворих на манію величності людей, і можна б це поминути мовчанкою, бо передумовою реалізації божевільних німецьких планів є виграти війну, а друге, може, ще важніше — зломити опір поневолених народів та зробити з них череду баранів, що безвільно й без думки дала б себе повести на заріз.

Та говоримо про ці затії німців тому, що німці, хоч ще не здійснені передумови, що давали б поле попису їхній сваволі, вже на інших чужих теренах почали акцію виселювання автохтонного населення (Ельзас, Лотарінгія, Чехія, Польща) та починають експериментувати на українських етнографічних теренах. Між іншим на теренах деяких областей Західньо-Українських земель переведено списки господарств із докладним їх описом (стан будинків, кількість поля, кількість членів родини, відколи вживає дане господарство і т. п.). Населення затривожилося і догадується, що тут пригтовляється виселення українців та опорожнення місця для німців. Деякі факти, що заіснували на українських теренах здавалося б, підтверджують ці здогади. — Залишаючи давніші факти виселення українців збоку (Люблинщина, Берестейщина), наведемо кілька новіших.

З трьох [сіл]* Станиславівського повіту виселено в одному місяці 102 особи. На північно-західніх українських землях виселено 6. XI. 42; слідуючі села: Силно, Городище (242 родини), Голишка Руда.**

---

* В оригіналі: областей.

** Зміст цього речення неясний: щось було пропущене в оригіналі.

Переселенча акція відбувається в Житомирщині й інших районах. Переселенців приміщено по колгоспниках в південній частині Солонянського району (Пісьмичеве, Безборотько, Котлярівка, Олександропіль і інші). В кожне село кинено по 30, 40, а навіть 100 родин.

Спосіб переселення: приходять німці, оглядають хати й господарства. Що кращі, назначують; обіцяють дати кращі землі... На другий день проголошується наказ негайно покинути господарство і виїхати у вказаному напрямі. Нічого з собою забирати не вільно, майно залишається на місцях для якогось німця-приблуди.

Це тільки про переселенчу акцію, щоб вказати на вдумчивість і винахідливість німців у вигадуванні різних дивовижних метод для реалізації своїх планів.

11) Терор тевтонів. Арешти, розстріли, шибениці. Фізичне нищення українського елементу.

Стародавній Рим стрепенувся колись, зустрівшись із терором диких тевтонів, предків сьогоднішнього наїзника на українські землі. Українські діти ще сьгодні граються в обрив (аварів), що ордою грізною наїхали на українські оселі, викликаючи: "Обри, обри, заховайся добре!" Відомі українцям також наїзди інших орд, перед якими в пустку перетворювалися південні полоси України, а населення втікало в ліси, щоб зберегти своє життя. Сьгодні український нарід, хоч ще не загоєні рани, завдані йому московським большевизмом, хоч ще в пам'яті його свіжими є страхіття, знущання і лютий терор большевиків, голод на Україні, жертви ГПУ й НКВД, переживає нечуваний терор німецького окупанта, що хоче арештами, розстрілами й шибеницями фізично знищити його, подаючи та стискаючи сердечно руку большевицької Москви.

Спряглися обидва імперіялізми, щоб стерти з лиця землі український нарід. Ненависна червона зіезда двадцять літ купалася в морі крови українського селянина, робітника й інтелігента, а зараз німецька свастика зубами своїми гризе, шарпає й розриває тіло українського народу. Годі про ці речі писати, бо перед свіжими ще могилами, що ними вкрилася за останні

роки німецької окупції Українська Земля, треба в подиві і признанні схилити голову, бо все це могили найкращих синів України, що жертвою життя свого засвідчили невмирущість ідеї Української Самостійної Соборної Держави.

Заговорити тут можна тільки безпощадною боротьбою з кровожерним наїзником, яка німстить кров братів рідних!

Тому на цьому місці подамо ряд фактів із найновішого періоду боротьби українського народу проти німецького грабіжника й окупанта.

У Дніпропетровську проголошено 27. II. 43 наказ про здачу зброї. Почалися розшуки по домах. З 1-2. III. повішено 50 людей на базарах, площах, перехрестях вулиць. Акція вішання людей була заздалегідь упланована для залякування населення. Зброї не знайдено, тому повішено в'язнів, пізнати було по тому, що повішені були виголоджені, завошивлені й обдерті. Перед повішенням пов'язано руки й ноги і перев'язкою закрито обличчя. До ніг причіплювано таблички з написами на українській і німецькій мові, такого змісту: "Я не здав зброї, а при арештованні чинив опір". Багато німців, між ними й жінки, приходять подивитися на вішальників, фотографують їх і т. д.

Загально після повороту на нововідбиті терени німці нищать, грабують та палять цілі села, людей (жінок і нелітніх дітей) стріляють. Ось один із безчисленних фактів: в місцевості Знаменівки, Новомосковського району, німці кидали гранати до погребів, куди сховалися люди під час воєнних дій. А ось ще один особливий образок. Приходить німець, стріляє чоловіка, жінці ножом підрізує горло, а дівчині ножом ріже обличчя. Замордовано коло 200 осіб. Недалеко Новомосковського, в Козацькому монастирі на Самарі, люди поховалися в погреби від куль. Прийшли СС-и, закидали людей гранатами, а потім дострілювали ще живих.

На західно-українських землях хвиля арештів почалася ще в листопаді й грудні 1942 р. і триває по різних місцевостях досьогодні.

Особлива хвиля терору котиться по Північно-Західніх Українських Землях. Ось ряд фактів з перших місяців 1943 р., фактів сухих, об'єктивних, без якоїсь тенденційної закраски. Виарештувано шуцманів-галичан, крім цього виарештувано

українських урядовців: в Костополі — 120, цілий заряд міста з возним включно, в Горохові — 30, в Бересті — 10. Одних із них розстріляно, других вивезено на роботи. З початком березня розстріляно в Крем'янці 40 людей, між іншим, лікаря Рошинського — 52 р. і його жінку, Черкавського — 39 р., Гарячого — 53 р., Лебедівську — 60 р. Перед розстрілом кажуть роздягнутися до нага. В'язнів, призначених до розстрілу, в'яжуть, а потім стріляють.

В Рівному арештовано 7. III. 43 180 людей. Козаки (200) і міліціанти (40), не хочачи брати участі в терористичній акції супроти населення, втікають до партизанів самостійників-державників. До Рівного стягнуто також у днях 12-13. III. 43 шугманів із довколишніх сторін, там їх роззброєно і посаджено в табір; з цього коло 300 втекло, решту вивезено до Німеччини. В зв'язку з цим багато шугманів пішло в ліс зі зброєю в руках до українських партизанів.

Закінчуючи далеко не повний огляд німецького терору, хочемо вказати на цікаві моменти цієї політичної методи німців. Розстрілюється, наприклад, цілі родини разом із нелітніми дітьми, і це стає системою німецького правління, розстрілюють не тільки якісь поліціанти, але високі німецькі достойники, і це в той час, коли Сталін погрожує, що винищить усіх українців західніх земель за співпрацю з німцями, коли в Ковлі відбувається протибольшевицька маніфестація кільканадцяти тисяч українських мас, коли большевики після повороту на українські землі винищують усіх свідомих українців та тих, що працювали в адміністрації, з місця їх розстрілюючи. В той час, коли українські маси не бажають собі повороту большевиків, хоч, що правда, противляться німецьким методам політики. Свідомі українці не певні свого життя, бо над ними зависло мариво большевицько-німецького терору. *Німці і большевики збраталися в одному: у винищуванні українського народу!* Справджуються слова одного німецького достойника про те, що, на вістку про іменування Еріха Коха райхскомісаром України, заявив одверто: "Кох буде рядити на Україні при помочі шибениць".

Та рівночасно з цим терором росте гнів українського народу до німецьких і московсько-більшевицьких імперіялістів, що у відповідний момент перемініться в помсту!

VII. ПОНЕВОЛЕНІ НАРОДИ СХОДУ

Німецька політика на відтинку поневолених народів Сходу має деякі прикмети, притаманні для тієї ж політики на окупованих землях України. Можливо, що вона по відношенню до інших народів Сходу не прибрала ще таких яскравих форм, як у відношенні до України, поперше тому, що ці землі знаходяться покищо поза сферою німецьких впливів, подруге тому, що німцям буде легше розправитися з тими народами після задуманого знищення України, як найбільш небезпечного противника на дорозі їх імперіялістичних зазіхань. Все ж таки доля України під німецькою займанщиною повинна бути грізним "мементо" для всіх народів поневоленого Сходу. Ці народи повинні опритомнити собі, що Німеччина і для них несе таке саме "визволення", яке принесла Україні. Тому для народів Сходу є дві можливості: або відмовитися від своїх самостійницьких аспірацій і тим самим стати жертвою одного з двох воюючих імперіялізмів, або включитися у фронт боротьби проти обох імперіялізмів — Москви і Берліна. Третьої можливості немає. Всякі обінцянки одної чи другої імперіялістичної кліки є тільки підступним маневром для використання сил цих народів в імперіялістичній війні за інтереси Москви чи Берліна та для знейтралізування самостійницьких сил поневолених народів. Багатьом із цих народів німці обіцяють відновити згл. створити їм національні держави подібно, як це обіцяли українцям перед війною з більшовиками. Знаємо такі факти, що в той час, коли обіцявано грузинам признати самостійну державу в грузинських етнографічних границях, коли створено їх легіон для боротьби з більшовиками, одночасно при Міністерстві Сходу організовано було відділ т. зв. Айнзацштаб К (Кавказ), що приготувався до повного перебрання цивільної влади з усіма ресортами на Кавказі, що мав творити новий райхскомісаріят на зразок України чи радше — Латвії, Литви і Естонії. До подробиць були опрацьовані плани й намічені люди, очевидно німці, що мали б негайно, після окупації Кавказу німець-

кими військами, почати там свою працю. — Про якийсь хоч би фактивне творення національного державного життя не було й думки.

Подібне було також з т. зв. Козакією, або Козацькою державою, що її бажали б створити донці. Німці не давали ясных відповідей, не дозволяли провадити пропаганду з конкретною метою, організували дещо донців, щоб вжити їх чи то на фронті, чи в запіллі для боротьби з партизанами. І тому всякі розрахунки на підтримку німецького політичного чинника в творенні національних держав залишаться навіки тільки в сфері ілюзій!

Це правда, що німці створили ряд військових чи піввійськових формацій: латишів, естонців, литовців, білорусів, грузинів, донських козаків, татар, кубанців, узбеків і т. п., але не з метою творити зав'язки війська національних держав, тільки з ясною метою вжити їх для своїх цілей і потреб. — Та найважливіше це те, що німці стараються використати згадані частини на те, щоб ламати єдиний фронт боротьби за вільні національні держави. А роблять це зручно, кидаючи ці частини на чужі етнографічні терени і вживаючи їх до гніту і переслідування другого поневоленого народу. В цей спосіб кидають кістку незгоди й недовір'я між поодинокими поневоленими народами Сходу, щоб тільки послабити фронт боротьби проти чужих, ненависних імперіялізмів. — Ми вкажемо тільки на те, що такі обставини утворилися вже на Україні, де цих чужонаціональних формацій вживається як знаряддя в погромах та акціях терору проти широких мас українського народу. — Ми свідомі, одначе, того, що ідея спільної боротьби проти спільної загрози ворожих імперіялізмів перемаже; маємо навіть докази цього. В зв'язку з деякими фактами терору дійшло до нашого відома, що козацькі формації відмовлялися брати в них участь. — Козацькі формації кубанців чи донців будуть мати ще нагоду жертвувати своє життя, але не за чужі імперіялістичні інтереси, а за перебудову Сходу Європи на принципі самостійних національних держав!

Цим народам поневоленого Сходу Європи, що мимо всього поставили на німецьку карту в сучасній війні, хай пересторогою буде також німецька політика супроти татар на Криму. На

Криму живе біля 31 відс[отка] татар, і головню в південній його полосі вони творять більшість. Міста, як звичайно на бувших підмосковських землях, зросійщені. Татари зв'язували свої надії з легіоном, що його німці створили, обіцяючи ї татарам свободу їхнього національного й політичного життя аж до незалежності включно. А тим часом дійсність витворилася наскрізь інша, ніж цього собі татари бажали. Влада опинилася в руках керівника німецького господарського командування, а Крим поділено на 47 господарських округ, також під керівництвом німців. Вже з самого характеру влади можна заключити, про що німцям іде, а саме: про господарську експлуатацію краю. І так усе господарство, промисел і торгівля перейшли в німецькі руки, а ініціативу місцевого населення зустрічається нерадо. Дозволено потворити національні комітети: російський, татарський, український, вірменський, та вони залишаються без жодного впливу. При цьому німецька політика радо вітає та роздмухує національні антагонізми. Татар нацьковується проти росіян, а одночасно цим останнім робиться далекойдучі уступки і використовується їх проти українців. Все по прийнятій zasadі: розбивати Схід таки ж самими народами цих земель, щоб тільки закріпити свої імперіялістичні позиції.

Та переживає зараз татарський нарід ще й іншу національну трагедію: в той час, коли одна частина татарської молоді гине в легіоні в боротьбі з партизанами, німці виарештовують актив татарського народу й заповнюють ним тюрми.

Ці короткі наші твердження існуючих фактів та витвореного війною положення доводить усі поневоленні народи Сходу до одного заключення: *одинокий рятунок є тільки у спільному фронті боротьби проти воюючих імперіялізмів, московського і німецького, для створення незалежних, самостійних національних держав на Сході.*

До цієї боротьби український нарід кличе всі поневолені народи!

Висновки й заключення

Здається, що до наших міркувань небагато треба додати. Факти, що їх наведено, якнайкраще ілюструють сучасне становище на всіх окупованих теренах Європи, на українському від-

тинку зокрема. Не тільки своїми ідеологічними прийомами, але й своїми методами на окупованих землях німці скидають із себе облудну маску оборонців “нового” ладу, культури та “Нової” Європи. Німецький націонал-соціалізм — це большевизм у виданні Берліна, це імперіялізм, що веде війну з усіма прогресивними ідеями людства для здобуття безапеляційного верховодства одної німецької раси. І тому в ім'я свободи усіх народів Європи, в ім'я індивідуальної свободи людини мусять мобілізуватися всі молодечі сили свободолюбних народів, щоб на руїнах сучасної імперіялістичної війни збудувати справді новий, справедливий лад у відродженій і вільній від всяких імперіялізмів Європі!

В Європі вільних самостійних національних держав!

Передрук брошури, виданої редакцією “Ідеї і Чин”, 1943 р., 48 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.*

**
*

---

* Примітка.

Фотокопія окладинки цієї брошури є в іншому місці книги. На зворотній сторінці окладинки поміщені такі інформації і заклики: “Видання Редакції “Ідеї і Чин” органу Організації Українських Націоналістів Самостійників Державників”. “За єдиний революційний фронт боротьби українського народу! Організація Українських Націоналістів Самостійників Державників під керівництвом Степана Бандери об'єднує український народ в боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу!”

Напринці брошури, на окладинці поміщено такі заклики: “Хижацькі імперіялістичні кліни кинули народи в обійми сучасної імперіялістичної війни та принесли їм недостачі, муки, страждання й знищення! Імперіялізми — це вороги народної свободи! Поневолені народи Сходу й Заходу Європи єднуються у спільному фронті революційної боротьби проти імперіялістів! Вільні національні держави поневолених народів на їх етнографічних землях — це найбільш прогресивна ідея сучасної доби!”

I. M. Kovalenko

THE GOALS AND METHODS OF THE GERMAN IMPERIALISTIC POLICY
IN THE OCCUPIED REGIONS

(Summary)

The author analyzes the ideological basis of Nazi politics, and German policy of occupation of Western, Middle (presently known as Eastern) Europe, the Balkans, the Baltic States and especially — Ukraine. In the final chapter he sketches a picture of German plans for the establishment of future colonies on the territories of the Soviet republics in Europe and Asia which at that time were not even under the German occupation. Each chapter contains a wide-ranging investigation of the specifics of German policy in a given country, together with a discussion of possible future actions planned for each territory.

Most of this work centers on an analysis of methods and aims of German policies towards Ukraine, with separate subheadings focusing on specific issues. Hitler's "Mein Kampf" and Nazi theorists defined Ukraine as the "Lebensraum" for the German race. The original inhabitants were to be liquidated or turned into slaves. Irregardless of the requirements of war, this plan was put immediately into effect following the German military occupation. Ukrainian territories were split up amongst the countries allied with Germany and also into various administrative units with separate administrations. The "theory" of superior and inferior races was also being followed and mass deportation and murders of Ukrainians and local inhabitants was followed by the settlement of Germans and other foreigners on Ukrainian lands.

The author discusses in some detail Germany's blind economic policy, the destruction of cultural treasures and the exploitation and inhuman treatment of the Ukrainian labor force. The author bases his work on extensive research materials and facts, many of which are unknown to the general public.

The editors of this underground publication summarized its findings as follows:

The work by I. M. Kovalenko appears at the time when the Ukrainian nation is engaged in a struggle on its own territory against both the German and the Moscow-Bolshevik imperialistic invaders and for the Ukrainian Independent Unified State. The importance of this

work for the Ukrainian reader lies in the fact that it presents him with a complete picture of the aims and methods of the German imperialistic policy, with regards to the occupied lands of Western, Northern, South-Eastern and Eastern Europe, in a very objective manner and is based on the original and well documented sources. The clear presentation of the various methods of the German imperialism which are being applied by Germany on many of the occupied territories, the unmasking of these aims directed at the subjugation of all defeated nations, clearly reveals that the German imperialism is the enemy of all free European nations. Similarly past and present struggles of the Ukrainian and other subjugated nations of the East against the Moscow-Bolshevik imperialism expose the identical plans of Bolshevik Moscow with regards to these nations. The Moscow Bolsheviks carry on the present war against imperialistic Germany purely as a imperialist competitor. The goals of both these imperialisms and their plans for other European nations, present all subjugated nations with one unavoidable decision, which is the precondition of their liberation, namely, the common fight by all subjugated nations in one revolutionary front against the rapacious imperialisms of Berlin and Moscow, under the slogans calling for the freedom of nations and individuals and for the restoration of independent national governments of all subjugated peoples.

ВІЙСЬКОВО-ВИШКІЛЬНІ, ПОЛІТИЧНІ Й ІНФОРМАТИВНІ ПУБЛІКАЦІЇ

В. Д.

ЧАС НЕ ЖДЕ КІЛЬКА ЗАВВАГ НА ТЕМУ ЗБРОЙНОЇ СИЛИ

Двадцять літ не сходила зі сторінок української — зокрема націоналістичної — преси проблема збройної сили. Вона була одною з тих тем, що до них заедно поверталися історики, політики, публіцисти. Потреба аналізу-причин нашого програшу в 1917-20 рр. накидувала цю тему протягом згадуваного періоду нашої історії.

Не будемо переповідати тут історії років революції, що так фатально заважили на дальшій долі українського народу. Ми твердимо тільки, що Визвольні Змагання програли ми через нашу політичну незрілість. Українська збройна сила в 1917-20 рр. була якраз вірною відбиткою цієї незрілості. Ми не хочемо цим твердженням стягати її з тих висот, на які вона себе своєю героїчною боротьбою поставила. Ми можемо тільки, за одним із наших передових політичних письменників, повторити, що перед героїзмом і моральною величчю українського вояцтва 1917-20 рр. стоїмо з німим подивом, бо всякі слова похвали були б блюзнірством. Та це ні на мент не заслонює нам факту, що українська збройна сила з епохи Визвольних Змагань, ні під чисельним, ні під матеріяльно-технічним оглядом не відповідала масштабам тодішньої боротьби. Нам вкажуть на чотирикутник смерті й ворожу бльокаду як на причини цієї неспівмірності. Ні. Її корені сягають 1917 р., цього справжнього року прогайнованих можливостей. Тоді не бракувало ні старшинських кадрів, ні рядовиків, ні зброї, технічного виряду, ні інших матеріяльних засобів. Не будемо дискутувати, скільки мільонів могла Україна вислати для оборони своїх кордонів.

На всякий випадок, більше чим тих кількадесять тисяч, що могли б вистачити Люксембургові чи Монако — але не державі, що на кількох фронтах мусіла відстоювати, зі зброєю в руках, своє право на вільне життя.

Писання, про які ми згадували вгорі, не лишилися без наслідків. Сьогодні доказувати просторо в теоретичній площині вагу збройної сили — це те саме, що вломлюватися у відкриті двері. Сьогодні, коли фрагментарно обговорювану тут тему видвгають сама дійсність і перспективи дальшого розвитку подій, ми хотіли звернути увагу на кілька моментів практичної натурі.

Пересічний український громадянин погоджується з твердженням, що великі проблеми теорії розв'язується **кровю й залізом**. Не завжди, одначе, здає він собі справу, скільки часу, енергії і фахового знання вимагає оформлення обох згаданих елементів у той складний механізм, що йому імя **армія**. Про що йде? Якраз про те, щоб український народ мав цю армію **на час**. Бо час не жде.

Не будемо тут зясовувати ні зовнішньо ні внутрішньо-політичної ситуації. Це зроблено в постановах Надзвичайного Великого Збору ОУН. Ми підкреслимо тільки певний розвал одного й можливість краху й обох головних окупантів. Йде про те, **щоб цей момент не застав нас не підготованими політично чи мілітарно**. Сьогодні знаходимося в тій стадії війни, що годі точно означити речинець мілітарного заломання цього чи іншого імперіялізму. Це може прийти за рік, а може прийти за кілька місяців. Не улягає сумнівові, що ми використаємо черговий великий шанс тоді, коли матимемо співмірну до завдань, що собі їх ставимо, збройну силу. Мусимо тямити, що тільки збройна сила у виді Окремого Загону Січових Стрільців давала реальну базу плянам Українського Національного Союзу й Директорії. Вона, врешті, внівець обернула всі наміри білогвардійщини покористуватися Україною як базою для відбудови царської Росії. Саме Січові Стрільці були ядром протигетманського — чи, вірніше, протиросійського — повстання в листопаді-грудні 1918 р. Мусимо пригадати собі теж, що збройно-політичний чин 1-го листопада 1918 р. був можливий тільки тому, що його ініціатори диспонували певною військовою си-

лою. Саме українці вояки львівської залоги й легіону Українських Січових Стрільців були реальною базою для Українського Військового Комітету, що перевів чин 1-го листопада.

Де і в якій формі можемо тепер творити збройну силу? Під німецькими крилами? Ясно, що ні, і тому треба використувати інші можливості. Безперечно, у вирішальний момент будемо змушені використати усе, що тільки буде до використання, але ставити можемо тільки на ті збройні частини, що ними свobodно диспонуємо, що б'ються тільки за українські інтереси. Їх треба творити вже. Чекати “пригожих умов” — годі, бо творити армію тоді, коли треба вже буде діяти, буде запізно.

Армія за один день не повстане. Протягом тижня можна зібрати озброєну товпу й ніщо більше. Організування армії, гідної того окреслення, вимагає щонайменше довгих місяців. Не знаємо, скільки їх нам лишилося, і тому мусимо поспішати. І тому нині всякі дискусії на тему передчасности мусять замовкнуті. Громадянство мусить зрозуміти, що сьогодні є вже завязки цієї збройної сили, побудовані на всеукраїнській понадпартійній і понадклясовій площині, на платформі активної боротьби за УССД. Розуміти, і витягнути з того всі практичні висновки.

Наша ставка на збройну силу не є теоретичним “вірую”. Ні. Вона є програмою, що її реалізуємо вже. Саме в останньому році ми вийшли з підготовчої стадії і приступили на деяких теренах до організації нашої власної збройної сили. У висліді — Українська Повстанча Армія на Волині й поодиноких теренах Правобережжя та Українська Народня Самооборона на ЗУЗемлях. Завязки збройної сили існують не як продукт постанови при зеленому століку, а як **життєва конечність** народу, що не дозволить себе вирізати, як жиди, а дальше, — як **вияв суверенної волі** створити найважливіші передумови до будови УССД. Тут саме генеза УПА й УНС.

Збройне рамя українського народу, що саме у згаданій формі повстало, виросло в першу чергу для самооборони. ОУН — як керівник визвольно-революційної боротьби українського народу, — поступаючи згідно з вимогами своєї революційної стратегії, підготовляла й підготовляє реальну силу народу, але старається не вводити її передчасно у бій з окупантами. Тільки

там, де український нарід має до діла з большевицькими й німецькими провокаціями, зокрема з ославленим мордуванням жінок і дітей та нещадним економічним грабунком, він збройно боронився. Большевицькі партизанські банди, що їх завданням є підготувати нову окупацію України Москвою, були змушені скоро відчутти, що їм нічого шукати на українських землях. Також запільні "герої" з німецьких карних експедицій, що ведуть війну з жінками й дітьми, були змушені зрозуміти, що вони знаходяться не в Камеруні ані в Дойчес-Остафріка, але в Україні. В тій Україні, що для гостя має хліб, а для загарбника зброю. Спорт, який вони почали вправляти — нищення на татарській лад українського населення — починає і їх коштувати кривавих і численних жертв.

Смішно при тому слухати, коли німецькі запільні чинники погрожують репресіями за те, що український нарід творить збройні частини. Хто говорить про репресії у відношенні до українського народу в сучасний момент, той забуває, що ми не жида. Наші вороги мусять зрозуміти, що ніякі репресії не відведуть українського народу від його твердого рішення боронитися і збройно підготуватися до здобуття своєї держави. В цьому рішенні українського народу активно боротися перед ворожим терором не може нічого змінити провокаційна агітка большевиків і німців. Большевицькі партизанські банди намагаються баламутити український нарід, представляючи себе оборонцями його інтересів. Вони усіми можливими засобами намагаються винищувати самостійницький елемент, зокрема українські збройні частини. Але це не вийде. Український нарід добре пізнав, хто такий імперіялістична Москва, і тому виповів нещадну боротьбу хижацькому московському імперіялізмові. А на спроби большевицької партизанщини винищити національний актив — відповідаємо зброєю.

Безуспішною буде також німецька провокаційна агітка. Вона на весь лад намагається вмовляти, що українська збройна боротьба — це допомога Сталіну, а навіть, що вона ним аранжована. Не варто було б цим провокаційним аргументом займатися, якщо б не знаходилися серед українських інтелегентів такі наївні, що цю брехню повторяють. Тому потрібна наша відповідь.

Український самостійницький рух не потребує від німецьких імперіялістів визнання його як протибольшевицької сили. Ми боролися проти большевиків ще тоді, коли сьогоднішні "оборонці Європи" засідали зі Сталіном при одному столі. Сьогодні це наше становище не змінилося. Бо хто бореться за Самостійну Україну, той мусить боротися проти Сталіна, так само як і проти Гітлера. А щодо того, що наша збройна боротьба це — послаблення Німеччини й поміч Москві, то тут треба сказати ось що:

1. Якщо йде про лиття води на сталінський млин, то цей закид спрямований на хибну адресу. На сталінський млин найбільше води налив і лле своєю колоніяльною політикою сам Гітлер. Налив і лле до того ступня, що той млин почав його самого молоти. Сьогодні Сталін спирається більше як колинебудь на багнетах німецької колоніяльної політики.

2. Німеччина стоїть на передодні розвалу. Вона є силою, яка з українських земель відплине. Це правда. Але рівночасно правда, що за нею йде друга ворожа нам сила — московський імперіялізм. До оборони перед ним ми мусимо готуватися. Оборона вимагає підготовки вже сьогодні. Вона мусить відбуватися на теренах, зараз окупованих німцями. Коли німці в цій підготовці українському народові перешкаджають і коли своєю безглуздою політикою далі бють по ньому — він мусить боронитися і вести збройну підготовку незалежно від волі німців.

3. УПА і УНС на зараз мають в першу чергу завдання вишкільного характеру. Цим характером визначається обсяг їх дій. По при це йде самооборона. Але, як сказано, вишкіл частин не проходить з дня на день. Тому смішно було б, коли б ми якраз з огляду на німецьку провокаційну агітку відклали справу, що є основною справою нашого визволення.

Врешті, треба сказати: Ми розуміємо, що нашим ворогом не подобаються збройні частини українського народу. Ми знаємо, що, нпр., Сталінові не подобається те, що українські збройні частини не вдаряють у військові транспорти на східний фронт. Не порадимо. Ми підняли боротьбу в ім'я свободи українського народу. І ціллю нашої боротьби зумовлена суверенність наших рішень і дій, суверенність цілої нашої політики, іншими словами: поступаємо так, як цього вимагає наш український інтерес — без огляду, чи це комусь подобається, чи ні.

Накінець, ще одна справа: відношення громадянства до проблеми збройної сили. Поминаємо селянство. Воно дає для цієї вправи все, що може дати, й тому не про нього йде. Ми сказали вгорі, що армія — це незвичайно складний механізм, який вимагає цілих кадрів фахівців не тільки для поодиноких стягів (родів зброї), але й помічних служб. Їх — ці кадри — мусить дати українське місто. Воно їх дає — але замало. Воно мусить зрозуміти, що час деклямацій про добу “жостоку, як вовчиця”, і святкових промов на одних теренах уже минув, на інших минає. Проходить час активної боротьби. Щоби вона була успішна, у ній мусить взяти участь кожний українець: селянин, робітник, інтелігент. На спостерігання збоку, на засаді, “без мене обійдеться” місця немає. В українські мізки мусить вросли свідомість, що тільки власна армія уможливить здвигнення і закріплення української держави та що наших дипломатів слухатиме світ тільки тоді, коли за їх словами стоятимуть готові до бою армії. Даймо із себе все, щоби вона стала дійсністю.

Передрук з газети “Самостійність”, 22-29 січня 1944 р., ч. 3, стор. 2-3. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія: Архів “Літопису УПА”.

***

V. D.

TIME DOES NOT WAIT;
SEVERAL REMARKS ABOUT THE MILITARY FORCE
(Summary)

The policy of the Ukrainian liberation movement required an immediate development of her own armed forces, independent from control of any neighbouring country. There was general belief that both the German and the Russian empires were close to collapse. This situation called for an functioning Ukrainian army, ready to secure order on Ukrainian territories and to protect Ukraine's borders from her enemies. The creation of an army was to be taken seriously. This task called for a great organizational effort in a very short span of

time. The UPA in Volyn' and the UNS in Halychyna were organized precisely with these purposes in mind: Every Ukrainian, therefore, had the duty to support the growth of this army as a precondition of liberation.

At that time the UPA and the UNS formations were undergoing extensive training and, therefore, their operations were largely, although not exclusively tied to offering the protection for the civilian population against the terror and plunder of German occupational forces and of Soviet guerillas.

Г. Піснячевський

СЛІДАМИ КНЯЖИХ ДРУЖИННИКІВ

Наша боротьба за Українську Державу — це продовження тисячолітньої боротьби наших предків. Але не тільки боротьба наша схожа на їхню, — схожі на них, і то майже в усьому, й ми самі. Навіть з найдальшими предками — княжими дружинниками є в нас ця схожість, дарма, що сповиті вони сивим туманом давнини.

“Загородіте Полю (цебто диким ордам) ворота за землю українську, за рани Ігореві” — ось під яким кличем боролись княжі вої. І була для них та земля українська дорожча за славу, за багатства, за все на світі. “Краще, — казали вони, — в своїй землі кістьми лягти, ніж у чужій жити в славі”. Щира й сильна любов до рідної землі була основою їхньої високої ідейности. Знали вони, що борються не за наживу, не для особистої приємности, але за рідну державу, за рідний народ, за рідну і велику, цінну для всього світа, культуру.

І ми, вояки сьогоднішньої революційно-визвольної Української Повстанчої Армії, боремось за рідну державу на рідній землі, за рідний народ, за його волю. Боротьба наша йде з не меншим ворогом, як то було за княжих часів.

Висока ідейність в свою чергу зроджувала такі чесноти у княжих дружинників, як почуття обов'язку й відповідальности, хоробрість, геройство, самопосягту. Вони наказували їм полюбити і шукати не солодких вигод, що розніжують і ро[з]слаблюють тіло й душу людини, а твердого, небезпечного, геройського життя, що цю душу і тіло гарнє. Ось виринає перед нами князь Ігор перед своїми полками і слова його, як удари меча, рішучі і невідкличні: “Хочу з вами надламати край поля половецького і або головою наложити, або води з Дону шоломом напитися”. Або пан, або пропав, — іншого виходу вони не знають. Ось послухаймо, як гордо звучать слова учасника боїв княжої доби: “Краще нам порубаними бути, ніж у неволю попасти”. Святослав гартував перед боем своє вояцтво: “По-

ляжемо, а не осоромимо землі нашої, мертві бо сорому не мають". Та врешті читаймо, що пише про наших героїв чужинець — ворог: "Про них розповідають, що вони навіть переможені ніколи не віддаються в руки ворогів, а як не мають надії врятуватись, встромлюють собі в нутро меч і так себе вбивають. А роблять це вони, вірючи, що вбиті ворогами в полоні і на тому світі служитимуть своїм убивцям. Вони бояться такої неволі і самі себе вбивають, щоб не служити по смерті ворогам". (З грецьких літописів).

Чи ж не самою високою ідейністю керуються сьогодні українські повстанці в своєму житті й боротьбі? Вони покинули хату, покинули рідних, вступили на шлях труднощів і невгод, щоб боротись з ворогом — займанцем рідної землі. Кличі княжих дружинників виписані повністю в них на прапорах.

Але, не зважаючи на те, що ці лицарські чесноти наші предки приносили з собою на світ, вони багато, і то вже змалку, вчилися — гартувались. "Під трубами сповивані, під шоломами колихані, з кінця спису годовані", — пише про це автор "Слова о полку Ігоревім". Вони завжди були в бойовій готовості, — "луки в них натягнені, сагайдаки відкриті, шаблі вигострені", — продовжує той самий автор. Вони хоробрі, але й обережні. "Зброї не скидайте із себе швидко, не розглянувшись кругом, бо через неувагу людина гине несподівано," — заповідає дітям князь Володимир Мономах.

"Тугії луки, острії мечі" — зброя взагалі була у наших предків в особливій пошані. Відомо, що ще в переддержавний час українське плем'я, поляни, дало загарбникам — хозарам у дань, мов на глум, від кожної хати двосічного меча. Та й не що інше, а мечі, приняв, як дар, від греків Святослав; золота прийняти не схотів. "Блисемо мечем — ясен місяцем, пустимо стріли, як дрібен дощик", — співали наші предки перед боєм.

Крім того, всі вони були злиті в одну братерську громаду, що її духовим осередком і провідником був князь. Князь і дружина становили одне нерозривне тіло і в годину перемоги і в годину геройської смерті. "...Станемо міцно, я ж піду перед вами, і якщо моя голова ляже, то дбайте вже самі про себе". Чи ці Святославові слова не зворушують нас сьогодні?

Нічого дивного, що дружина відповідає Святославі такими словами: “Де твоя голова ляже, там і ми свої голови покладемо”.

Та між усіма чеснотами наших предків-дружинників коштовним самоцвітом сяє вірність предківським заповітам, невисипуща пам'ять про предківські діла і гідне наслідування тих діл. “Від предків ми дістали мужність, пригадаймо ж, яка непереможна була наша сила, і міцно биймося”, — так промовляв Святослав до своїх дружинників.

І ми, далекі, але рідні нащадки княжих воїв — [борці]* Української Повстанчої Армії, простуємо їхніми слідами. Адже ж і ми “загороджуємо ворота Полю” — новітнім, більшовицькій і німецькій, ордам, адже і ми боремось не за наживу чи з якоїсь іншої дикої жадою, а за рідну, з предка-віку нашу, ворогами у нас загарбану землю, за рідний поневолений народ, за вільне життя та розвиток у своїй державі. Адже ж і в наших лавах витає дух героїства та посвяти. Адже ж і наше життя тверде, суворе, небезпечне; ми свідомі цих небезпек, але водночас пам'ятаємо, що тільки в небезпеках виростають справжні вої. Також і ми повсякчас у бойовій готовості, і нам, як Святославу, миліша від золота зброя, бо добре знаємо, що не за гроші нам купити волю народові, а за кров.

Тож, пам'ятаючи Святославі слова, що “від предків ми дістали мужність”, щодня наново пригадуючи, яка непереможна була наша сила, з честю виконуймо предківський заповіт.

Передрук з журналу “До зброї”, видаваного Політичним відділом УПА, рік 1, ч. 4, жовтень 1943 р., стор. 1-2. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія: “Архів Літопису УПА”.

---

* В оригіналі: борців.

H. Pisniatsevs'kyi

IN THE FOOTSTEPS OF THE PRINCES' DETACHMENTS

(Summary)

The author discusses military virtues and proper soldierly behavior which should be practiced by members of the UPA, tracing these traditions back to the times of the Kievan princes and their armies. He quotes speeches of princely warriors as recorded in ancient literary manuscripts and echoes their call for bravery, dedication, self-sacrifice, endurance and readiness to face the hardships of military life. The author feels that these examples taken from antiquity should be emulated by the UPA.

Горностаї

ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВІ ЗАГОРОДЖЕННЯ

Завдання військово-інженерних спеціалістів полягає в тому, щоб дати в руки керівникам військового відділу сили і матеріальні можливості для спорудження різного роду загороджень.

Загородження робляться для того, щоб уповільнити, і навіть припинити наступ ворога.

Всі загородження діляться в першу чергу на природні і штучні.

Хвилясте поземелля, горби, яри, річки, ліси, болота, чагарники — все це буде відноситися до природного загородження, а все, що буде зроблено руками людини при допомозі техніки, будемо звати штучним загородженням.

В свою чергу і природні й штучні загородження діляться на активні способи загороджень та пасивні.

Активними способами загороджень звемо такі способи, при яких одночасно з затриманням просування ворога знищується жива сила ворога. Наприклад, мінні поля, танкові пастки, вовчі ями і т. д.

До пасивного способу відносимо такі способи, при яких лише уповільнюється поступ ворога і не наноситься йому фізичного знищення. Відповідно до швидкого орієнтування на-

чальника загороджувальних робіт та наявності матеріальних можливостей і вільного часу, кожний пасивний спосіб загородження можна активізувати. В цьому можна пересвідчитись, характеризуючи кожний вид загородження зокрема.

Види і влаштування загороджень

Всі види загороджень діляться по їх бойовому призначенню.

Проти танків: мінімі протитанкові поля, прокопування прямовисних відкосів, рови, пастки, руйнація доріг, наводнення і заболочення місцевости.

Проти піхоти: зараження поземелля отруйними речовинами, переносні перешкоди, переплітання узлісся дротами, дротяна сітка, електризація загороджень.

Характер застосування загороджень можна розподілити по об'єктах:

а) Місцеве загородження шляхів: руйнування мостів, ями, перекопування, завали.

б) Суцільне загородження шляхів: зараження ОР, мінування, переорювання. Основні правила при розміщенні загороджень такі:

1. Загороджувати такі місця, які трудно обійти.
2. За загородженням мусить бути зручне місце для ведення вогню.
3. Поборювання загороджень мусить бути важким для ворога.

Для того, щоб правильно розмістити сітку загороджень, висилається інженерна розвідка, яка мусить визначити:

1. Потрібні і можливі пункти для влаштування загороджень.
2. Характер і розміри загороджень.
3. Потрібні для влаштування сили і матеріали.
4. Пов'язати влаштування загороджень з планом бою, маючи постійний зв'язок з тактичною розвідкою.

Основним видом загороджень є "Постійна дротяна перешкода"

Матеріал: соснові кілки в 150 см. довжини, до 10 см. товщини, яких 50 см. забивається в землю. Кілки забиваються шаховим порядком, при чому кожний ряд кілків оплітається

трьома нитками колючого дроту, одна нитка йде горизонтально по верху кілків і дві по діагоналі від низу першого до верху другого і навпаки. Дріт прибивається скоблями.

Таким же способом оплітається і віддалення між рядами.

Перший ряд кілків повернений до ворога крім того оплітається ще двома горизонтальними нитками серединою кілків і низом.

Німецький пліт

До постійних загороджень відносимо крім того: німецький пліт в 1 ряд. Тут дріт протягується горизонтально і діагонально, а крім того з верху двох сусідніх стовпів до одної точки і на землі між ними.

Час виготовлення: 100 погінних метрів — 60 людино-годин.

Спіральна сітка на низьких кілках (спотикач). Палиці 70-80 см. довжиною забиваються в землю так, що на поверхні видно лише 20-30 см. Верхом цих кілків протягується дріт, а основна нитка дроту переплітається спіралью другою ниткою. Час виготовлення: 100 погін. метрів — 10 людино-годин.

Засіки

Засікою зветься штучна перешкода, влаштована із звалених дерев. Засіки можуть бути переносні й зроблені на місці.

Місцеві вигідніші, бо їх не треба переносити і одним кінцем вони можуть держатися землі; крім того тут можна звалювати тяжкі дерева, що унеможлиблює усунення їх. Тільки прикріплюються вони до землі ключками та кілками, збитими навхрест.

Час виготовлення: 1 м. — 1,5 людино-годин.

Переносні перешкоди

Щоб забезпечити загородження в рухові та закривати прорвані місця в постійних перешкодах існує ціла група переносних перешкод, які по своїй будові дуже зручні до перенесення з місця на місце і в кожному випадку можуть замінити постійні перешкоди.

Розгляньмо деякі з них.

Дротяна спіраль “Бруно”

На дерев'яному барабані по діагоналі накручується звичайний гладкий дріт. Довжина спіралі 10 м. Потім з другого кінця барабана обкручується знову дротом по діагоналі першого. Ця спіраль прибивається до землі кілками. Вона легко стискається і її можна носити в футлярі.

Пакет Фельда

Пакет Фельда — це с готовий пліт з колючого дроту з металевими загостреними стовпцями на віддалі 1 м. один від другого. Переноситься з місця на місце в скачаному вигляді і дуже швидко розкачується.

Саперна переносна сітка

Готується як спіраль “Бруно”, але на квадратному барабані кільця спіралі обплітаються колючим дротом.

Висота і ширина спіралі 1 м.

Малопомітна перешкода

Переплутана між собою сітка тонкого дроту, товщиною 1 мм. змотується в брезентовий мішок в 150 кг. ваги.

Такий пакунок в розтягнутому вигляді закриває 1 га. поля. До землі прибивається кілками, колір дроту залежить від поземелля.

Рогачка

Для виготовлення рогачки береться шість півтораметрових кілків, збивається навхрест по два. Цих три хрестовики сполучується основною віссю, довжиною від 3 до 5 м. Кінці осевої жердки залишаються по 30 см. з боків для зручного перенесення.

Вся рогачка обплутується колючим дротом (прибивається скоблями) за таким порядком: чотири нитки дроту по горизонтальній довжині і при поперетинанні згори вниз. Крім цього по діагоналі з низу першої хрестовини до верха другої і навпаки.

Час виготовлення 1 м. — 6 людино-годин.

Їжак

Їжак складається з трьох загострених кілків довжиною по 15 м., зв'язаних між собою колючим дротом. Так утворюється їжак з колючого дроту. Їжаками закидається вузькі спинки, броди в річках, безладно накидається по полях.

Час виготовлення 1 м. — 6 людино-годин.

Електризування загороджень

Всі види загороджень, що обплутані гладким чи колючим дротом, можуть наелектризуватися до такої міри, що це стає небезпечним для життя (1000 і 1500 вольт).

Джерелом енергії для електризування загороджень можуть бути місцеві електростанції чи пересувані електростанції, змонтовані на вантажних автах.

Один полюс цього джерела сполучають кабелями з д्रो-тяним загородженням, а другий з землею.

Дріт, по якому йде електрострум до об'єкту загородження, мусить бути по мірі можливості ізольований від землі. Кілки для цього робити тільки сухі. Кінці кілків, де буде приста-вати дріт, мусять бути очищені від кори. Зважаючи на це, що ворог також може вживати електризацію загороджень, інженерну розвідку загороджень треба робити в спеціальних гумових убраннях і в гумових рукавицях. Дуже мало ефективно електризування буває в дощову погоду та в мокрій місцевості.

Це треба пам'ятати і при проведенні електризації і при усуванні її.

Перешкоди проти панцерно-танкових відділів

Всі перешкоди проти танків діляться на природні і штучні.

Природними перешкодами є:

- 1) річки і канали, шириною не менше 5 м. і глибиною 1,8 м.,
- 2) болота з тонким покривом і грузьким ґрунтом,
- 3) насипи, горби, вийми, від 60° і крутіші,
- 4) густі ліси з деревами, не тоншими 20 см.

При недостатній кількості природних перешкод повинні бути створені штучні.

До штучних протитанкових перешкод відносяться:

- 1) застосування ручних гранат і гранат Новицького,
- 2) влаштування засіків і лісних завалів на дорогах,
- 3) перекопування шляхів і копання ровів,
- 4) мінування підступів фугасами та мінами,
- 5) творення ям на шляхах,
- 6) заболочування і затоплювання поземелля,
- 7) загороди з рейок і палів,
- 8) суцільне псування шляхів і руйнування мостів,
- 9) протитанковий блокгауз.

Кожний саперний відділ, окремий чи в складі загально-військового відділу, мусить мати відповідний запас шанцевого інструменту будівельних матеріалів, вибухових речовин та готових мін, щоб забезпечити успіх всієї системи загородження. Тут подано лише основні види загороджень і не в повній мірі пояснено, як їх творити. На це потрібно ще більше праці та уваги, щоб детально вивчити складну техніку військово-польового загородження.

П р и м і т к а: Треба сказати, що відомості з науки загородження, як і зі всіх наук військово-інженерних предметів, беруться з різних джерел інженерно-технічної літератури: совітської, польської та німецької армій, тому матеріали можуть бути не завжди точні і зрозумілі на перший погляд для стрільця і командира.

Користаючись цими різноманітними даними та беручи на увагу спеціальні умови українських земель та сусідніх держав, даємо для військовика найголовніше, що потрібно знати з інженерно-технічної справи.

Зрозуміла річ, що з розвитком та ростом українського війська зросте та розвинеться національна інженерно-технічна наука, що забезпечить усі вимоги військово-польового життя.

Передрук з журналу "До зброї", видаваного Політичним відділом УПА, рік 1, ч. 4, жовтень 1943 р., стор. 5-8. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

MILITARY FIELD OBSTACLES
(Summary)

The author provides a list with concise description and broad classification of various military barricades and obstacles. Each type is clearly described, giving its purpose, construction and ease of transportation. The article does not aim for a thorough study of the topic — it provides only a brief summary to be used by an instructor or to give the reader some general knowledge. The author focuses on those types of barricades and obstacles which might be of practical help in offensive and defensive operations by units of the UPA.

ПОЛІТИЧНА ДЕКЛЯРАЦІЯ УПА
ЗА ЩО БОРЕТЬСЯ ВИЗВОЛЬНО-РЕВОЛЮЦІЙНА
УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ
(короткий виклад ідеї і програми УПА)

Ми [українські]* націоналісти, боремось за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах — це одинокий лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання у цілому світі.

Ми боремось проти імперіалістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно другі народи, тому ми проти ССРСР і проти німецької "Нової Європи".

Ми з усією рішучістю боремось проти всіх** інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціалістичних програм і політичних концепцій, бо вони є інструментом завойовницької політики імперіалістів. Тому ми проти російського комуно-більшовизму і проти німецького націонал-соціалізму.

---

* дописане рукою: українські.

** занреслене рукою слово: всіх.

Ми проти того, щоби один народ другі народи “визволяв”, “брав під опіку”, “давав охорону” і тому подібне, бо за цими лукавими словами криється гидкий зміст — поневолення, насильство, грабунок. Тому боротимемось проти російсько-більшовицьких і німецьких загарбників, поки не очистимо Україну від усіх “опікунів”, “визволителів”, поки не здобудемо народньої Української Самостійної Соборної Держави (УССД), в якій, накінець, селянин, робітник, інтелігент справді могли б вільно, заможнo і культурно жити та розвиватись [та буде мати владу в своїх руках].*

Ми за повне визволення українського народу зпід московсько-більшовицького та німецького ярма, за побудову УССД без панів, поміщиків, капіталістів, без більшовицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів. В українській національній державі народна влада вважатиме народ за вихідну точку і за мету своєї діяльності. Не маючи в нутрі держави поневолених країн і пригноблених народів та не переслідуючи імперіалістичних цілей у зовнішній політиці народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апаратів насильства, поліції, тюрем, концлагерів тощо. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічну розбудову країни та культурне піднесення народу.

У рядах Української Повстанчої Армії (УПА) боряться** українські селяни, робітники та інтелігенція проти гнобителів, за національне і соціальне визволення, за новий державний порядок і за новий соціальний лад в Україні.

— За знищення більшовицьких колгоспів і німецьких громгоспів. За землю для селян без викупу, за вільне господарство і вільне користування продуктами праці.

— За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна кооперативно-громадською.

---

* дописане руною: та буде мати владу в своїх рунах.

** цей рядок (до слова “українські”) перероблено чорнилом на: 3 нами боряться всі.

— За участь робітника в керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип в керівництві.

— За восьмигодинний робочий день. Додаткова надурочна праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, і робітник отримує за неї окрему підвищену плату.

— За справедливу винагороду праці, за участь робітника в прибутках підприємства. При восьмигодинному робочому дні робітник отримуватиме таку зарплату, якої потрібно для забезпечення матеріальних і духових потреб цілої його сім'ї. При річних підрахунках господарського стану підприємств, кожен робітник отримуватиме: в господарсько-кооперативних підприємствах дивідент (належна йому доля річного прибутку), а національно-державних — премію.

— За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.

— За свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації робочої сили.

— За вільне ремесло, за добровільне організування ремісників в артілі, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати свою працю і вільно розпорятися своїм заробітком.

— За національно-державну організацію великої торгівлі, за громадсько-кооперативну середню та дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю, за вільні базари.

— За повну рівність жінки з чоловіком в усіх громадських і державних правах та обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій. За першочергове право жінки на фізично легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку на праці в шахтах, рудниках та інших тяжких роботах і внаслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства, за звільнення жінки від примусу праці. Батько сім'ї отримуватиме, крім індивідуальної платні, додатково платню на отримання жінки й нелітних дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важкий, почесний і відповідальний обов'язок матері виховательки молодого покоління.

— За піднесення освіти й культури широкої народної маси шляхом розбудови шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кіно, театрів тощо.

— За розбудову вищого й фахового шкільництва, за неперервний ріст висококваліфікованих кадрів фахівців для всіх ділянок життя.

— За вільний доступ молоді до всіх шкіл, за безкоштовне навчання. За забезпечення студентства стипендіями, харчами, мешканням та навчальними предметами.

— За гармонійний розвиток молодого покоління — моральний, розумовий, фізичний. За вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

— За пошану до праці інтелігенції. За створення таких матеріальних умов праці, щоб інтелігент, без турботи про завтрашній день та про долю сім'ї, міг спокійно віддаватися культурно-творчій праці, мав потрібні умови праці над собою постійно збогачував свої знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

— За повне забезпечення всіх працюючих на старість та у випадку хвороби чи каліцтва.

— За широку розбудову охорони народного здоров'я, за розбудову лікарень, санаторій, курортів та будинків відпочинку, за збільшення медично-лікарських кадрів. За право працюючих на безкоштовне користування всіма інституціями охорони здоров'я.

— За особливу опіку над дітьми і молодю, за розбудову дитячих ясел, садків, притулків, лагерів відпочинку, санаторій та спортивних організацій. За охоплення всієї дітвори та молоді державними інституціями опіки та виховання.

— За свободу друку, слова, думки, віри і світогляду. Проти офіційного накидування суспільності світоглядових доктрин і догм.

— За вільне визнавання і виконання культів, не противних громадській моралі.

— За культурні взаємини з другими народами, за право виїзду за кордон для лікування, навчання чи пізнання побуту, життя та культурних надбань других народів.

— За повне право національних меншин плекати свою власну по формі і змісту національну культуру.

— За рівність всіх громадян України, без огляду на національність, в державних та громадських правах та обов'язках, за рівне право на працю, заробіток і відпочинок.

— За вільну, українську по формі і змісту культуру, за героїчну духовність, високу мораль, за громадську солідарність, дружбу і дисципліну.

Для здійснення своєї політично-державної програми український нарід творить і розбудовує свою власну політичну і військову силу.

Політичну силу організовує, розбудовує і закріплює Організація Українських Націоналістів (ОУН). Військову силу українського народу становить в сучасний момент визвольо-революційна Українська Повстанча Армія (УПА). УПА здобуде не тільки перемогу в Українській Національній Революції, але, перетворившись в регулярну Українську Народну Армію, закріпить Українську Державу і стане на охороні її кордонів перед зовнішніми ворогами.

Керуючись ідеєю нового справедливого ладу в світі та бажаючи повної перемоги над імперіалістами, веде ОУН український нарід в спільному антиімперіалістичному фронті з другими народами поневоленими чи перебуваючими під загрозою німецького й російського [чи іншого]* імперіялізму. Ця спільна боротьба ведеться під гаслом самовизначення всіх народів.

Українська Самостійна Соборна Держава змагатиме до постійної дружби і співпраці з самостійними державами вільних народів, змагатиме до тривалого миру.

Переможемо тільки шляхом Української Національної Революції, тільки шляхом всенародного повстання і [шляхом всенародної]** збройної боротьби. Тому ніхто не сміє стояти осторонь, приглядатися і чекати.

Усі на фронт боротьби за визволення. Чим швидше якнайширший круг народніх мас стоятиме в рядах УПА і ОУН, тим коротший час буде нашої неволі. Кожний громадянин Укра-

---

* закреслене рукою; нечітне.

** додане рукою: ...шляхом всенародної...

їни мусить взяти активну участь в політичній і збройній підготовці революції. Ніхто не сміє відмовитись, ніхто не сміє чекати, аж поки його попросять. Робіть самі як можете і як умієте. Поширюйте наші ідеї, лозунги, програму, літературу, допомагайте революціонерам і бійцям морально та матеріально, нещадно винищуйте імперіалістичних вислужників, бо лише знищивши зрадників свого народу, дійдемо до єдності, дружності, сили. Наполегливою працею всіх і кожного зокрема в підготові Української Національної Революції прискоримо час всенародного повстання, час довгожданого звільнення і перемоги.

Наша сила в — нашій правді, в нашій прогресивній ідеї, в нашій справедливій програмі, а насамперед — в нашому संबодололюбивому великому народі. В нашій активності і організованості, в нашій єдності і одностанності, в нашій дисципліні і рішучій дії — запорука нашої перемоги.

ПРОВІД
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
[Самостійників]*

[Вересень 1943 р.]*

Передрук підпільної брошури, виданої у вересні 1943 року, 4 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, течка лєтучок; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

ЗА ЩО БОРЕТЬСЯ УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ (УПА)?

Українська Повстанча Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних, самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі.

УПА бореться проти імперіялістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує

---

* додане рукою. Російське видання цієї брошури має надруковану дату: "Сентябрь, 1943 г."

економічно інші народи. Тому УПА бореться проти СРСР і проти німецької “ нової Європи ”.

УПА з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій, бо вони є знаряддям завойовницької політики імперіялістів. Тому ми проти російського комуно-большевизму і проти німецького націонал-соціалізму.

УПА проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіялістичні цілі, “ визволяв ”, “ брав під охорону ”, “ під опіку ” інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст — поневолення, насильство, грабунок. Тому УПА бореться проти російсько-большевицьких і німецьких загарбників поки не очистить Україну від усіх “ опікунів ” і “ визволителів ”, поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави, в якій селянин, робітник і інтелігент могтиме вільно, заможнo і культурно жити та розвиватися.

УПА за повне визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма, за побудову УССД без помічників, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів.

В українській державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

В лавах УПА борються українські селяни, робітники та інтелігенти проти гнобителів за УССД, за національне і соціальне визволення, за новий державний порядок та новий суспільний лад:

1. а) За знищення большевицької експлуататорсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська народна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в українській державі допускатиметься

індивідуальне та колективне користування землею, в залежності від волі селян.

2. а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна — кооперативно-громадською.

б) За участь робітників у керівництві заводами, за факховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

3. а) За загальний 8-годинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, і робітник отримуватиме за неї окрему зарплату.

б) За справедливую оплату праці, за участь робітників у прибутках підприємства. Робітник отримуватиме таку зарплату, яка потрібна для забезпечення матеріальних і духових потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках господарського стану підприємств, кожний робітник одержуватиме: у господарсько-кооперативних підприємствах дивіденд, а в національно-державних — премію.

в) За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.

г) За свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.

4. За вільне ремесло, за добровільне об'єднування ремісників у артілі, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю і вільно розпоряджатися своїм заробітком.

5. За національно-державну організацію великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю, за вільні базари.

6. За повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізично легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку в шахтах, руднях та на інших важких промислах і внаслідку цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства. Батько сім'ї одержуватиме, крім плати за свою працю, додаткову платню на утримання жінки і неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати

свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері і виховательки молодого покоління.

7. а) За обов'язкове середнє навчання. За піднесення освіти і культури широкої народної маси шляхом поширення мережі шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кіно, театрів тощо.

б) За поширення вищого і фахового шкільництва, за невинний ріст висококваліфікованих кадрів фахівців на всіх ділянках життя.

в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних закладів. За забезпечення студентства стипендіями, харчами, помешканнями та навчальними приладдями.

г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління — моральний, розумовий та фізичний. За вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

8. За пошану до праці інтелігенції. За створення таких матеріальних основ праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійним про завтрішній день та про долю сім'ї міг віддатися культурно-творчій праці; мав потрібні умовини до праці над собою, постійно збагачував свої знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

9 а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва.

б) За широке запровадження охорони народного здоров'я, за поширення сітки лікарень, санаторій, курортів та будинків відпочинку. За збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами охорони здоров'я.

в) За особливу державну опіку над дітьми і молоддю, за поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторій, таборів відпочинку, за охоплення всієї дітвори та молоді державними закладами опіки та виховання.

10. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду. Проти офіційного накидування суспільності світоглядних доктрин і догм.

б) За вільне визнання і виконання культів, які не суперечать громадській моралі.

в) За відокремлення церковних організацій від держави.

г) За культурні взаємини з другими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнання життя і культурних надбань других народів.

11. За повне право національних меншостей плекати свою власну по формі і змісту національну культуру.

12. За рівність усіх громадян України, незалежно від їх національності, в державних та громадських правах і обов'язках, за рівне право на заробіток і відпочинок.

13. За вільну українську по формі і змісту культуру, за героїчну духовість, високу мораль, за громадську солідарність, дружбу та дисципліну.

Серпень 1943 р.
Перевидано 1949 р.

Українська
Повстанча Армія

Передрук друкованої летючки УПА. 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, течка летючок; фотокопія: Архів "Літопису УПА".

***

THE POLITICAL DECLARATION OF THE UPA (Summary)

The document titled "What is the UPA Fighting For?" is in fact a revised edition of the document "What is the Revolutionary-Liberationist UPA Fighting For?" The original version which was signed by the OUN leadership, was aimed at the general public and explained the UPA's political platform. Even though this version contained, on the whole, UPA's own basic political views, it was revised substantially by the Political Section of the UPA's Command, and published with the original ending excised. This improved version constitutes the political platform of the UPA and is known under the heading "What is the UPA Fighting For?" This document was reprinted frequently in various UPA publications and underground brochures.

Briefly summarized, these are the basic principles expounded in it.

In the sphere of international relations, both Russian and German forms of imperialism as well as all the other imperialistic conceptions are rejected. It stands for the recognition of the right of every nation to independence and self-government on its ethnographic territories. In the area of socio-economic organization it rejects the existence of any privileged classes, based either on the principle of ownership (landlords, capitalists), or those originating in a party membership (exemplified by the party elites in the USSR and in Nazi Germany). In a free Ukraine large industries, banks, trade and commercial enterprises are to remain nationalized; enterprises of a medium size are to be run by co-operatives, while small business establishments are to be in private hands. Similar plans are made for agriculture, although peasants are to have free choice between individual or co-operative ventures.

Other provisions of this declaration guarantee workers their rights (conditions of work, wages, social security, the right to belong to unions, to strike, etc.), proclaim the equality of women, offer freedom to the professions and guarantee the care for the young, the elderly and the disadvantaged. Additional provisions guarantee equal rights to all citizens, freedom of speech, the press, freedom of ideas and beliefs, freedom to one's own personal conscience and the rights of minorities to freely develop their cultures. The program does not discuss the structure of the future government. But in general, it aims towards radical democratization of existing legal and social structures in the Ukrainian SSR and emphasizes those principles which guarantee individual freedoms and a just socio-economic system.

СЛАВА УКРАЇНИ

ГЕРОЯМ СЛАВА!

СВОБОДА НАРОДАМ І ЛЮДИНІ!
ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!
ЗА ВІЛЬНІ НАЦІОНАЛЬНІ ДЕРЖАВИ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ!
ПОНЕВОЛЕНІ НАРОДИ ЄДНАЙТЕСЯ В БОРОТЬБІ
ПРОТИ ІМПЕРІЯЛІСТІВ!

КОВАЛЕНКО І. М.

**ЦІЛІ Й МЕТОДИ
НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЯЛІСТИЧНОЇ
ПОЛІТИКИ
НА ОКУПОВАНИХ ТЕРЕНАХ**

Титульна сторінка передрукованої в цій книзі брошури І. М. Новаленна.
Розмір брошури — 21½×15½ см.

ДОКУМЕНТИ:

НАКАЗИ КОМАНДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ (пізніше: Командування УПА-Північ)

[Наказ війсьнам УПА в справі устійнення військових ступенів для УПА]

Ч: 8

НАКАЗ ВІЙСЬКАМ УПА

З перетворення всіх бойових відділів, які борються за спільну ідею створення Української Соборної Держави, в один військовий організм під назвою "Українська Повстанча Армія", виникла потреба організації цієї армії на засадах сучасної техніки і метод війни, з чого виникає потреба упорядкування взаємовідносин між поодинокими вояками, бойовими частинами і командним складом армії.

Тому наказую:

Нав'язуючись до військових традицій нашого славного минулого з давніх часів і з часів визвольної боротьби рр. 1918-1922 армій УНР і УГА, називати всіх вояків УПА — козаками. Козак — є почесне звання борця за Українську Державу.

По своїй бойовій підготовці і вишколу козаки діляться на три групи: козаки-стрільці, підстаршини і старшини.

Для всіх козаків встановлюються слідуєчі ступені* і ранги:

А. Сухопутні війська

Ступені:

1. Козаки:
  - а) козак
  - б) вістун

2. Підстаршинські:

- а) десятник
- б) старший десятник
- в) підхорунжий

---

* В оригіналі: ступенів (в дальшому змінено без відзначення у примітці).

3. Старшинські ранги:

Молодша старшина:

- а) хорунжий
- б) поручник
- в) сотник

Булавна старшина:

- а) осаул
- б) підполковник
- в) полковник

Генеральна старшина:

- а) генерал-хорунжий
- б) генерал-поручник
- в) генерал-полковник
- г) генерал-піхоти
- генерал-артилерії
- генерал-кінноти
- генерал-летунства
- генерал-панцерних військ
- генерал-інженерних військ

Б. Морські війська

1. Ступені козаків-моряків:

- а) матрос
- б) матрос-вістун

б) лейтенант

в) старший лейтенант

2. Ступені підстаршинські:

- а) десятник
- б) старший десятник
- в) підхорунжий

Булавна старшина:

- а) капітан-лейтенант
- б) капітан-сотник

3. Старшинські ранги:

Молодша старшина:

- а) молодший лейтенант

Генеральна старшина:

- а) контр-адмірал
- б) віце-адмірал
- в) адмірал
- г) адмірал флоти

Користуються з права підвищення до ступенів:

*Вістуна, Десятника,
Старшого десятника:*

Командири* окремих частин,
(командири*, які користують-
ся** правами командирів
полків).

Підхорунжого:

Командири груп (командири,
які користуються правами ко-
мандирів дивізій).

Ранги*** всіх старшин:

Верховна влада, яка користу-
ється з прав видавання зако-
нів.

Постій, дня 27 серпня 1943 р.

Шеф Військового Штабу:

(-) Полк. ГОНЧАРЕНКО

Командир Української

Повстанчої Армії:

(-) КЛИМ САВУР

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, г. Т 17-19; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

[Наназ і інструкція командирам запілля в справі організації самооборони]

НАКАЗ Ч. 8.

Окружним, надрайоновим, районним і сільським командантам запілля.

Під впливом невдач на фронті, внутрішнього розкладу, вороги в останніх конвульсіях намагаються знищити наш народ. При цьому не перебірають в засобах, вживають проти безборонного населення добре озброєних військових частин, найманих банд сексотів, послуговуються підступом, провокацією. В зв'язку з цим **наказую**:

Організаційно-мобілізаційним референтам в В[оєнних] Округах негайно приступити до організації самооборони. Кожен надрайон, район, село повинно стати військовим табором, а весь нарід здібний до оборони і наступу — вояками.

Самооборону організувати згідно залученої інструкції, узявши до уваги місцеві обставини, як: положення осередка, політ[ичні] можливості, настрої населення тощо.

В надрайонах, районах, осередках негайно приступити до сестиматичного військового вишколу молоді; вчити військового впорядку, заправляти практично в маршах, в пробних алярмах, польовій службі тощо. Всі мусять добре пізнати терен. Всі заходи самооборони приготувати і перепроваджувати в життя з найбільшою тайною, притримуючись загальних засад конспірації.

---

* В оригіналі — командирі. (Див. стор. 134).

** В оригіналі — користаються.

*** В оригіналі — 3 ранги.

Орг[анізаційно] Мобіл[ізаційним] Референтам звітувати про стан організації самооборони 25-го числа кожного місяця.

Слава Україні!

Дня 30 серпня 1943 р.

Шеф Військового Штабу:

(-) Полк. ГОНЧАРЕНКО

Командир Української

Повстанчої Армії:

(-) КЛИМ САВУР

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, г. Т 17-22; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

[Залучний до "Наназу ч. 8" з 30 серпня 1943 року — інструкція в справі самооборони]

САМООБОРОНА

ІНСТРУКЦІЯ

При сучасній техніці оборонити осередок від знищення є неможливо, коли бої проводяться регулярними частинами з їх усіма технічними відділами, але коли прийняти до уваги, що ми мусимо боротись перед бандитськими нападами большевицьких, польських банд, що стоять на послугах наїзників, німецьких поліційних чи гештапівських, то практика нам показала, що коли боротьба організована, то ворожі банди не витримують і або гинуть, або тікають.

Оборона села:

Перед командантом села може стати два роди оборони: 1) боронити село поки всі вийдуть з села, 2) коли треба битися за село. До цього можуть змусити нас вороги несподіваним наскоком на село, або коли є наказ Проводу боротись за всяку ціну.

Упланувати самооборону треба починати з того, що командант заплля мусить зазнайомитися з місцями підступу до

села, [по]земеллям*, організувати точки самооборони, зв'язку з сусідами, розвідку.

Щоби забезпечитись від ворога, треба розмістити свої сили так, щоб мати можливість знищити ворога, коли він наближається до села. Напад на ворога мусить бути одночасний зі всіх сторін. До цього використовувати забудовання, дерева, взагалі поземелля, як це робили фінляндці, коли на їх землі сунула червона Москва.

В самому селі нехай кожна хата, клуня, погребник, пліт буде фортецею, з яких бити ворога кулею, сокирою, вилами, окропом і гарячою смолою. Намітити точки для скорострільів в селі, коли вони є, і для оборонців з пальною зброєю.

Щоб найкраще використати всі сили села, необхідно у відповідний спосіб поділити: 1) озброєних і неозброєних, 2) неозброєних, здібних боронитися і нездібних. Боронитися мусять і жінки і чоловіки. В першу чергу усунути нездібних боронитися цілком з села. Неозброєних узброїти в холодну зброю, поділити на десятки, призначити десятників, кожному десятникові, або кільком десятникам доручити бойовий учасок, чи давати інші бойові завдання. Навчити тримати зв'язок і давати поміч сусідам.

Завести найсуворішу карність. За непослух і втечу з фронту приділяти найсуворішу кару, аж до кари смерти включно.

В великій мірі від дисципліни та команданта цілості й його заступників буде залежати загальний успіх. Мужність, відвага, сприт провідника є залогом побіди.

Треба в обох випадках приготувати людей до протиповітряної оборони. Пояснити всім, що літаки не такі страшні, як ті, що їдуть автами чи підводами. Перед літаком треба критись, щоб не попасти під кулемет, а бомби, як селяни знають з практики, не так уже багато приносять втрат в людях.

Командант призначає кличку для всіх і окремо бойову, це на випадок роспорошення, щоб зібрати до купи.

Розвідка і зв'язок.

Успіх наступу й оборони у великій мірі залежить від розвідки. Себто від того, що ми будемо знати про ворога, про

---

* В оригіналі — підземеллям.

його силу, рух, боєздатність, слабкі його сторони, озброєння, настрої тощо.

Загальні відомості.

Маємо ворогів: 1) німців, 2) поляків, що є на услугах німців і большевиків, 3) большевицькі банди на північних наших землях.

Німці. З своїми наймитами розміщуються в більших містах — це з більшими силами, в менших — невеликими і де-не-де на мостах, залізницях — командами; в селах німаків цілком немає, а лише для якоїсь акції вони наїзджають.

Большевицькі банди. Грасують по лісах на півночі наших земель, відділами кілька сотень, грабують селян, щоби мати що їсти, з німаками зустрічей уникають, рідко нищать залізницю. В бойовому відношенні слабкі. З нами воюють тільки підступом і провокаціями.

Поляки. Без німаків і большевиків представляють незначну силу.

1) Крім загальних відомостей надрайонові, районіві, сільські команданти повинні докладно розвідати про бойовий стан ворогів у містах, містечках, на залізницях і мостах. Докладно установити які сили, з яких людей складаються, чи є постійно, чи наїзджають, де квартирують. Вжити всіх заходів і довідатися як узброєні. Слідкувати за кожним рухом, для цього створити спеціальний розвідчий апарат, в який втягнути старих і молодих, жінок і чоловіків. Використовувати всі можливості.

2) Установити найстисліший зв'язок розвідчий. Від міста, де є ворог, мусить тягнутися безперервна низка зв'язків по всіх селах. Установити умовні знаки, щоб коли вирушає ворог, дати знати всім селам про його рух. У селах мусять бути призначені люди з добрим зором і слухом, які повинні знати умовлені знаки, а також місця, з яких ці знаки подають їм сусіди. Щоб в кожному разі село не було несподівано заскочене. Усталити в селах сталу розвідчу службу, числом, залежно від потреб, що кожного дня контролюватиме всі ліси, загайники, дебри, поля й вишукуватиме там ворога. Кожен ліс, загайник, дебра, поле мусять бути щоденно основно

перешукані. Всі обшари лісів і піль мусять бути, в цілі щоденного розвідування їх, поділені поміж поодинокі села. Командирі і команданти перевірять справність розвідчого і зв'язкового апаратів. Запровадити сувору кару на неповнення і невиконання завдань.

Пояснення до інструкції.

Обов'язки надрайонових, районних і сільських командантів. Мусять створити розвідчі і зв'язкові апарати згідно поданої інструкції. Відбирати всі відомості про ворога і подавати до відома службовою дорогою разом із наказами про акції, або протиакції. Рівночасно без службової дороги, загрожене село ворогом, мусить сейчас повідомити всі довколишні* села про загрозу, в цілі спільної оборони або наступу на ворога. В кожному селі разом зі сільським командантом зареєструвати для виконування ровери, верхівці та інше.

Призначити командантів в кожному селі. Вишколити їх. Дати загальні вказівки щодо оборони. Звернути увагу на села загрожені. Дати спеціальні вказівки щодо шпівнів і незнайомих та підозрілих.

Точно устанавлювати хто кому й як допомагає. Устанавити місця для засідок разом з командантом села в кожному селі.

Устанавлює кличку для району.

Призначає заступників.

Підчас ворожої акції знаходиться поблизу села, де йде ворожа акція. Надрайоновий уважно слідкує за розвитком подій, перевіряє працю в районах районних і сільських командирів і провідників.

Коли акція чи протиакція прибирає масовий характер, направляють всю силу на властиві тори. Цілий час не випускає з рук керми, щоб кожний ворог не використав наших мас для своїх цілей.

Коли на місцях сформуються підчас боротьби відділи бойові, не допустити щоб розійшлися, а використати їх на ширшу мету, так само використовуючи згідно загального плану самооборони.

---

* В оригіналі — довколишні.

Перевірити бойову підготовку в районах і селах на пробах.

Дбати про карність на кожному місці.

Обов'язки команданта села:

Команданта села призначає командант району. До обов'язків командира села належать: вибір опірних точок коло села і в селі, які показує командантові району і разом з ним їх установає. В присутності районного команданта чи провідника села вибирає, маскує й закріплює всі опірні точки. Розділяє село на озброєних і неозброєних. Неозброєних ділить на здібних боронитися й нездібних. Здібних, як можна, озброює в холодну зброю. Нездібних розміщує в безпечні місця. Виділяє оборонців з холодною зброєю, призначає десятників і дає їм бойові завдання.

При чому кожний бойовий учасник повинен мати опірну точку.

Коли люди мусять вийти з села, призначає старших на кожній вулиці чи відтинку, та дає сам точний напрямок і час відступу. Заздалегідь пояснює людям як небезпечно самочинно тікати в таких обставинах. Вибірає людей на зв'язкових, обсерваційні точки. Коли ворог підійшов близько до села, не спускати його з очей і на кожний рух реагувати, щоб не мати шкідливих несподіванок. Коли ворог вже в селі й треба боротися, командант села використовує всі можливості й вказівки, як ворога знищити. Для цього заздалегідь розміщує добре оборонців, вивчає їх діяти*, а найголовніше — морально підготовляє до боротьби, призначає 1-2 заступників.

Не забувати в кожному випадкові провадити найстишлішу розвідку підступаючого до села ворога.

Про пересування банд кожний командант села негайно повідомляє зверхника і всіх довколишніх командантів сіл, а своїми силами по можливості нищить всіх розвідчиків і тих, що поодинокі грабують.

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, з. Т 17-10; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

---

* В оригіналі — ділати.

[Наказ командирам груп у справі звітування і організації радіо-зв'язку та кінноти]

НАКАЗ Ч. 9.

КОМАНДИРАМ ГРУП

1. Мусу ствердити, що донесення про боеві дії в групах і про положення на бойових відтинках надсилається до мене з великим запізненням, тому не можна оцінити положення у відповідний час. Наказую бойові донесення надсилати мені щотижня, за минулий тиждень так, щоб міг їх отримати у вівторок* слідуєчого за звітовим тижня. Бойові донесення мусять бути змістовні**, короткі і докладні, без літературного опису поодиноких боїв, що належить вже до хроніки. В донесеннях мусить бути подано: 1) Які зайшли події і де. 2) Коли. 3) Якими силами диспонував ворог (кількість і формацію). 4) Які наші сили приймали*** участь в бою чи акції. 5) Вислід бою чи акції. 6) Наші втрати. 7) Трофеї (зброя, амуніція, полонені). 8) Які здобуто відомості про ворога. 9) Коротка характеристика акції. 10) Що робить або має намір робити командир групи. (10 точка зашифрована).

В важних випадках звітувати негайно.

2. Наказую взяти на облік все радіофонічне і радіотелеграфічне майно і всіх фахівців з ділянки радіозв'язку і радіотехніки. З першим терміновим донесенням подати мені докладно про кількість зареєстрованого матеріялу й людей з поданням фаховости**** в певній ділянці. В групах використати фахівців для негайної організації курсів радіозв'язку.

3. З огляду на велике значення в сучасній стадії нашої боротьби, ще маючий характер партизанської війни, кіннота,

---

* Надруковане — вівторок; поправлене чорнилом — вівторок.

** В оригіналі — змістові.

*** В оригіналі — примали.

**** В оригіналі — фоховости.

наказую, щоб кожна група оформувала до 15 жовтня ц. р. щонайменше по сотні кінноти, які мають бути в розпорядженні командирів. Примірний склад сотні посилаю. Щотижня зі звітом доносити про стан формування кінноти.

4. Всі важніші речі шифрувати.

Слава Україні!

Дня 1 вересня 1943 р.

Шеф Військового Штабу:
(-) Полк. ГОНЧАРЕНКО

Командир Української
Повстанчої Армії:
(-) КЛИМ САВУР

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, з. Т 17-23; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

ПРИМІРНИЙ СКЛАД КІННОЇ СОТНІ

	людей		коней
Рій кінний — — — —	6	— — — — — — — —	6
Ройовий — — — —	1	— — — — — — — —	1
Легкий кулемет — —	2	— — — — — — — —	3
	<u>9</u>		<u>10</u>

(2 людей і кулемет на коні). Скорострільчик і амуніційний.

Чота 3 рої

	людей		коней
3 рої — — — — —	27	— — — — — — — —	30
Чотовий — — — —	1	— — — — — — — —	1
1 Скоростріль важкий на тачанці — —	3	— — — — — — — —	2
	<u>31</u>		<u>33</u>
1 гранатомет — —	3	— — — — — — — —	2

Сотня:

	людей	коней
3 чоти* — — —	102	105
Командир сотні — —	1	1
Старшин молодших	3	3
Вістунів — — —	3	3
Зв'язкових — — —	3	3
Бунчужний — — —	1	1
Писар сотенний —	1	1
Лікар ветеринарний	1	1
Фельдшер — санітар	1	1
Ко[валів]** — —	2	2

Господ[арчий] рій:

	людей	коней
Господарчий — —	1	1
Кашовари — — —	2	2
Фуражир — — —	1	1
Фірмани — — —	3	6
Виховник — — —	1	1
Разом:	126	132

Інвентар:

Возів — — — — —	2
Тачанок — — — — —	3
Кухня — — — — —	1

[Залучник до "Наказу ч. 9: Командирам груп" з 1 вересня 1943 року, який підписаний шефом Військового штабу полковником Гончаренком і Командиром Української Повстанської Армії Климом Савуром. Справлені місця: ройовий — ротовий, бунчужний — бончужний, нашовари — кошовари].

* Помилка, мабуть, у підчислюванні. Три чоти повинні мати 105 вояків і 107 коней, а нінна сотня 129 вояків і 134 коней. Здається не врахована одна кулеметна ланка при чоті — 3 вояки і 2 коні, — хоч в інвентарі подано — три тачанки. (Ред.)

** Нечітне.

НАКАЗ Ч. 10.

ВСІМ ПОВСТАНЦЯМ І КОМАНДИРАМ УПА

Дається спостерегти, що багато повстанців, командирів, функційних не придержуються військової тайни. Немає у тих людей границь в говорінні. Говорять з кожним про все, що треба й не треба. Через це багато справ, що повинні бути укриті строгою тайною, виходять на верх. Це відноситься і до військових команд, осередків і штабів. А ворог тільки підслухує це все. І дивно нам нераз, що ворог вдаряє по нас там, де ми найменше сподіємось удару. Тоді шукаємо поміж нами агентів ворога.

Ми самі через нашу необережність, безграничну говірливість, непанування над собою, самохвальбу, легковірність (віримо всім, бо це українці) зраджуємо строгі військові тайни. Самі підсвідомо робимо ворогові прислугу. Самі себе руйнуємо.

В штабах лежать для всіх доступні воєнні документи. Розкинені записки, що разом зі сміттям викидається на смітник. У військових частинах майже не працюється над виробленням у війська почуття задержання військової тайни. Мало працюють над тим командири, так як рівнож і їх виховники.

НАКАЗУЮ :

1) Завести строгую групову конспірацію. Про всі справи характеру таємного говорити тільки з тими, до кого вони належать. Пам'ятати також і про це, що "стіни вуха мають".

2) На писані воєнні речі постройти тайні скритки. Хай кожен не заглядає до речей, що до нього* не належать.

3) Всі приміщення команд і штабів мусять бути строго конспіровані, а принайменше не впускати до їх приміщення кожного, першого ліпшого чоловіка, військового чи цивільного, мовляв, "це українець. Певний".

4) Всі штабові карти, звіти, кореспонденція мусить бути хоронена перед людьми, що в штабах не працюють. Всі ви-

---

* В оригіналі — що його.

користані записки, калька тощо, мусять бути старанно поपालені.

5) До таємної переписки у військових справах уживати шифрів і кодів.

6) Всі місця сталого постою військових частин мусять бути задержані в строгій тайні перед цивільним населенням. Цивільних близько табору, або в табор пускати не вільно.

7) У всіх військових частинах призначити кожного дня десять до двадцять хвилин на доклад командира або виховника про військову тайну. Мусимо влити в кожного почуття потреби задержання військової тайни.

8) Бойові накази видавати кожному командирові в такому часі, щоб він міг приготувитися до виконання бойового завдання. Час видавання бойового наказу точно обчислити. Відділами бойовий наказ давати перед самою акцією.

9) Кудою пересуваються відділи хай не знає цивільне населення. Це зраджує наші пляни. Навіть військові частини, коли ще немає бойового завдання, не сміють знати кудою ідуть.

10) До населення ставитись ввічливо. Заховуватись пропагандивно, так як пристойть на українського вояка, але про справи військові цивільному населенню ні в якому разі не розповідати.

За зраду військової тайни відповідають* в першій мірі командирі і функційні.

Дня 3 вересня 1943 р.

Слава Україні!

Командир Української Повстанчої Армії:

(-) КЛИМ САВУР

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, ч. Т 17-24; фотокопія — Архів "Літопис УПА".

---

* В оригіналі — відповідають.

[Наназ номандирам УПА та номандантам самооборони про тактику боротьби з німцями й оборони населення та терену перед насконами ворога]

НАКАЗ Ч. 11.

КОМАНДИРАМ, КОМАНДАНТАМ І ВСІМ СІЛЬСЬКИМ САМООБОРОНАМ

Німці уступають на всіх фронтах. Протилежні Німеччині імперіялізми завдають Німеччині поважних ударів так на фронтах, як і у німецькому запллі. Ослаблюють значно силу німців революційні армії поневолених народів, що вдаряють по Німеччині у її внутрі.

Німці тепер пішли в цілості на грабіжницьку роботу. Граблять що і де попало.

На наші села останньо німці зробили також сильніший наступ в цілі грабунку. В колгоспах молотять нагально і забирають ввесь хліб. Вивозять. Не лишають селянам майже нічого. Останньо почали зусильно грабити індивідуальні господарства. Доводять до цілковитої господарської руйні українське громадянство. Награбленим наповняють свої магазини. Останньо почали німці вже атаку і на лісові терени.

Н а к а з у ю :

1) Всі береги більших лісових масивів, всі лісові полоси, сейчас укріпити барикадами, непроїздимими ровами, вовчими* долами. Завалити всі переходи в ліси. Поперетинати всі шляхи, що ведуть у ліси, сейчас на їх краях. Всі завалені місця закріпити заставами, сталими вартами. Тут на краю лісів розвинути добру розвідку. Точніше встановити сталі сторожі на краях лісів зі зв'язками прямо до більших центрів. Кілько разів ворог усуне зі шляхів барикади, тільки разів шляхи сейчас мусять бути наново барикадами завалені.

---

* В оригіналі — вовчами.

2) Боївками, самообороною, розвідкою заблюкувати ворога у його опірних пунктах. Здержати його вихід в терени на грабежі. Якщо можна — його зліквідувати. Це відпосить ся так до німців, як і до большевицьких партизан.

3) Сейчас перевести вповні в життя наказ ч. 8, з дня 30 серпня 1943 р.

4) Змінити сейчас після одержання наказу всі дотеперішні місця постою. Вони всі знані ворогові. Скорше чи пізніше буде старатися нас ворог там досягнути і знищити. Нові місця вибрати дуже скрито. Там сильно закріпитися. Кільканадцять кілометрів* довкруги, розбудувати докладно безпосередньо залежну від табору розвідку. Як передових оборонних постів ужити невеличких боївок і самооборони, розміщених від місця постою в глїб терену довкруги на просторі кільканадцять кілометрів.

5) Всі бойові харчеві припаси розмістити в найбезпечніших місцях, не дати себе ограбити.

6) Вплинути на селян, щоби всіми можливими способами заховали хліб і інші харчеві продукти. Також полотно, одіння і все, що ворог може при несподіваному наскоку забрати і цим наживитися. Хати очистити теж з хатньої обстановки. Хати можуть бути попалені. Перед кожним ворожим грабіжницьким наїздом оборонимося, коли поставимо добре самооборону і розвідку і то в селах, полях і лісах і нав'яжемо стислу співпрацю зі сусідними селами. Тоді час буде і забезпечити себе, майно, вигнати в ліс чи поле худобу, село підготовити до самооборони, або до виходу із нього.**

7) Подбати, щоб кожен селянин крім хати, виготовив собі добру землянку на мешкання на зиму. Хата згорить, землянка заступить хату. Все заздалегідь*** готувитися до цього, ще перед зимою. Взимі годі буде землянку будувати.

Всіх мусимо забезпечити і всі разом мусимо оборонятися перед грабіжницьким ворожим наїздом, перед матеріальним і фізичним винищенням нас

---

* В оригіналі — метрів; поправлене рукою — кілометрів.

** В оригіналі — цього.

*** В оригіналі — заздалегіль.

Ділати дуже скоро. Всі сили запрягти до забезпечення нас всіх. Пам'ятати, що послідний етап боротьби є найтяжчий. А він приходить. Треба зужити всіх зусиль, щоб побідити.

Слава Україні!

Дня 4 вересня 1943.

Шеф Військового Штабу:
(-) Полк. ГОНЧАРЕНКО

Командир Української
Повстанчої Армії:
(-) КЛИМ САВУР

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, г. Т 17-25; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

[Наказ командирам груп в справі організації старшинської школи та інших вишколів]

НАКАЗ Ч. 12.

КОМАНДИРАМ ГРУП

1.

До дня 20. IX. 1943 р. вислати до мене по 30 відповідних людей від кожної округи для другої тури школи старшини, винувавши в одяг і зброю з трьома кулеметами від кожної округи. По закінченні курсу зброя повертається назад з людьми.

2.

До дня 20. IX. 1943 р. вислати до мене по 15 людей, можливо вже ознайомлених з піротехнікою і саперським ділом, або з ремісничих шкіл для вишколу. Люди мусять бути озброєні*, з одним кулеметом від кожної округи й одягнені.

---

* В оригіналі — озборені.

По закінченні вишколу люди повертаються назад. Прислати також людей, які в будучому по вишколі могли б обняти старшинські становища і бути інструкторами в відділах.

3.

В кожній групі зорганізувати курси картографів і заложити картографічні відділи. Використати для того всі місцеві сили і зробити збірку карт.

4.

При кожній групі зорганізувати вишкіл польової військової жандармерії.

Для справ кримінальних у зайнятому терені зорганізувати станиці поліції з місцевих сил. Для того використати місцевих вишколених фахово поліцистів, яких зобов'язати заложити поліцейний вишкіл. Позиція справа є великої ваги і я вимагаю належного її трактування.

5.

Приспішити з виконанням мого наказу про повідомлення о наявності фахівців-радистів і радіофонічне й радіо-телеграфічне майно. Належить використати фахові сили.

Слава Україні!

Дня 4 вересня 1943 р.

Шеф Військового Штабу:
(-) Полк. ГОНЧАРЕНКО

Командир Української
Повстанчої Армії:
(-) КЛИМ САВУР

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, з. Т 17-26; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

[Наказ військам УПА про наділення військових ступенів]

НАКАЗ Ч. 13.
ВІЙСЬКАМ УПА

§ 1.

В цілі упорядкування підстаршинського й старшинського складу УПА, беручи за підставу наказ військам УПА з дня 27 серпня 1943 р. Ч: 8, на казую :

А) Командирам окремих частин підвищити в підстаршинські ступені* козаків, які на се заслуговують, по їх вишколі, або бойовими прикметами і затвердити в тих ступенях тих підстаршин, які вже їх мали попередньо в нашій давній, або інших арміях.

Тих козаків, що виконують обов'язки підстаршин, підвищити до підстаршинських ступенів. Для того скласти екзамінаційні комісії, завданням яких буде перевірити теоретичну підготовку підстаршинського складу і дати на затвердження командирам груп.**

Б) Упорядкувати старшинський склад армії.

Для того :

1. Командирам груп пропонувати до Головної Команди УПА на затвердження в рангах тих старшин, які мають вже старшинські ранги нашої армії, або іншої (польської, німецької, советської і т. д.). Кожний старшина мусить довести посідання ранги або документу, або коли по специфічним для нас умовам документів не посідає, ствердження принаймні 2 старшин, що даний старшина має подавану ним рангу. До того ще мусить бути позитивна опінія командира групи.

---

* В оригіналі — ступені (в дальшому змінено без відзначення у примітці).

** В оригіналі — груп (в дальшому змінено без відзначення у примітці).

2. Для тих військовиків, які заслуговують на підвищення до старшинської ранги, по своїх бойових заслугах при Головній Команді утворюється екзамінаційно-кваліфікаційна комісія, якої завданням буде перевірити теоретичну підготовку командирів до старшинської ранги. Командири груп повинні запропонувати до Головної Команди УПА представлення таких кандидатів по формі, яка надсилається і висилати чергово невеликими групами або індивідуально до Головної Команди для перевірки.

§ 2.

Наказую при службових взаємовідносинах козаків і старшинського складу звертатися по посадам або рангам, додаючи слово "друже". Наприклад: Друже чотовий, друже сотенний*, друже командире, друже сотнику, друже полковнику, друже генерале і т. д. До козаків, коли відоме прізвище, то по прізвищу, додаючи слово "друже", напр., "друже Оса", або коли прізвище невідоме, просто "друже".

Слава Україні!

Дня 4 вересня 1943 р.

Шеф Військового Штабу:
(-) Полк. ГОНЧАРЕНКО

Командир Української
Повстанської Армії
(-) КЛИМ САВУР

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, г. Т 17-27; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

---

* В оригіналі: сатенний.

СПИС СТАРШИН, ЯКИХ НАЛЕННИТЬ ЗАТВЕРДИТИ В ПОСІДАНИХ НИМИ РАНГАХ:

Ч.	Прізвище, ім'я та по батькові	Псевдо	Яку остаточно рангу посідає	Якої армії	Якими документами доназує посідання ранги	Коли нема документів, ствердження 2-ма вірогідними свідками фанту посідання ранги
1	2	3	4	5	6	7

Підпис командира групи:

Шпальти 2, 3, 4 і заголовок подати шифром.

СПИС НОЗАНІВ, ЯКИХ НАЛЕННИТЬ ПІДВИЩИТИ ДО СТАРШИНСЬКОЇ РАНГИ. ЗА БОЙОВІ ВІДЗНАЧЕННЯ:

Ч.	Прізвище, ім'я та по батькові	Псевдо	Загальна освіта, де, коли і що снінчив	Військова освіта, де, коли і що снінчив	За які бойові відзначення представляється	Опінія командира групи
1	2	3	4	5	6	7

Шпальти 2, 3, 4 і заголовок подати шифром.

Підпис командира групи:

[Залучник до "Наказу ч. 13: Військам УПА" з 4 вересня 1943 року, який підписаний шефом Військового штабу полк. Гончаренком і Командиром УПА Климом Савуром. Зразки, як оформити список старшин для затвердження їхніх військових рангів і список нозанів, пропонувавших для підвишки військових рангів та надання їм бойових відзначень].

[Наказ командирам та командантам УПА
про політику супроти різнонаціональних частин при німецькій армії]

НАКАЗ Ч. 17.

КОМАНДИРАМ І КОМАНДАНТАМ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

На нашій землі ми ведемо боротьбу з імперіялістичною сквою й Німеччиною та їх агентами польськими імперіялістами.

Буває, що доходить до сутичок загонів УПА з чужонаціональними частинами, які не по своїй волі пішли на службу цьому імперіялізмові.

В сьогоднішній момент всі непорозуміння поміж поневоленими і покривдженими Німеччиною й ССРСР народами треба рішуче припинити. Треба створити дружбу народів, що їх визискують і поневолюють імперіялісти. Треба спільно боротись з нашими спільними окупантами за наше національне визволення.

Наказую :

1. Припинити всі дії проти румунів, мадярів, словаків, латвійців та інших, які перебувають на нашій території і з примусу під німецьким терором, виконують німецькі накази.

2. Якнайскорше увійти на місцях у порозуміння зі згаданими чужонаціональними військовими частинами й домовитися з ними в справі взаємної недоторкальности. Не винищуймо себе взаємно, коли перед нами ще великі завдання, революційно-протімперіялістична боротьба.

За наші вільні держави!

3. Згадані чужонаціональні військові частини гостинно приймати на наших селах, навіть допомагати харчами.

4. Якщо зайдуть якісь непорозуміння або сутички поміж нашими загонами та чужонаціональними військовими части-

нами на наших землях, повідомити службовою дорогою про винуватців конфлікту, а тоді відповідні чинники припинять опір. Це саме відноситься і до грабунків нашого майна, тероризування українських громадян.

5. Всіх поважніших представників чужонаціональних військових частин, перебуваючих на нашій території, які хочуть домовитися* з нами, відсилати й зв'язувати з політичними керівниками найнижче у Военному Надрайоні. Всі такі переговори** мусять бути негайно передані або усно, або письмово до політичного центру при Генеральній Военній Окрузі.

Робити дуже конспіративно й уважно.

6. Щоб дружбу поневолених і покривджених імперіялізмами народів краще наладнати, треба широко пропагувати*** поміж усіма чужинцями наші кличі, ідеї, ідеї боротьби за вільні національні держави на національних територіях.

7. Виступати з самообороною перед чужонаціональними військовими частинами можемо тоді, коли вони після порозуміння з нами продовжують тероризувати й грабити наше населення.

8. Наказ цей подати до відома всього війська і запілля і згідно з ним поступати!

Слава Україні!

28 жовтня 1943 р.

Командир Української
Повстанчої Армії:
(-) КЛИМ САВУР

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, з. Т 17-28; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

---

* В оригіналі — домовитися.

** В оригіналі — переговори.

*** В оригіналі — пропагувати.

MILITARY ORDERS ISSUED BY THE UPA COMMAND IN VOLYN':
SUMMARY

This section contains reprints of original orders issued by the UPA Headquarters in Volyn', the Supreme Command of all the UPA forces at that time. By the end of 1943, the UPA had grown active in other provinces and the Supreme Command Headquarters was reorganized while the Volynian UPA Command was renamed the Command UPA-North.

The orders here listed were issued between August 27 and October 28, 1943. The first document belongs to source series No. 8, dated August 27, 1943, while the remainder are numbered No. 8 to 13 inclusive and No. 17. Two of these, Nos. 10 and 17, carried the signature only of Klym Savur (Col. Dmytro Kliachkivs'kyi), the Commander of UPA, while the others were co-signed by the Chief of Staff, Col. Honcharenko (a pseudonym of General Leonid Stupnyts'kyi).

"Order to the UPA Forces" dated August 27, 1943 regulates ranks and insignia for soldiers of the UPA in the infantry, air force and in the navy. As noted in its introduction, the nomenclature of ranks chosen was one which continued traditions of the UNR Army (Ukrains'ka Narodna Respublyka — the Ukrainian People's Republic) and of the UHA (Ukrayins'ka Halyts'ka Armiya — the Ukrainian Army of Halychyna) — both active in 1917-1920 on Ukrainian territories. The responsibility of bestowing non-commissioned officers ranks was entrusted entirely to regimental commanders. Officer ranks, however, were to be established only by a duly constituted government (non-existent at the time). Order No. 13, dated September 4, 1943, affirms the order of August 27, adding, however, that all individuals who obtained officer rank either in Ukrainian or in any other regular army have the right to their rank on the basis of a documented proof, confirmation by two witnesses and a recommendation by their commander in chief. It further establishes the Examination Qualifying Commission attached to UPA's Supreme Command with a purpose of granting officer rank or of promoting to higher ranks. Similar commissions were to be established by regimental commanders to screen those of lower ranks.

Orders Nos. 8 and 11 give tactical directives on self-defence measures to the civilian population in case of German attack. The

order No. 8 gives a detailed plan of defence to be employed by village inhabitants in case of an attack by German police-units. The order No. 11 states that the UPA's bases and areas of operations are to be kept free of enemy incursions by means of natural and man-made obstacles, and by an organized plan of defence. The Germans, at the same time, were to be forced as much as possible to remain within their own bases and enclosures. The inhabitants of the villages are advised to hide their possessions, to build well-stocked emergency shelters, while the UPA members are given instructions on camouflage, etc.

The next series of orders deal with a number of organizational and security matters. The order No. 9, dated September 1, 1943, addressed to chiefs of military regions, concerns itself with the use of proper coding procedures when reporting to higher command. It further requires that each chief establishes one cavalry unit of 126 soldiers and 132 horses. All chiefs are required to take stock of their radio-telecommunication equipment, the number of technicians, and to undertake measures to train additional qualified staff personnel. The order No. 10 stresses the need of preserving military secrecy, notes certain weaknesses in this regard and demands improvements. The order No. 12 requires each group commander to designate 30 candidates for the forthcoming officers' course and 15 candidates for a pyrotechnical and combat-engineering course at the latest by the 20 September, 1943. It also requires the chiefs of area units to organize sections of cartographers, and the units of military police and police detachments with a view of controlling the criminal elements.

The last in this group, the order No. 17, dated October 28, 1943, states the UPA's policy vis-a-vis multinational units of the German forces. The basic aims of the UPA are to avoid military conflicts with these "national" units, to neutralize them or to convince them to join UPA's fight against the two imperialisms — German and Russian. The document provides a number of practical suggestions and outlines responsibilities of individual commanders upon establishment of contacts with such units.

НАКАЗИ ГОЛОВНОГО КОМАНДУВАННЯ У П А

ВКАЗІВКИ ПО ПРАЦІ ВІЙСЬКОВИХ ШТАБІВ

Залучник до наказу ГВШ ІV. Орг. ч. 1/44. з дня 23. 1. 1944 р.

I. Завдання військового штабу.

Військовий штаб є органом командира по керуванні війська. Основним завданням військового штабу є забезпечити командирові можливість своєчасно прийняти обосновані рішення і переводити їх в життя.

Тому військовий штаб:

1. Переводить **розміщення** військових частин в терені або на фронті.

2. Вдержує **постійний і безперервний** зв'язок з підпорядкованими собі військовими частинами й установами. Керування військом ґрунтується на зв'язку за якого справність несе повну відповідальність військовий штаб.

3. Збирає відомості про ворога, **розміщення, силу і заміри**, щоби могли **своєчасно** повідомити командира про небезпеку, яка грози́ть власним частинам. На основі представленого собі звіту про ворога і положення власних частин, командир приймає рішення і видає відповідні накази.

4. Зосереджує у своїх руках дані про підпорядковані собі військові частини й установи — **командний склад, чисельний стан, озброєння і wyposażення, забезпечення харчами, вишкіл і моральний стан** і на кожночасне жадання командира дає йому вичерпуючі відомості про стан власних частин.

5. Розроблює накази командира і передає їх до виконання підпорядкованим собі військовим частинам і установам, як також відбирає звіти від підпорядкованих собі військових частин і установ та представляє їх командирові. Військовий штаб пильно слідкує за точним виконанням переданих вділ нака-

зів командира і за своєчасним пересиланням до гори повних звітів.

6. Керує постачанням харчів, частин випосаження і ґброєння для підпорядкованих собі військових частин та ґстанов і керує евакуацією тилових ґстанов (шпиталі, господарчі бази і т. п.).

II. Місце осідку військового штабу.

Місце осідку військового штабу і розміщення поодиноких відділів штабу повинно бґти вибране так, щоби:

1. Забезпечило поможности однаковий звязок штабу зо всіми військовими частинами й ґстановами.

2. Була задержана конспірація перед ворожою розвідкою (зґстріч з цивільним населенням), ворожими диверсійно-терористичними відділами і летґнством.

3. Забезпечувало скорий звязок в нґтрі штабу поміж окремими відділами штабу. Відділи штабу, чи окремі начальники відділів не повинні бґти віддалені від шефа штабу і від себе дальше, як на пять годин ходу піхотинця.

4. На випадок евакуації можна бґло перенести військовий штаб на інше місце без шкоди для тяглости його праці. (Заздалегідь вибрати кілька запасових місць для штабу на випадок евакуації).

5. Звязковий пґнкт штабу бґв не дальше віддалений від осідку цілого штабу — як 1 - 1.5 год. ходу піхотинця.

III. Організація праці військового штабу.

На чолі штабу стоїть шеф штабу, що є водночас заступником командира підчас його неприсутности.

Шеф штабу має такі права й обовязки:

1. Керує працею підпорядкованого собі штабу і відповідає за це перед вищестоячим шефом і своїм командиром.

2. Контроює працю свого штабу і нищі штаби.

3. Ставить внесок на затвердження шефів штабів і начальників окремих відділів підпорядкованих собі ни[ж]честоячих штабів.

4. Опрацьовує писемно накази командира, підписує їх разом з командиром (на лівій стороні)* і передає ці накази даним особам до виконання. Командир не повинен видавати жадного військового наказу без порозуміння зо своїм шефом штабу. Коли треба це зробити у військових випадках, тоді необхідно повідомити як найскоріше про зміст наказу свого шефа штабу.

5. Відбирає від низчестоячих штабів і підпорядкованих військових частин та установ звіти та передає їх командирові. Всі звіти повинні бути адресовані не на імя поодиноких осіб, лише на умовлений шифр даного штабу. Право відкривати записки з даним шифром має командир і його шеф штабу.

6. Реферує командирові біжучі справи і висловлює йому свою думку відносно полагодження цих справ.

Начальники окремих відділів військового штабу керують безпосередньо підпорядкованими собі відділами. За справність праці своїх відділів вони відповідають перед шефом штабу.

Начальники відділів штабу є діловими зверхниками відповідних начальників низчестоячих штабів. Начальники відділів одного штабу співпрацюють між собою і тому повинні мати за собою безпосередній зв'язок. Писемні звіти складають командирові через шефа штабу, а усні перед командиром в присутности шефа штабу або перед шефом штабу.

(-) О. ПЕРЕБИЙНИС
в.о. Шеф ГВШ

(-) Т. ЧУПРИНКА
в.о. Гол. К-р УПА

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається — Архів ЗП УГВР, з. Т 17-9; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

---

* В оригіналі — сторінці; поправлене рукою — сторони.

[Наказ Головного Командування УПА ч. 2/44 про старшинські іменування й інші персональні справи]

ГВШ

IV. Орг. перс.

Постій, дня 26 січня 1944.

НАКАЗ Ч. 2/44.

I. Іменування.

Признається слідуючим старшинам і підстаршинам УПА такі старшинські ступені.*

А. Ступінь майора:

1. Ростислав В И Ш И Т И Й з датою старшинства 8. 7. 1943 р. — іменування на основі рішення Головної Визвольної Ради з дня 22. 1. 1944.

Б. Ступінь сотника:

1. Пор. Б О Р О В И Й з датою старшинства 8. 7. 1943 р.
2. Хор. Микола К Р Е М Я Н Е Ц Ь К И Й — з датою старшинства 1. 1. 1944 р.

В. Ступінь поручника:

1. Хор. ГУЦУЛ з датою старшинства 1. 11. 1943, з УПА Захід
2. Хор. ВЮН з УПА Захід
3. Хор. ПОЛЬ з УПА Північ
4. Хор. ДУБОВИЙ з УПА Північ
5. Хор. РУДИЙ з УПА Північ
6. Хор. ВЕРЕЩАКА з УПА Північ
7. Хор. ЕНЕЙ з УПА Північ
8. Хор. ДЕМИД з УПА Захід
9. Хор. ХМЕЛЬ з УПА Захід

---

* В оригіналі — ступень, степені (в дальшому змінено без відзначення у примітці).

10. Хор. ДНІПРОВИЙ з УПА Північ
  11. Хор. ЯРЕМА з УПА Північ
  12. Хор. ЯВОРЕНКО з УПА Північ
  13. Хор. ЧУТКА з УПА Північ
  14. Хор. КЛИМ з УПА Північ
  15. Хор. МИРОН з УПА Захід
- Всі з датою старшинства 26. 1. 1944 р.

Г. Ступінь хорунжого:

1. Бул. АСКОЛЬД з датою старшинства 1. 11. 1943, з УПА Захід
2. Бул. ТКАЧ з УПА Північ
3. Бул. СТРИЙ з УПА Північ
4. Бул. КОРАБЕЛЬ з УПА Північ
- [5. Бул. УЗБЕК з УПА Північ]*
6. Бул. ЖИТНІЙ з УПА Північ
7. Бул. ПШЕНИЧНИЙ з УПА Північ
8. Бул. ВЕРХОВИНЕЦЬ з УПА Північ
9. Бул. ГОЛИЙ з УПА Північ
10. Бул. ДОН з УПА Північ
11. Бул. СТРИБАЙЛО з УПА Північ
12. Бул. ЛЕВ з УПА Північ
13. Бул. НЕЧИПІР з УПА Північ
14. Бул. ХРІН з УПА Північ
15. Бул. СТРІЛЕЦЬ з УПА Північ
16. Бул. ГАЙВОРОН з УПА Північ
17. Бул. ТАНКІСТ з УПА Північ
18. Бул. КОРОТКИЙ з УПА Північ
19. Бул. КОЛЧАК з УПА Північ
20. Бул. ЮРА з УПА Північ
21. Бул. СТИР з УПА Північ
22. Бул. НЕПИТАЙ з УПА Північ
23. Бул. ПЯНИЙ з УПА Північ
24. Бул. ЯСЬКО з УПА Північ
25. Бул. ДУМА з УПА Північ
26. Бул. ЛІЩИНА з УПА Північ
27. Бул. ГОНТА з УПА Північ

---

* Дописане рукою; у фотокопії бракує останнього рядка сторінки.

28. Бул. СКАКУНЕЦЬ з УПА Північ
29. Бул. СУМНИЙ з УПА Північ
30. Бул. РОМАН з УПА Північ
31. Бул. ТАТАРВАК з УПА Північ
32. Бул. МАКСИМ з УПА Північ
33. Бул. ГОЛУБ з УПА Північ
34. Бул. ЯРМОЛЮК з УПА Північ
35. Бул. ЮРКО з УПА Північ
36. Бул. ЄВГЕН з УПА Північ
37. Бул. ВОРОН з УПА Північ
38. Бул. ДЖОН з УПА Північ
39. Бул. ОРЕЛ з УПА Північ
40. Бул. КОЛОСОК з УПА Північ
41. Бул. БОРИС з УПА Північ
42. Бул. БОГУН з УПА Північ

Всі з датою старшинства 6. 12. 1943 р.

43. Бул. ДЗВІНЧУК з датою старшинства 16. 7. 1943 р.,
з УПА Захід
44. Бул. БОНДАРЕНКО з УПА Захід
45. Бул. ІВАНЧУК з УПА Захід
46. Бул. РІЗУН з УПА Захід
47. Бул. ХМАРА з УПА Захід
48. Бул. БОГДАН з УПА Захід
49. Бул. ЧМЕЛИК з УПА Захід
50. Бул. СЕРГІЙ з УПА Захід
51. Бул. МУРЗА з УПА Захід
52. Ст. бул. ВОРОН з УПА Захід
53. Бул. ІВАН з УПА Захід

Всі з датою старшинства 26. 1. 1944 р.

II. Призначення.

1. Командиром УПА Північ з днем 26. 1. 1944 р. призначається майора Омеляна Кримського.

2. Командиром УПА Захід з днем 26. 1. 1944 р. призначається майора Ростислава Вишитога.

3. Шефом військового Штабу УПА Північ з днем 26. 1. 1944 р. призначається сотника Микола Кремянецького.

III. Перенесення.

З днем 26. 1. 1944 р. переноситься з УПА Захід до УПА Північ пор. Вюна.

З днем 26. 1. 1944 р. переноситься з УПА Північ до УПА Захід хор. Корбана.

IV. Призначення старшинських ступенів поляглим на Полі Слави.

Признається слідуючим старшинам, що полягли на Полі Слави такі старшинські ступені:

1. Ступінь підполковника пор. СОМ — на основі рішення Головної Визвольної Ради з дня 22. 1. 1944 р.

2. Ступінь сотника пор. ГАРПУН.

3. Ступінь поручника хор. СІРКО.

Всі з датою старшинства 13. 5. 1943 р.

(-) О. ПЕРЕБИЙНИС

в.о. Шеф ГВШ

(-) Т. ЧУПРИНКА

в. о. Гол. К-ра УПА

Роздільник:

УПА Захід —	1 примірник
УПА Північ —	1 примірник
УПА Південь —	1 примірник
ГВШ/Арх. —	2 примірники
Разом:	5 примірників.

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається: Архів ЗП УГВР, з. Т 17 - 11; фотокопія: Архів «Літопису УПА».

[Наказ Головного Командування УПА
про встановлення й наділювання військових відзначень]

ГВШ

Постій, дня 27. 1. 1944 р.

НАКАЗ Ч. 3/44.

I. ВІЙСЬКОВІ ВІДЗНАЧЕННЯ.

З днем 27. 1. 1944 р. впроваджується в УПА слідуючі військові відзначення за бойові заслуги, працю для Українських Збройних Сил і за рани:

A. Відзначення бойової заслуги.

1. Військове відзначення першого ступеня — Золотий Хрест бойової заслуги першої кляси. Це відзначення надає Головна Визвольна Рада на внесок Гол. К-ра УПА.

2. Військове відзначення другого ступеня — Золотий Хрест бойової заслуги другої кляси. Це відзначення надає Головна Визвольна Рада на внесок Гол. К-ра УПА.

3. Військове відзначення третього ступеня — Срібний Хрест бойової заслуги першої кляси. Це відзначення надає Гол. К-р УПА на внесок Краєвого К-ра УПА.

4. Військове відзначення четвертого ступеня — Срібний Хрест бойової заслуги другої кляси. Це відзначення надає Гол. К-р УПА на внесок Краєвого К-ра УПА.

5. Військове відзначення п'ятого ступеня — Бронзовий Хрест бойової заслуги. Це відзначення надає Крайовий К-р УПА на внесок К-ра Военної Округи-Групи.

6. Військове відзначення шестого ступеня — Вирішення у наказі КВШ. Це відзначення надає крайовий К-р УПА на внесок К-ра ВО.

7. Військове відзначення смого ступеня — Похвала в наказі ВО. Це відзначення надає К-р ВО на внесок К-ра окремої частини.

Найнищим військовим відзначенням за бойові заслуги є призначення наказом К-ра підвідділу.

Військове відзначення бойової заслуги може одержати кожний вояк УПА без різниці ранги і функції за бойові заслуги підчас своєї служби в рядах УПА.

Б. Хрест Заслуги.

За особливу працю для Українських Збройних Сил військові і цивільні особи можуть одержати військове відзначення — Хрест Заслуги відповідної класи.

1. Золотий Хрест Заслуги. Це відзначення надає Головна Визвольна Рада на внесок Гол. К-ра УПА.

2. Срібний Хрест Заслуги. Це відзначення надає Головна Визвольна Рада на внесок Гол. К-ра УПА.

3. Бронзовий Хрест Заслуги. Це відзначення надає Гол. К-р УПА на внесок Краєвого К-ра УПА.

В. Відзначення за рани.

Для відзначення вояків УПА, що були ранені в боях впроваджується відзначення за рани. Кожне окреме поранення від одного до п'яти зазначається срібною зіркою, а від шести до десяти золотою зіркою на стяжці, яку носить над кляпою лівої кишені. Всі дальші поранення зазначаються комбінацією золотих зірок зі срібними.

Г. Пропамятна Відзнака УПА.

Всім особам військовим і цивільним, що брали участь в боях УПА, чи запільних установах, а також тим, що в який-небудь спосіб причинилися до розбудови УПА, признається право на ношення Пропамятної Відзнаки УПА.

II. ВНЕСКИ НА НАДАННЯ ХРЕСТІВ ЗАСЛУГИ І ХРЕСТІВ БОЙОВОЇ ЗАСЛУГИ.

1. Всіх вояків УПА та цивільних осіб, що положили особливі заслуги для розбудови Українських Збройних Сил пред- ставити до надання їм Хреста Заслуги.

2. Всіх вояків [УПА],* що визначилися особливим вояцьким чином представити до надання їм Хрестів Бойової Заслуги, згідно відзначень низчих ступенів.

При внесках під точкою 1 і 2 треба подати точний опис заслуги, умовини та свідків.

III. ФУНКЦІЙНІ ВІДЗНАКИ.

Для упорядкування старшинства в УПА оснований на функційній системі, впроваджується функційні відзнаки, які носяться на лівій кляпі, а при уніформах на передліктію лівого рукава.

І так:

1. Гол. К-р УПА — срібни[й] тризуб з дубовим листком;
2. Краєвий К-р УПА — червоний тризуб у римській пятці;
3. К-р Воєнної Округи (Групи) — три червоні пятки;
4. К-р загону — дві червоні пятки;
5. Курінний — одну червону пятку;
6. Сотенний — три червоні паски;
7. Чотовий — два червоні паски;
8. Ройовий — один червоний пасок.

Шефи штабів, інспектори, начальники відділів штабу та поодинокі працівники штабів носять відповідні до повненої** функції — відзнаки жовтої краски. Всі відзнаки носяться на чорному тлі.

[При рівних відзначеннях функційного]*** старшинства, старший є той, що носить відзнаку ж о в т о ї краски.

Форма і вимір функційних відзнак подані в залучнику ч. 1/44 з дня 27. 1. 1944.

З хвилиною перенесення з даної функції належить функційну відзнаку звернути своєму зверхникові.

---

* Додане руною: УПА.

** В оригіналі — повненої.

*** Нечитна копія (захопила пів рядна).

IV. ВІЙСЬКОВІ СТУПЕНІ ПОЛЯГЛИМ НА ПОЛІ СЛАВИ.

Всіх вояків УПА, що виконуючи певні функційні старшинства полягли на Полі Слави, представити до іменування. При подаванні внесків слід придержуватися таких норм для поодиноких функцій:

1. Для ройового — вістун, ст. вістун, булавний;
2. Для чотового — булавний, ст. булавний, хорунжий;
3. Для сотенного — хорунжий, поручник;
4. Для курінного — поручник, сотник;
5. Для К-ра загону — сотник, майор.

V. ХРЕСТ ЗАСЛУГИ ТА ХРЕСТ БОЙОВОЇ ЗАСЛУГИ ПОЛЯГЛИМ НА ПОЛІ СЛАВИ.

1. Всіх вояків УПА та цивільних осіб, що за життя положили для розбудови Українських Збройних Сил особливі заслуги, представити до відзначення Хрестом Заслуги.

2. Всіх вояків УПА, що виконуючи свої обов'язки визначилися в бою особливим вояцьким чином і знайшли смерть на Полі Слави, представити до відзначення Хрестом Бойової Заслуги.

При внесках під точ. 1 і 2 треба подати точний опис заслуги, умовини та свідків.

(-) О. ПЕРЕБИЙНІС
в.о. Шеф ГВШ

(-) Т. ЧУПРИНКА
в.о. Гол. К-р УПА

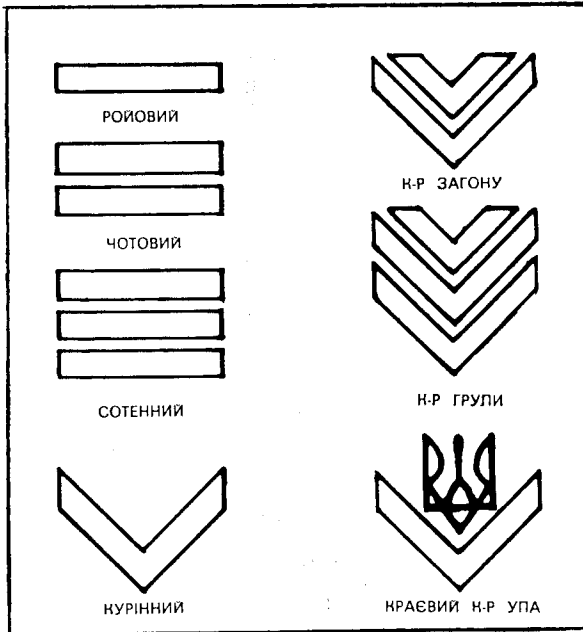
Роздільник:

УПА Захід —	1 примірник
УПА Північ —	1 примірник
УПА Південь —	1 примірник
ГВШ/Арх. —	2 примірники
<hr/> Разом:	5 примірників.

Калькова копія писаного на машині оригіналу. Зберігається: Архів ЗП УГВР, з. Т 17-12; фотокопія: Архів «Літопису УПА».

**ЗАЛУЧНИК Ч. 1. ОРГ./44 ДО НАКАЗУ ГВШ IV ОРГ. Ч. 3/44
3 ДНЯ 27. СІЧНЯ 1944 Р.**

ФУНКЦІЙНІ ВІДЗНАКИ.

Природна величина на кляпі.*
На рукаві два рази побільшена.
Випуск чорного тла три міліметри.

(-) О. ПЕРЕБИЙНІС
в. о. Шеф ГВШ

(-) Т. ЧУПРИНКА
в. о. Гол. К-р УПА

Роздільник: УПА Захід	1 примірник
УПА Північ	1 примірник
УПА Південь	1 примірник
ГВШ/Арх.	2 примірники
Разом	5 примірників.

* Рисунок поменшений на одну четверту; в оригіналі прямокутники дов-гі на 3 см.

ORDERS OF THE SUPREME COMMAND OF THE UPA (Summary)

These orders were issued shortly after the organizational structure of the UPA was completed. The UPA-North, the UPA-South and the UPA-West, the three main military regions each with its own Headquarters, were placed under direct control of the UPA Supreme Command. Since the UPA had been most active in Volyn', the orders of the Supreme Command were similar to those previously issued by the UPA's Command in that region, and reflected the situation found mostly in Volyn' UPA units.

The first of these documents — "Procedures and Functions for Military Headquarters" (supplement to the non-available order No. 1/44), offers directives as to the location and staff composition of individual headquarters.

Order No. 2/44 lists all individuals who were promoted to officer rank, majority of them members of the UPA-North. The order lists also those who were promoted posthumously. From the text of the order it is clear that the Supreme Command of the UPA was allowed to grant only the field officer ranks i.e., second lieutenant, lieutenant, and captain. The higher officer ranks were the sole responsibility of the Holovna Vyzvol'na Rada (the Supreme Liberation Council), a short-lived political committee which was superseded by the Supreme Ukrainian Liberation Council — UHVR.

The last order — No. 3/44 — establishes various military medals and decorations for the UPA soldiers. It institutes rank insignias for field commanders of all levels, and affirms proper procedures for awarding all decorations. A supplement to this order includes a sketch of the insignias.

**ДОКУМЕНТИ ШЕФА ПОЛІТИЧНОГО ШТАБУ
ГРУПИ "ЗАГРАВА"**

[Лист і накази шефа політичного штабу групи УПА "Заграва"
Остапа про урухомлення шкільництва і про санітарні справи]

УПА
Гр[упа] «Заграва»
Ш.П.Ш.
Ч. . . .

НАКАЗ Ч. 45.

Др[уга] Тиверця призначаю тимчасовим окружним
шкільним референтом.

Постій 20. VІІІ. 1943.

Шеф Політичного Штабу:
(-) ОСТАП.

УПА
Гр[упа] «Заграва»
Ш.П.Ш.   Для Окр[ужного] Шкільного Інспекторату.
Ч. . . .

НАКАЗ Ч. 14.

На всіх теренах звільнених УПА від імперіялістів, дня
15. ІХ. 1943 почати 1943/44 учб[овий] рік в школах де мож-
ливо закінчити біжучий ремонт на цей термін і є педагогічні
сили.

Дня 1. Х. 1943 р. почати учб[овий] рік у всіх інших
школах звільненого терену та забезпечити педагогічними си-
лами.

Навчання в школі є обов'язковим.

Медичний огляд дітей має відбутися до початку навчання. День, в котрім розпочинається навчання, є святочним днем для учнів, а тому наказую удекорувати шкільні приміщення і відповідно приготуватись. До декорації слід ужити портретів ви[з]начних* українських людей, та [в] цей день на школах вивісити національний прапор.

Постій 20. IX. 1943.

Шеф Політичного Штабу:
(-) ОСТАП.

**
*

УПА

Гр[упа] «Заграда»

Ш.П.Ш. Надрайонним, районним та сільським управам.

Ч. . . .

НАКАЗ Ч. 15.

1. На теренах звільнених [відділами] УПА від імперіалістів, перевести ремонт шкіл. Біжучий ремонт закінчити до 15. IX. ц. р., а капітальний — до 30. IX. 1943 р. В місцевостях, де шкільні будинки спалені, слід підібрати або приватний будинок, відповідний на шкільне приміщення, або державний.

2. Забезпечити школи паливом на зимовий сезон, на 30. IX. 43 [та] технічним персоналом (вбиральники, сторожі).

3. Забезпечити школи паливом на зимовий сезон на день 30. IX. 43. За нормами палива звертатися до відповідних лісних відділів.

4. Забезпечити інспекторів та вчителів транспортом в службових справах.

5. Всі господарчі справи шкіл та вчителів розв'язують відповідні надрайонні, районні та сільські управи.

Постій 3. IX. 43.

Шеф Політичного Штабу:
(-) ОСТАП.

---

* В оригіналі — вихначних.

УПА

Гр[упа] «Заграда»

Ш.П.Ш.

Ч. . . .

Політ[ичним] референтам Округи.

НАКАЗ Ч. 19.

Зарядити збір книжок по теренах і надіслати їх до цензури. До переведення цензури нищення.

Постій 7. IX. 1943 р.

Шеф Політичного Штабу:
(-) ОСТАП.

УПА

Гр[упа] «Заграда»

Ш.П.Ш.

Ч. . . .

До Керівника Червоного Хреста.

В цілях охорони здоров'я дітей пропоную:

1. Перевести медичний огляд дітей по всіх школах не пізніш, як до 20. IX. 1943 р.

2. Назначити спеціальні санітарні комісії, котрі б стало займалися санітарно-гігієнічним оглядом дітей.

Постій 7. IX. 1943 р.

Шеф Політичного Штабу:
(-) ОСТАП.

УПА

Гр[упа] «Заграда»

Ш.П.Ш.

Ч. . . .

Надрайоновим Управам.

НАКАЗ Ч. 25.

В цілях охорони здоров'я на запобігання розповсюдження хворіб серед війська та цивільного населення наказую:

На терені кожного надрайону побудувати [X XXX]* бані з дезенфекційними камерами.

За проєктами та калькуляціями звертатися до проєктбюра при окружній управі.

Постій 15. IX. 1943.

Шеф Політичного Штабу:
(-) ОСТАП.

**
*

УПА

Гр[упа] «Заграва»

Ш.П.Ш.

Ч. . . .

НАКАЗ Ч. 34.

Окружним Шкільним Надінспектором призначаю др[уга] *Тиверця*.

Окружним Шкільним Інспектором призначаю др[уга] *Єкіфа*.

Постій 7. X. 1943.

Шеф Політичного Штабу:
(-) ОСТАП.

**
*

УПА

Гр[упа] «Заграва»

Ш.П.Ш.

Ч. . . .

НАКАЗ Ч. 35.

Від дня 1. X. 43 р. затверджую слідуючі штати окружного шкільного управління:

---

* В оригіналі — з 444; правдоподібно машинописна похибка при переписуванні. Мабуть має бути — 3-4.

1. Округний Шк[ільний] Надінспектор (1 чол[овік]).
2. Округний Шк[ільний] Інспектор (2 чол[овіки]).
3. Інструктори Метод. каб. (7 чол[овік]).
4. Діловод загальної канцелярії (1 чол[овік]).

Постій 7. X. 43 р.

Шеф Політичного Штабу:
(-) ОСТАП.

*Зроблені в підпіллі машинописні відписи оригіналів.
Зберігаються: Архів ЗП УГВР; фотокопія — Архів
«Літопису УПА».*

DOCUMENTS ISSUED BY THE CHIEF OF STAFF, POLITICAL SECTION,
OF THE UPA GROUP "ZAHRAVA"
(Summary)

These documents, issued by Ostap (pseudonym, real name unknown), the schief of the political section, relate to the establishment of public schools and medical care within the area of this group for the period 1943-1944. They appeared between August 20 and October 7, 1943.

Ostap orders all school instruction to commence on September 15, with a permitted delay until October 1, either, if no building was available, the building was in need of repairs, or there were no teachers (orders Nos. 14 and 15). These orders further required that the schools be supplied with necessary heating materials, and that teachers be paid a salary, etc. Another group of directives set down regulations concerning school personnel. Orders Nos. 4 and 5, 34 and 35 provide for the appointment of a temporary regional school inspector and supporting staff. Additional orders require the school children to undergo a medical examination (order No. 14), and the local authorities to build public baths. The laconic wording of order No. 19 was as follows: "Books are to be collected throughout the region and are to be delivered to the censors. To be destroyed by censors". This order was probably aimed at the anti-Ukrainian publications still in the region and simply followed the example set by similar Soviet "purges" directed at books, which took place during 1939-1940 in this region.

ЗВЕРНЕННЯ У ПА ДО ВОЯКІВ І НАСЕЛЕННЯ ІНШИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ

*За Самостоятельное Соборное
Украинское Государство!*

*Свобода народам!
Свобода человеку!*

АЗЕРБАЙДЖАНЦЫ!

Русский империализм завоевал Вашу страну, уничтожил азербайджанские ханства. Князя Цициановы и генералы Гуляковы в 1803 - 1804 гг. покорили Закаталы, Ганджинское, Шурагельское, Карабахское и Шакийское ханства. В 1806 году московские хищники подбили Бакиясское, Кубинское, Дербентское ханства и Кайтакское и Терк-Шамхалское княжества. Таким образом азербайджанский народ стал на положении порабощенного в Московской империи. Московские изверги сделали азербайджанских граждан наиболее бесправными. Непокорных азербайджанских ханов русские палачи лишали имущества и выслали из родной страны. Русские империалисты грабили Ваш край, эксплуатировали богатства Вашей земли.

Долгие годы боролись азербайджанцы за свободу. Эта кровавая борьба закончилась объявлением независимости Азербайджана 28 мая 1918 года. Народ начал воодушевленно работать над устройством своей внутренней жизни.

Но вместо белых генералов — пришли на Кавказ русские большевики. 28 апреля 1920 года большевики ворвались у Вашу столицу Баку и арестовали членов Азербайджанского правительства.

Народ не покорился. Началась борьба с большевистскими оккупантами. Всем известна политическая борьба партии «Мусават». Много пролилось крови. Московские палачи физически уничтожали азербайджанскую интеллигенцию. Красная Москва, как и белая, продолжала грабить, эксплуатировать Вашу богатую страну. Красная Москва руссифицировала азербайджанский народ и силой искореняла все его национальные черты.

Вторая империалистическая война, начатая завоевателями Москвы и Берлина, направленная к завоеванию и порабо-

щению все новых народов. Гитлеровские палачи превращают завоеванные народы в своих рабов, а все ихние богатства увозят в Германию. Яркий пример этому — зверское хозяйничанье немецких разбойников в Украине.

Терпя поражение на Западе, гитлеровцы отступают на восточном фронте. Вместо гитлеровских хищников приходят на Украину большевистские хищники. Но украинский народ не будет менять гитлеровской каторги на московский террор.

Украинский народ начал вооруженную борьбу с Берлином и Москвой. Украинская Повстанческая Армия уже много месяцев ожесточенно сражается со всеми завоевателями, стремясь к своей независимой государственной жизни.

А з е р б а й д ж а н ц ы ! Только общими силами всех поработанных народов можно победить империалистических хищников Москвы и Берлина и построить независимые государства Кавказа и Азии.

Мы призываем Вас увеличивать ряды своих национальных отрядов при Украинской Повстанческой Армии. *Собирайте свои силы для борьбы за независимый Азербайджан.*

Война продолжается. Все покоренные европейские народы поднимают борьбу за свои государства. Приходит и наше время. Истощенная войной, искровавленная московско-большевистская тюрьма народов развалится под ударом национальных революций всех поработанных народов.

**СМЕРТЬ ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИМ ХИЩНИКАМ МОСКВЫ
И БЕРЛИНА!**

**ДА ЗДРАВСТВУЮТ НЕЗАВИСИМЫЕ ГОСУДАРСТВА ВСЕХ
НАРОДОВ ЕВРОПЫ И АЗИИ!**

ДА ЗДРАВСТВУЕТ НЕЗАВИСИМЫЙ АЗЕРБАЙДЖАН!

ДА ЗДРАВСТВУЕТ НЕЗАВИСИМАЯ УКРАИНА!

Ставка, ноябрь 1943 г.

**Главное Командование
Украинской Повстанческой Армии**

Типография Украинской Повстанческой Армии "Свобода народам".

Зак. 55-43.

*Передрук друкованої летюжки УПА, листопад 1943 р.,
2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР А/2/6, з. 3; фотокопія
— Архів «Літопису УПА».*

*За Самостоятельное Соборное
Украинское Государство!*

*Свобода народам!
Свобода геловеку!*

А Р М Я Н Е !

Процветало Ваше государство при царях Тигране, Ашоте, Сембате. Высоко стояла в нем национально-политическая жизнь, цивилизация и культура. Но с моментом утраты политической независимости — Вы вынуждены были расплыться по всех странах Азии и Европы. С того времени живучий армянский народ не оставлял мысли о возрождении своей национальной независимости. Много пролилось крови, Армения потеряла в неравной борьбе с врагами тысячи лучших своих сынов. За независимое государство вели борьбу революционные армянские организации «Дашнакцютюн», «Ганчак», «Армения». Помнит Ваш народ о боевых группах Сероппа и национальных партизанах Андроника.

Наконец 28 мая 1918 г. Армения, как и другие народы Кавказа, объявила свою независимость. Но империалистическая Москва, которая много лет жестоко обманывала армянский народ, — подавила Ваше стремление к независимости. В ноябре 1920 года русские империалисты-большевики напали на Армению и восстановили там свое господство. Армения, по словам Троцкого, была советизирована. Московско-большевистский империализм разорвал Вашу страну, отдавая целые округа соседним, некавказским государствам.

Овладев Арменией, московский варвар начал физически уничтожать армянский народ. Он грабил Вашу страну, осмеивал Ваши традиции, обычаи, взгляды. Московский изверг русифицировал армян и превращал их в своих рабов.

Война, начавшаяся в 1941 году между империалистическими хищниками Москвы и Берлина, — это война за порабощение народов, за новый подбор независимых государств. Стонали народы в цепях СССР, стонут народы под оккупацией гитлеровских палачей.

Яркое доказательство этому — господство немецкого варвара на Украине.

Армяне! Порабощенным народам не принесет свободы ни московский, ни германский империализм. Каждый из этих

хищников стремится завоевывать другой народ, господствовать над ним, грабить его, денационализировать и физически уничтожать.

Единой правильной путь — это освободительная борьба каждого народа собственными силами. Поэтому украинский народ поднял вооруженную борьбу за национальную независимость, организовав свою Украинскую Повстанческую Армию. Эта Армия ведет жестокую и самоотверженную борьбу с германскими и московскими поработителями.

Мы знаем, что только объединенный фронт поработенных народов сможет уничтожить вражеские нам империализмы. Только единым фронтом сможем достичь своей цели — независимых государств.

Осуществляя этот принцип, Украинская Повстанческая Армия организовала национальные отряды народов Кавказа и Азии. Таким образом на Украине эти народы готовят силы к борьбе за свои самостоятельные державы.

Армяне! Переходите в свои национальные отряды при УПА, собирайте силы для борьбы за свободную Армению.

В этой войне победа будет за нами. Революция побежденных народов Европы — сметет с лица земли гитлеровскую тиранию. Тюрьму народов — СССР — разнесут поработенные Москвой народы.

ДОЛОЙ ГИТЛЕРОВСКИХ ХИЩНИКОВ!

ДОЛОЙ ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКУЮ МОСКВУ!

ДА ЗДРАВСТВУЕТ НЕЗАВИСИМАЯ АРМЕНИЯ!

ДА ЗДРАВСТВУЮТ НЕЗАВИСИМЫЕ ГОСУДАРСТВА ПОРАБОЩЕННЫХ НАРОДОВ ЕВРОПЫ И АЗИИ!

ДА ЗДРАВСТВУЕТ УКРАИНСКАЯ ДЕРЖАВА!

Ставка, октябрь 1943 г.

**Главное Командование
Украинской Повстанческой Армии**

Типография Украинской Повстанческой Армии "Свобода народам". Зан. 53-43.

*Передрук друкованої летючки УПА, жовтень 1943 р.,
2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/6, з. 4; фотокопія
— Архів «Літопису УПА».*

АРМЯНЕ И ДРУГИЕ НАРОДЫ КАВКАЗА!

Подымайтесь на борьбу с Вашими поработителями — империалистами Берлина и Москвы! Кровожадные империалисты, ослаблены взаимной борьбой, стоят уж у своего гроба! Для полного их провала нужен еще только один удар со стороны революционных масс! Этот удар будет им нанесен поработенными народами Европы и Азии.

Сегодня все народы стоят перед задачей перестройки мира на национальных началах. В основание его будет положено существование самостоятельных национальных государств народов Европы и Азии.

Империализм будет уничтожен! Народы Кавказа! В настоящий момент Вы должны поднять знамя борьбы за самостоятельные государства. Осуществить эту цель можно только, ведя борьбу против империалистов Берлина и Москвы. Борьба должна проходить по всей территории, захваченной империалистами. Поэтому каждый должен вести борьбу там, где он находится и в соглашении с тем народом, среди которого переживаете.

Украинцы уже ведут борьбу* с империалистами. На территории Украины действует Украинская Повстанческая Армия. Она ведет борьбу под лозунгом: «Свобода народов, свобода человеку!» За самостоятельные национальные государства народов Европы и Азии!

Народы Кавказа! Входите в связь с УПА!

Организуйте свои национальные партизанские отряды в соглашении с УПА. Общими силами поднимем революцию против империалистических хищников!

За самостоятельные государства Кавказских народов!

За самостоятельную Украину!

За самостоятельные государства поработенных народов!

Ставка, июнь 1943 г.

Главная Команда
Украинской Повстанческой Армии

*Передрук друкованої летюжки УПА, зервень 1943 р.,
1 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/6, з. 5; фотокопія — Архів «Літопису УПА».*

* В оригіналі: борьбу.

*За Самостійні Національні Держави
народів Європи і Азії!*

*Воля Народам!
Воля людині!*

БІЛОРУСЬКИЙ НАРОДЕ!

Цілими віками гнобив Тебе московський імперіялізм. Ще в царській Росії московські завойовники, оволодівши Твоїм народом, позбавили Тебе волі. Вони запрягли Тебе в ярмо поміщиків і капіталістів, вони забрали кращих Твоїх синів до царської армії, щоб ті своїми грудьми боронили інтереси дворян та капіталістичного ладу і клали свої голови за здійснення протинародних планів поміщицької верхівки. Вони позбавили Тебе рідної школи і книжки, вони кинули Тебе в біду і хвороби.

Прагнучи підкорити собі нові народи, царська Росія вплеталася 1914 року в першу світову імперіялістичну війну та упала під ударами національної революції, що її розпочали волинці-українці в Петрограді.

Тоді настав і для Тебе, білоруський народе, довгожданий час волі. Ти став господарем на своїй землі і руками найкращих своїх синів створив Білоруську Національну Державу. Та не довго довелося Тобі тішитися волею. Московські імперіялісти, перефарбувавшись на цей раз в так званих інтернаціоналістів — більшовиків, почали знову будувати Російську Імперію (РСФСР). Вони збройною силою стягали до неї всі землі, які колись підкорив царський режим. Під ударами новітніх московських імперіялістів — більшовиків упали Незалежні Національні Держави білорусів, українців, грузинів, азербайджанців. Після більшовицько-польської війни, більшовики, не питаючись Тебе, господаря, поділилися Твоїми землями на Ризькому мирі у 1921 році з шляхетською Польщею.

Що ж принесли Тобі, білоруський народе, московські більшовики за двадцять років панування на твоїй землі?

Принесли Тобі стару московську політичну неволю, покриту червоним блахманом, щоб дурити народ. Принесли економічний грабунок Твоєї країни. Все Твоє добро пішло на потреби московської імперії, що переіменувалась на СРСР. Більшовики принесли Тобі жакливе виснаження народу, більшовики спотворили білоруську культуру.

Нові московські імперіялісти — більшовики, захопивши владу в Білорусі, під різними приводами знищили нечисленну

білоруську інтелігенцію, а на її місце прислали чужу — вислужницьку.

Червона Москва відібрала у білоруського народу частину здорової селянської верстви і заслала її як «куркулів» на каторжні роботи в Сибір. Решту селянства більшовики запрягли в колгоспне ярмо. Більшовики знищили арештами і розстрілами більшість свідомого білоруського робітництва.

Всі білоруські міста наповнились чужим і ворожим для Білорусі елементом. В адміністративному, судівничому апаратах поспішно провадилась русифікація.

Прагнучи волі, Ти не боронив ні Польщі в 1939 році, ні Світського Союзу, з яким в 1941 році стала воювати гітлерівська Німеччина.

І ось білоруські землі зайняла німецька армія. Німецька гітлерівська влада почала порядкувати в Білорусі.

Білоруський народе! Чи покращало Твое життя, коли прийшов на Твою землю німецький загарбник? Ні, і ще раз ні!

Німецькі імперіялісти принесли з собою ту саму політичну неволю, той самий економічний визиск - грабунок, який був до їх приходу.

Страшними пожежами охоплена сьогодні ціла білоруська земля, білоруський народ сходить кров'ю.

Бо німецький займанець, прагнучи здобути і закріпити за собою великі простори Сходу Європи, планово пищить і Білорусь: палить села, грабує достаток, а людей ловить і забирає на каторжні роботи до Німеччини, на холодну і голодну смерть.

А недавній гнобитель білоруського народу — московський імперіяліст — знову хоче відновити Російську Імперію.

Тому він посилає частини своєї армії на Білорусь, які прикриваються назвою т. зв. червоних партизанів. Ці бандити палять рештки білоруських сіл, грабують у населення останню одежину, забирають останній шматок хліба і останню худобину. Червоні бандити силою мобілізують всіх чоловіків і все це відставляють в розпорядження кремлівського ката народів Сталіна, який знову хоче поневолити народи бувшого Світського Союзу.

Червоні кати хочуть відновити жажливу більшовицьку дійсність з кривавим НКВД, арештами, висилками на Сибір, масовими розстрілами невинних громадян.

Де ж рятунок?

Білоруський народе! Рятунок твій в Тобі самому!

Вставай на боротьбу за визволення з ярма хижацьких імперіялістів: німецьких гітлерівців і московських більшовиків. Тільки у спільному фронті всіх поневолених народів Європи і Азії проти імперіялістів вибореш собі краще завтра! Цю священну боротьбу проти поневолювачів розпочав уже український народ, висилаючи в бій Українську Повстанчу Армію, яка б'ється під гаслами: «Воля народам, воля людині. За самостійні національні держави поневолених народів Європи і Азії».

Відділи Української Повстанчої Армії нещадно б'ють ворогів-імперіялістів: гітлерівських та сталінських посіпак і їх прислужників на Україні.

Білорусь! Твори свої збройні сили і виганяй геть банди імперіялістичних зайд, що нищать Твій народ, грабують і палять Твої села. Заводь свій лад і порядок на своїй землі. Входи в порозуміння та організуй спільні дії з відділами Української Повстанчої Армії проти спільних ворогів. За нами правда, перемога буде наша!

Геть німецький та московський імперіялізм!

**ХАЙ ЖИВЕ САМОСТІЙНА БІЛОРУСЬКА ДЕРЖАВА!
ХАЙ ЖИВЕ САМОСТІЙНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА!
ХАЙ ЖИВУТЬ САМОСТІЙНІ НАЦІОНАЛЬНІ ДЕРЖАВИ
ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ!**

Постій, грудень 1943 р.

**Головне Командування
Української Повстанської Армії**

Друкарня Української Повстанської Армії "Воля народам", Зам. ч. 51-43.

Передрук друкованої летюжки УПА, грудень 1943 р., 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/6, з. 2; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

ГРУЗИНЫ!

Потомки героического народа Кавказа! На протяжении веков вы мужественно вели борьбу с турецкими и российскими захватчиками. Кровавые жертвы понесли вы, защищая свою свободу и свое собственное государство. Эти жертвы не были напрасны, ибо в продолжении веков вы имели свое самостоятельное государство. Ваш народ был известен как один из культурных и рыцарских народов мира.

Но пришло тяжелое время для вас, когда вы не смогли отразить напора врагов и ваше государство упало под ударами турок с юга и России с севера. Руководители вашего национального движения были империалистической Россией уничтожены, богатства вашей страны разграблены, народ был превращен в колониальных рабов.

Когда пришел 1918 год ваш народ опять восстал* в борьбе за независимое государство, Россия — на этот раз красная, большевистская, изменческой силою штыков снова поработила вас и уничтожила ваше государство.

Сегодня в место России пришел новый враг — империалистическая Германия. Она имеет те же цели, как и прежние империалисты. Цели — порабощения всех народов Европы и Азии, в том числе и грузинского народа. К этому она стремится, посылая свои полки на Кавказ уничтожая огнем и мечем все на своем пути.

Какой же выход из положения?

Как освободится от этого гнетущего ига, который давил вас на протяжении веков? Выход надо искать в борьбе всех поработенных народов против империалистов - угнетателей. Борьба эта должна проходить под лозунгом: «Свобода народам, свобода человеку!», «За самостоятельные национальные государства народов Европы и Азии!»

В борьбе должны быть объединены** все силы поработенных народов. Каждый*** народ должен творить самостоятельно — свою национально-революционную организацию, и

---

* В оригіналі — возстал.

** В оригіналі (нечитне): обединены.

*** В оригіналі: конды.

в соглашению с другими такими же организациями работать по общему плану.

Грузины! Украинской народ это верный ваш союзник в борьбе с империалистами. Мы ведем борьбу за самостоятельное украинское государство как вы за самостоятельную Грузию. Мы приглашаем вас к общему выступлению против общих врагов. Входите в общение с нами! Будьте нашими друзьями, а не врагами! Навязывайте связь с Украинской Повстанческой Армией. УПА ведет борьбу за Самостоятельную Украину и освобождение всех порабоженных народов с империалистического ига Берлина и Москвы. Помагайте ей в этой борьбе! Творите новые грузинские партизанские отряды в рядах УПА. Переходите с оружием в руках на сторону УПА, чтоб усилить мощь ваших отрядов, которые поднимают борьбу за самостоятельную Грузию! Не дайте себя использовать германским империалистам как слепое орудие и пушечное мясо в борьбе с возставшим свободолюбивим украинским народом!

Поднимайте борьбу с поработителями!

Да здравствует Самостоятельная Грузия!

Да здравствует Самостоятельная Украина!

Да здравствуют самостоятельные государства всех порабоженных народов!

Ставка, июнь 1943 г.

**Главная Комманда
Украинской Повстанческой Армии**

Друкована летюжка УПА, гервень 1943 р., 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР А/2/б, з. 1; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

****
***

*За Самостоятельное Соборное
Украинское Государство!*

*Свобода народам!
Свобода человеку!*

Г Р У З И Н Ы !

Мы знаем о Вашем золотом периоде, когда расцветало Грузинское государство, когда грузинский народ выказал свое культурное и духовное развитие, свою мощь и прославил свое

оружие. Тогда Шота Руставели возвысил героизм, рыцарство, жертвенность ради дружбы. Мы знаем, что Грузия имела в своей истории много врагов. Но самым злейшим, самым опасным и коварным врагом грузинского народа был русский завоеватель, русский империалист.

Еще Иван Грозный ворвался в горы и соорудил на Тереке опорный пункт для русского империализма на Кавказе. Русские завоеватели посылали в Грузию своих варваров-генералов Тотлелепов, Лазаревых, превращали ее в обыкновенную российскую губернию, чинили грабеж и насилие!

С того времени рыцарский, вольнолюбивый грузинский народ начал непрерывную борьбу с московскими палачами. Поднимались жители гор. Мужественно восставала Кахетия. Грузинских рыцарей 1832 года враги сослали в холодные северные области России. Жестоко подавлено восстание 1856 г. в Мингрелии.

Русские завоеватели все более превращали Грузию в свою колонию. Московские держиморды русифицировали Ваш народ, они насильственно насаждали Вам своих Воронцовых, экзархов, попов, чиновников, жандармов.

На смену царского белого режима пришел русский большевизм, который сразу начал подбивать свободолюбивые народы Кавказа. Таким образом Ваш народ превращала в рабов на этот раз большевистская Москва.

26 мая 1918 года Грузия объявила свою государственную независимость. Но московские большевистские банды пошли войной на молодую державу. Грузины героически дрались за свое национальное существование. Большевики вошли на грузинскую землю по трупам лучших сынов Грузии.

Господство большевиков — это уничтожение выдающихся людей Вашей страны, это экономический грабеж, русификация и политический гнет. И когда вспыхнула большевистско-немецкая война — Вы не имели желаний защищать новую тюрьму народов — Советский Союз. Часть из Вас пошла в национальные отряды при германских войсках. Вы таким образом стремились помочь разбить своего злейшего врага — русский империализм.

Но Ваши надежды не обманулись. Немцы, как в этом Вы наочно убедились, на оккупированных землях повели поли-

тику порабощения, грабежа и физического уничтожения народов.

Против немцев восстали все побежденные народы Европы. Отходят от них союзники. Немцы вынуждены перебрасывать войска для защиты своего государства хотябы в старых границах. Это положение используют большевики и последними усилиями стараются покорить иные народы.

Сейчас война разыгралась главным образом на Украине. На смену германскому империалисту идет империализм московский, с которым украинский народ вел и будет вести беспощадную борьбу, пока не добется своей государственной независимости.

ГРУЗИНСКИЕ ДОБРОВОЛЬЦЫ!

Не отступайте с германскими войсками! Бросайте немцев и переходите с оружием в руках к украинским повстанческим отрядам. Наши отряды уж 10 месяцев дерутся с германскими и большевистскими палачами.

Война продолжается. Немецкий империалист падает на колени. Истекая кровью, теряет силы и русский завоеватель. Все более отходят от большевизма его временные союзники.

Москва старается ценой наших жертв завоевывать новые страны.

ГРУЗИНЫ! Не будем умирать за немецкие грабежи, не будем умирать за московский империалистический разбой. Украинский народ призывает Вас к совместной борьбе с нашими общими врагами. Идите вместе с украинскими повстанцами, формируйте свои национальные отряды. С этими отрядами Вы будете прорываться к своей родной Грузии и там присоединитесь к общенародному восстанию против завоевателей.

Мы знаем, что только жестокой борьбой порабощенные Москвой народы добьются своей государственной независимости и заживут человеческой жизнью.

Слава свободолюбивому Грузинскому Народу!

Да здравствует независимая Грузия!

Да здравствуют независимые государства всех народов Востока!

Да здравствует Украинское Самостоятельное Государство!

Ставка, сентябрь 1943 г.

**Главная Команда
Украинской Повстанческой Армии**

Типография Украинской Повстанческой Армии "Свобода народам". Зак. 45-43.

Друкована летюжка УПА, вересень 1943, 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/б, з. 2; фотокотія — Архів «Літопису УПА».

*За Самостоятельное Соборное
Украинское Государство*

*Свобода народам!
Свобода геловеку!*

**ДОБРОВОЛЬЦЫ
ПРИ НЕМЕЦКИХ ВОЕННЫХ ЧАСТЯХ**

Немецкие поработители теряют под ногами почву. Их бросают все европейские союзники. Все оккупированные народы Европы поднимают священную борьбу за свои национальные самостоятельные государства. Чтобы защитить себя от народной мести, гитлеровцы из восточного фронта оттягивают свои войска на Запад. Сталинские империалисты используют это положение и с большими жертвами продвигаются вглуб Украины. Большевистские завоеватели кричат, что они идут «освободить» нашу землю. Но весь украинский народ хорошо знает, что московские поработители ничем не отличаются от немецких...

Украинский народ, который начал борьбу против гитлеровского зверя, будет продолжать ее и против московских тиранов, пока не добьется своего Самостоятельного Государства.

ДОБРОВОЛЬЦЫ! Вы пошли вместе с немецкими войсками на фронт. Вы хотели уничтожения империалистической Москвы, большевистских хищников. Вы шли на борьбу с московскими империалистами, надеясь в этой борьбе добиться

свободы, национального государства и для своего родного народа. Но Ваши надежды не осуществились. Гитлеровским тиранам нужна была лишь только Ваша кровь. А каждое стремление на государственную независимость они беспощадно искореняли как и сталинские изверги.

Теперь немцы отступают. Какая ж Ваша судьба? Должны ли и Вы отступать с немцами? Пойдете в Германию — Вас бросят в концентрационные лагеря, изморят голодом, как это было с тысячами Ваших товарищей-пленных. Когда перейдете к большевикам — Вас ожидает неизбежный расстрел. Известно, что московские тираны убивали даже идейных своих коммунистов. Известно, что всех пленных красноармейцев, которые вернулись с Финляндии в 1940 году — большевики расстреляли.

ДОБРОВОЛЬЦЫ! В этой тяжелой ситуации для Вас есть один выход — продолжать вооруженную борьбу против большевистских палачей. По всех украинских землях ведут теперь борьбу против московских банд отряды Украинской Повстанческой Армии. УПА уже 10 месяцев героически сражается с немецкими и большевистскими тиранами. В УПА также есть национальные отряды из восточных народов. Таким образом растет мощный противобольшевистский фронт.

ДОБРОВОЛЬЦЫ! Переходите с оружием в руках к украинским повстанцам. На нашей родной земле, вместе со всем украинским народом будем бороться с большевистскими поработителями. Будем бороться за Украинское Самостоятельное Государство и за самостоятельные государства всех народов, которых поработили большевистские головорезы.

В этой борьбе победа будет за нами. Красные тираны, продвигаясь на Запад, все больше исходят кровью и обессиливаются. Все поработенные Москвой народы не хотят воевать за интересы империалистической Москвы.

Народы Европы не хотят гитлеризма, ни большевизма. Ось Берлин-Рим разлетелась. Большевики все больше гризутся со своими союзниками. Продолжение войны, новые неполадки между империалистами и освободительная борьба всех поработенных народов — все это поможет нам выдержать священную борьбу и победить.

С нами солидаризуются все европейские народы, которые освобождаются от гитлеровской тюрьмы. Нам помогают бороться с большевистским империализмом грузины, армяне, азербайджанцы, казахи, узбеки, туркмены, татары, русский трудящийся народ и все другие народы Кавказа и Азии. Поднимается новый боевой фронт народов, которые становятся на беспощадный бой за свое освобождение, за свою государственную независимость.

Слава борцам за свободу народов!

Смерть сталинским и гитлеровским империалистам!

Да здравствуют самостоятельные национальные государства всех народов Европы и Азии!

Да здравствует Украинское Самостоятельное Государство!

Слава украинским повстанцам — мстителям и борцам за волю Украины!

Ставка, сентябрь 1943 г.

**Главная Команда
Украинской Повстанческой Армии**

Типография Украинской Повстанческой Армии "Свобода народам". Зан. 57-43.

Друкована летюжка УПА, вересень 1943 р., 2 стор. Оригінал — Архів ЗП УГВР, А/2/6, тезка летюжок; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

РУССКИЕ!

Две империалистические войны жестоко ударили по рускому народу. Первая: 1914 г. і 1921 г. подкопала идеологию старой царской России, которая основывалась на империалистическом господстве русского народа над другими народами і вторая 1941 г. нанесла смертельный удар коммунизму, который Ленин положил в основание современной России. Обе идеологии не выдержали пробы жизни, потому что они были по своей сути империалистичны, они были основанием порабощения других народов.

До часу, пока народы, входящие в состав империи были слабо национально развиты, эти идеологии могли существовать как цементирующая сила империи, но с моментом пробуждения народов к собственной национальной жизни, они оказались престарелыми и должны отойти в историю.

Сегодня русский народ очутился на перекрестии дорог. Куда идти? Где искать решения национального вопроса! Вернутся ли к форме старой царской России? Невозможно! Колеса истории не повернуть обратно! Поддерживать ли збанкротившийся коммунизм? Тоже не приведет ни к чему! В массах идея коммунизма умерла. Нужно искать новой розвязки национального вопроса. Эта розвязка лежит в борьбе с империализмами, в перестройке Востока Европы и Азии на новых справедливых началах национальных государств на своей этнографической территории. Только дружеское гармонийное сожителство самостоятельных государств прекратит империалистическое кровопролитие и создаст условия мирного экономического прогресса. Только в таких условиях возможно возрождение русского национального духом государства.

Все империалистические попытки разобьются о скалу сопротивления соседних народов, привлекут другие империализми на русскую этнографическую территорию и окончатся такой кровавой бойней, какую мы сейчас переживаем.

Борьба русских должна итти под лозунгом, общим всем поработенным империализмами народам: «Свобода народам — свобода человеку!», «За самостоятельные национальные государства Европы и Азии!»

Русский народ сейчас поработен урадом* коммунизму не хуже других народов. Большевистским империализмом он свергнут в кровавую росправу, в которой гибнут миллионы. Спрашивается во имя чего? В имя поработенния других народов. Принесет ли это ему мир в последствии? Нет, это принесет еще более жертв. Надо сконстантировать еще раз, что не в империалистической войне выход, а в борьбе против чужих и своих империалистов, не в поработенние других народов а в восстановлении своего национального государства на русской этнографической территории.

---

* Мае бути, мабуть — уродом.

Русские в Украине!

У вас есть возможность войти в соглашение с украинским народом и начать борьбу против империалистического гитлеризма и большевизма, за национальное русское государство.

Борьбу за освобождение уже подняла Украинская Повстанческая Армия! Входите в связь с УПА, вступайте с оружием в руках в ее ряды. Организуйте русские национальные военные отряды при УПА.

Русские, мобилизованные германцами! Переходите с оружием в руках в ваши национальные отряды при УПА. Поднимайте общую борьбу против общих врагов!

Да здравствует самостоятельное русское, национальное государство!

Да здравствует самостоятельная Украина!

Да здравствуют самостоятельные государства народов Европы и Азии!

Ставка, июнь 1943 г.

Главная Комманда Украинской Повстанческой Армии

Друкована летюжка УПА, гервень 1943 р., 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/б, з. 13; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

***

*За Самостоятельное Соборное
Украинское Государство!*

*Свобода народам!
Свобода теловеку!*

ТАТАРЫ ПОВОЛЖЬЯ!

Вырвавшись из советских смертельных когтей — Вы попали в ужасный голодный и холодный плен фашистского зверя. Спасая жизнь, Вы пошли добровольцами в германскую армию. У Вас также пылала ненависть к большевистской Москве. Вы мечтали о возрождении своего народа, с которого Москва сделала своих подданных.

Вспомните, кто Вы были в прошлом?

Ведь не всегда Вы были невольниками Москвы. Ведь были иные, счастливые времена татарского народа. Дрожала Москва пред величием Казанского, Астраханского и Касимовского ханства. Властелином среднеповолжских земель, рыбных богатств, пушных промыслов — был татарин, а не московский пришелец.

Грянули тяжелые годы 1552 — 54 гг. В последний раз раздался призыв муэдзина с минарета Казанской мечети. Он призывал защищать Казань от полчищ московских стрельцов Басманова. Не забыл Ваш народ предсмертные стоны Касимовского хана Ахмета, замученного 1679 г. в застенках московского сысканого приказа за попытку возводить былую волю татарского народа. Пытались Ваши предки добиться освобождения в ватагах Разина и Пугачева. Тяжело они поплатились. Наполнилась Волга от Камышина до Астрахани виселицами с трупами Ваших борцов. Так расплачивались московские заплечных дел мастера: Суворовы, Панины и Михельсоны с Вашими предками.

Не улучшилась Ваша доля и с приходом советов, которые начали продолжать политику белой Москвы. Большевики принесли Вам ужасы голода 1921 - 22 гг. Жива в Вашей памяти пресловутая коллективизация 1929 - 31 гг., лишившая Вас земли, пастбищ и стад. Вынуждены Вы были рассеяться по всей стране в погоне за куском хлеба насущного.

В этой войне Вы желали смерти красной Москве. Поэтому часть из Вас пошла против большевиков вместе с германскими войсками. Но Германия не несет свободы. Это такой же самый империалист как и большевистская Россия. В этом хорошо убедился украинский народ, который поднял вооруженную борьбу против московских и немецких палачей. Отряды Украинской Повстанческой Армии уже много месяцев дерутся за свою подлинную независимость и поддерживают освободительную борьбу всех народов Востока.

Если Вам дорога личная свобода, если Вам дорого дело возрождения своего народа — подымайтесь на борьбу с Вашими угнетателями — Москвой и Берлином.

С оружием в руках переходите в свои национальные партизанские отряды при Украинской Повстанческой Армии. На

украинской земле собирайте силы для победоносной борьбы за Самостоятельную Татарию.

Наша борьба священна, и мы верим в победу. В этой войне погибнет московский поработитель. Этому залог — единый освободительный фронт народов Ближнего и Дальнего Востока.

Да здравствует возрожденное Государство Татар Поволжья!

Да здравствуют освобожденные народы Востока и Азии!

Да здравствует Самостоятельная Украина!

Ставка, сентябрь 1943 г.

Главная Команда Украинской Повстанческой Армии

Типография Украинской Повстанческой Армии "Свобода народам". Зан. 48-43.

Друкована летюжка УПА, вересень 1943 р., 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/6, з. 10; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

**

УЗБЕКИ, КАЗАХИ, ТУРКМЕНЫ, ТАДЖИКИ, БАШКИРЫ, ТАТАРЫ, НАРОДЫ УРАЛА, ВОЛГИ И СИБИРУ, НАРОДЫ АЗИИ!

Война, в которую вовлекла Вас Москва ведется за империалистические интересы. Москва и Берлин спорят между собой об этом, кому из них Вас грабить. Империалистическая Москва целыми веками грабила у Вас Ваш хлеб, Ваше железо, Ваш уголь, Ваш скот, Ваш хлопок, а во время войны брала с Вас — подать крови: Ваших сыновей и отцов на фронт.

Вам же за это присылала своих чиновников, которые издевались над народом, презирали Вашу культуру, насмехались над Вашим языком.

Сегодня хочет заменить империалистическую Москву — Берлин. Два хищника сцепились и кроваво дерутся между собой за добычу. В этой ожесточенной борьбе они уже падают из сил. Уж виден их конец. *Фронт разваливается, наступает период национальных революций!*

Это время должны использовать народы Европы и Азии для изгнания империалистов из своих территорий и восстановления национальных самостоятельных государств.

На территории Украины, борьбу за это дело уже подняла Украинская Повстанческая Армия (УПА). УПА ведет борьбу под лозунгом: «Свобода народам, свобода человеку!» «За самостоятельные государства народов Европы и Азии!»

Порабощенные народы Восточной Европы и Азии!

Входите в связь с УПА!

Переходите с оружием на сторону повстанцев!

Поднимайте общую борьбу с империалистами!

Да здравствуют самостоятельные государства поработанных народов!

Да здравствует Самостоятельная Украина!

Ставка, июнь 1943 г.

**Главная Команда
Украинской Повстанческой Армии**

Друкована летюжка УПА, зервень 1943 р., 1 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/6, з. 8; фотокопія — Архів «Літопису УПА.»*

---

* Примітна: Існує інше видання цієї летючки, справлене, але з цією самою датою. Кінцеві заклини зформульовані в ній так: "Порабощенные народы восточной Европы и Азии! Входите в связь с УПА. Переходите с оружием на сторону повстанцев! Ведите общую борьбу с империалистами! Да здравствуют самостоятельные государства поработанных народов! Да здравствует Самостоятельная Украина!"

**

*За Самостоятельное Соборное
Украинское Государство!*

*Свобода народам!
Свобода человеку!*

УЗБЕКСКИЕ АСКЕРЫ!

Вы пошли добровольцами в германскую армию, чтобы помочь разгромить вражеский Вам русский большевизм, который истреблял Ваш народ. Но Вы сами видите, что герман-

ский гитлеризм и московский империализм — это одно и то же. Оба эти хищники стараются закабалить и уничтожить завоеванные народы. Империалисты Москвы и Берлина хотят Вашей кровью расширить свои владения, они хотят превратить Вас в своих рабов.

Узбеки! Вспомните героическое прошлое своего народа.

Не Ваши ли предки создали могущественную узбекскую державу в долинах Сыр - Дарьи, Аму - Дарьи и Зеравшана? Храбро отражали Ваши предки напор врагов. Не согласились они на милость могущественного Ленг-Темира и пали смертью храбрых у ворот Самарканда.

Проходят годы. Владычество Ленг-Темира сменяется узурпацией Ирана. Сынов Узбекистана насильно берут в персидскую армию. Дочерей Узбекистана насильно уводят в гаремы персидских шахов и беков. Но узбекский вольнолюбивый народ не терпит чужестранного гнета. Восходит снова солнце свободы над Узбекистаном. Народ 1515 г. во главе с легендарным Ильбарсом изгоняет персов. Оживают шумные площади и караван-сарай Самарканда, Бухары, Коканда и Хорезма. Сумели Ваши предки отстоять свою независимость до XIX ст.

В это время врываются северные полчища жестокого «белого царя» и гибнет Ваше государство. Московский палач Перовский в 1864 г. предаёт огню Ваши твердыни Чикмент и Коканд. Устилается трупами джигитов Аллаха-Куми-Чуйская долина (1864 г.). Сотни кишлаков сжигают московские палачи (Скобелев).

Памятно Вашему народу падение героического Самарканда, ставшего могилой удальцов Якуб Бега.

Угасла мировая слава Яркенда и Самарканда. Дворцы Ваших эмиров были превращены в «присутствия» русских чиновников. Заросла площадь Регистан травой. Русские империалисты осквернили Вашу национальную святыню — мечеть Гур-Эмира. На Ваших тучных нивах выросли поместья русских сатрапов. Вольнолюбивые узбеки были превращены в чабанов и кетменьщиков. В «благодарность» за это узбекский народ получил от своих угнетателей презрительную кличку — сарты.

В 1918 г. ожила надежда узбекского народа восстановить свое самостоятельное государство. Но вместо «белого царя» пришел цар красный. Полчища красной Москвы, возглавляемые Фрунзе, предают огню и разграблению Ташкент, Самарканд и Бухару. Не сдаётся узбекский народ на милость победителей. Освободительная борьба продолжается до 1933 г. в Ферганской долине. Не забудет народ Курбаши «басмачей» Ибрагим Бея, клинок которого неоднократно обагрился кровью московских палачей. Жестоко мстила Москва. Тысячи дехкан, названных «баями», окончили свою жизнь в тундрах Керелии и в сибирской тайге. Тысячами погибали они, работая кетменьщиками на Заравшанском и Ферганском каналах. Цвет узбекской интеллигенции гибнул в большевистских концлагерях и политических изоляторах. Не забудет узбекская молодежь «чистки» Ташкентского и Самаркандского университетов.

Последним аккордом борьбы узбекского народа с большевистской Москвой был процесс Икрамова и Файзулы Ходжаева.

Узбеки! В настоящий момент, терпя крах, немецкий империализм пытается затянуть Вас на защиту старых германских границ. Он пытается Вашими телами защитить себя от народной мести.

Все побежденные европейские народы поднимаются на борьбу с гитлеровским зверем. Отходят от немцев союзники. Немцы перебрасывают войска в Европу. На смену гитлеризму на украинские земли идет кровавый большевизм.

Узбекские добровольцы! Не отступайте вместе с германскими войсками! В Германии Вас ждут концентрационные лагеря, голод и смерть.

Угтите! Если кто-нибудь из Вас перейдет к большевикам — его ждет неминуемый расстрел.

Узбеки! Украинские повстанцы уже 10 месяцев ведут упорную борьбу с гитлеризмом и московскими оккупантами на своей земле. При Украинской Повстанческой Армии существуют национальные части народов Востока. Эти отряды будут прорываться на свою землю и поднимать там народное восстание против московского ига.

Война продолжается. Из этой войны не выйдет живым московский хищник. Весь мир ненавидит большевистской Москвы. Истекая кровью, красные палачи стараются нашими жертвами покорять себе новые страны. Не будем слепым оружием в руках московских поработителей! С оружием в руках будем защищать свои народы от красных репрессий, будем готовить народные массы к национальным освободительным революциям. Общими силами поработенных Москвою народов — сметем с лица земли русских палачей!

Узбеки! Переходите с оружием в руках к украинским повстанческим отрядам. Будем общими силами готовить удар по московским империалистам!

Да здравствует искренняя дружба Украинского и Узбекского народа!

Да здравствует Независимая Узбекская Держава!

Да здравствует Украинское Самостоятельное Государство!

Ставка, октябрь 1943 г.

Главное Командование Украинской Повстанческой Армии

Типография Украинской Повстанческой Армии "Свобода народам". Зак. 50-43.

Друкована летюжка УПА, жовтень 1943 р., 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/б, з. 9; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

**

*За Самостійну Соборну
Українську Державу!*

*Воля народам!
Воля людині!*

ЧЕРВОНІ ПАРТИЗАНИ!

Ви покинули свої хати, залишили матерів, жінок та дітей і пішли в бій. Ліс і яр став вашим пристановищем, холод і голод щоденним гостем, безконечні марші й несподівані бої — змістом життя.

Ставши на шлях боротьби з німецькими наїзниками, ви поступили правильно. Не можна мовчати й байдужо пригля-

датися до того, що діється в Україні та інших окупованих Німеччиною країнах. Грабіж, насильство і руйнування, нужда, голод і холод, знищені школи та всі культурні установи, наруги і знущання, потоштана воля, гідність і честь людини — ось які благодаті несуть німецькі гітлерівці. Боротися активно проти гітлерівських варварів — це великий і священний обов'язок кожної чесної людини.

Але, знищуючи існуюче лихо, треба думати про новий, кращий лад у майбутньому. Який же мав би бути новий лад, що прийде на зміну німецькій неволі? Чи ж на зміну гітлерівської «Нової Європи» мав би знову повернутися більшовицький СРСР?

Ні! Не за таку зміну ми боремось, не такого бажаємо собі ладу в Україні і в світі.

Бо ж кремлівські імперіялісти такі самі вороги народу, як і берлінські.

НКВД — не краще гестапо.

В більшовицьких колгоспах голодує селянин так само як і в німецьких громгоспах.

Ні! Ми не забули ще голоду в 1933 році, ні Біломорського каналу, ні масових репресій в 1937 році.

Не хочемо їхати на каторжні роботи до Німеччини, ані на Сибір.

Не будемо гноїти німецьких, ані більшовицьких концтаборів і тюремних підвалів. Не віддамо останніх сил і поту для поширення воєнної промисловості ані берлінським, ані більшовицьким паліям війни.

Бачучи загрозу своєму життю, кремлівські «вожді» кличуть вас сьогодні захищати їх перед німцями. А хто ж, спитайте їх, в 1939 році заключив розбійницьку спілку з тими ж самими німцями? Хто ділився з ними Польщею і Балтійськими державами? Хто забезпечив німецьку армію хлібом і палимим матеріалом? Хто допоміг, таким чином, поневолити народи Західної і Середньої Європи.

Схоплені несподівано за горло вчорашнім союзником Гітлером, пішли кремлівські «вожді» жебрати допомоги в аліянтських капіталістів і виконують сьогодні в їхніх воєнних планах роль цепної собаки.

Розпочата берлінськими і московськими імперіялістами війна вступає у вирішальну фазу. Знищено мільйони вояцтва по обох сторонах фронту, виснажені й зруйновані господарчі тили. Криваві палії війни мобілізують останні резерви людей і кидають їх на вірну загибель.

Лопнула славетна вісь Берлін-Рим і німецькі загарбники в повній самотності наближаються до розвалу.

Кремлівські кати продовжують війну, бо цього потрібно аліянтам. Після перемоги над Німеччиною, роля їхня буде закінчена. Тоді теж буде припечатана доля кремлівських «вождів». Сьогодні вони ще потрібні аліянтським опікунам і за наказом опікунів вони покійно мобілізують на гарматне м'ясо останки людности.

Та в цей же час піднімається третя сила. Цілою Європою котиться грізна хвиля повстань поневолених народів.

На зміну кривавій імперіялістичній війні йде переможна хвиля національних революцій, яка розторощить тюрми народів та змете з лица землі німецьких і московських паліїв війни.

В дружній спілці з поневоленими народами Європи й Азії йде український народ. Вже довгий час веде завзяту боротьбу Українська Повстанча Армія за визволення українського народу, за побудову нового ладу в світі. В бойових загонах УПА борються національні відділи грузинів, вірмен, таджиків, азербайджанців, киргизів та інших народів Азії та Європи. Вони борються за знищення німецької й більшовицької тюрми, за побудову самостійних національних держав.

ЧЕРВОНІ ПАРТИЗАНИ!

Поширюйте свій фронт боротьби. Знищуючи німецьких загарбників, поверніть свою зброю також проти кремлівських катів та їхніх агентів.

Женіть геть від себе політруків і командирів, присланих з Москви!

Вступайте на прогресивний шлях великого майбутнього. Єднайтеся з народами проти всіх катів і гнобителів — за щасливе майбутнє, за новий лад вільних народів у самостійних національних державах!

Творить національні повстанчі армії. Хай кожен з вас шукає зв'язків з своїм народом та організовує його до великої і священної боротьби за повне визволення, за щасливе, вільне життя.

Творім спільний фронт всіх поневолених народів. Дружнім ударом розіб'ємо тюрми — імперії і припиним розбійницьку війну та побудуємо надійний мир.

Смерть Гітлерові й Сталінові!

Смерть берлінським і московським імперіалістам!

Геть гітлерівську «нову Європу» і більшовицький СРСР!

Геть імперіалістичну війну!

Хай живе національна революція поневолених народів!

Хай живуть самостійні національні держави всіх народів!

Хай живе мир і дружба вільних народів!

Постій, жовтень 1943 р.

Головне Командування Української Повстанчої Армії

Друкарня Української Повстанчої Армії "Воля народам". Зам. ч. 54-43.

Друкована летюжка УПА, жовтень 1943 р., 2 стор. Оригінал — Архів ЗП УГВР, 2/2/б. тезка летюжки; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

♦♦

*За Самостоятельное Соборное
Украинское Государство!*

*Свобода Народам!
Свобода Человеку!*

**ЧЕРКЕСЫ, КАБАРДИНЦЫ, ОСЕТИНЫ, ЧЕЧЕНЦЫ,
АДЫГЕ, ЛЕЗГИНЫ, ИНГУШИ!**

Гордые сыны Терека! Дстойные потомки храбрецов Дагестана, Чечни, Ингушетии, Осетии. Не раз Ваши предки храбро защищали свои орлиные гнезда — аулы от московских завоевателей. На протяжении столетий они сумели отстоять свою вольность и независимость.

С 1587 года неоднократно пыталась Москва захватить Ваши твердыни, дабы использовать их как форпост для после-

дующей колонизации всего Кавказа. Смелым натиском Ваши предки разрушили московскую крепость Тарки и, уничтожив бесчисленное количество стрельцов воеводы Хворостина, отбили на несколько столетий всякую охоту у московских шакалов посягать на Вашу вольность.

Наступают тяжелые годы борьбы XIX ст. С 1807 г. московские войска двинулись, как снежная лавина, в Ваши родные горы, родные ущелья, чтобы разрушить Ваши аулы и превратить Вас в невольников.

Но московский хищник просчитался. Русские наемники: Цициановы, Ермоловы, Паскевичи не учли, что сыны гор, — к вершинам которых был когда-то прикован Прометей, — никогда не покорятся.

Тысячи горских джигитов откликнулись на священный клич газавата. Они сплотились вокруг своих наибов и мюрдов, дабы отстоять свои селения. Помнят потомки горских народов славные бои при Герзель-ауле (1825 г.), где были разбиты наголову полчища генерала Лисаневича.

Среди тысяч отважных памятно потомкам имя героического Шамиля, сумевшего на протяжении 37 лет возглавлять героическую борьбу с Москвой. Сохранились и ныне славные деяния Ваших предков под Гергебилем (1843 г.), где погибли тысячи русских солдат Воронцова. Дербент, Геха, Гимры, Гуниб — страницы героической борьбы, писаны кровью Гамзат Бека, Кази Муллы, Хаджи Мурада и Хаджи Юсипа. Угас Шамиль в неволе. Ваши пастбища были превращены в поместья Воронцовых, Цициановых и Юсуповых. Тысячи из Ваших предков погибли в рудниках и тайге Сибири. Тысячи, не согласившись на московскую милость, вынуждены были влачить свои последние дни на чужбине.

Настал 1917 г. Рухнула тюрьма народов — Московская империя. Чеченцы, черкесы, ингуши, лезгины, осетины вернулись в свои родные места. Создаются органы управления, изгоняются ненавистные поработители за Терек и Кубань. Но не долго сияло солнце свободы над горскими селениями. Снова двинула вражеская лавина с Москвы, возглавляемая красными палачами Кировым и Орджоникидзе. Сожженные аулы, реквизиция стад, ужасы «чрезвычайки», попираание родного здата — вот что принесла на первую пору большевистская Москва.

Но она этим не довольствовалась. Дабы окончательно поработить Вас, Москва вводит насильственную «коллективизацию», в следствии которой горец перестал быть владельцем своих стад. Он вынужден был искать насущный хлеб на рудниках Чиатуры, на нефтепромыслах Баку, Грозного и Эмбы.

И когда вспыхнула большевистско-немецкая война, Вас погнали на фронт во имя Москвы. Часть из Вас, не желая защищать красную Москву, пошла в национальные батальоны при немецкой армии, дабы уничтожить ненавистного московского тирана. Но увы — Ваши чаяния не сбылись. Немцы, придя на Ваши родные земли, повели политику порабощения, неуступающего по своей жестокости красной Москве.

Германский империализм, запрягший Вас в свою военную колесницу, терпя поражения на фронтах, теряя своих союзников, пытается потянуть Вас к своим границам, дабы из Ваших трупов создать преграду для своих земель.

Сыны гор!

Довольно быть слепым орудием в руках германского империализма! Вспомните заветы своих гордых предков, погибших за вольность Кавказа! Украинский народ призывает Вас к совместной борьбе с вековыми поработителями. Создавай-мо мощный фронт против эксплуататоров человечества.

С оружием в руках переходите в национальные отряды при Украинской Повстанческой Армии, которая ведет борьбу на протяжении многих месяцев с московскими и германскими империалистами. Готовте силы для всеобщей революции против московско-большевистской тирании. Нас объединяет общая борьба под лозунгами —

Свобода Народам! Свобода Человеку!

Смерть немецким и московским палагам!

Да здравствует независимость народов Дагестана, Осетии, Чегни, Кабардино-Балкарии, Ингушетии!

Да здравствует Украинское Самостоятельное Государство!

Ставка, ноябрь 1943 г.

**Главное Командование
Украинской Повстанческой Армии**

Типография Украинской Повстанческой Армии "Свобода народам". Зак. 70-43.

Друкована летюжка УПА, листопад 1943 р., 2 стор. Оригінал: Архів ЗП УГВР, А/2/б, з. 6; фотокопія — Архів «Літопису УПА».

**
*

APPEALS TO OTHER NATIONALS BY THE SUPREME COMMAND
OF THE UPA
(Summary)

This series of appeals by the Supreme Command were issued in 1943 and were directed mainly at soldiers of various support units attached to German forces, which were composed of former prisoners of war from various nations in the USSR. One of the appeals was addressed to all — "Volunteers!" and one was aimed specifically at "Russians!" All appeals were written in Russian language, except for one directed to Belorussians which was in Ukrainian, while the one addressed to "Volunteers!" appeared in both Ukrainian and Russian. As a rule two appeals or two versions of an appeal were issued for each nationality. The appeals usually appeared on two book-size pages of fine print, while a few covered only one page.

All the appeals had certain features in common. The introduction sketched a short history of a particular nation with an emphasis on its past independent existence. It would then describe the nation's struggle for survival against Russia, and the Soviet Union, and would detail specific instances of political terror utilized by the Czarist and Soviet rulers against the people. The appeal would then offer comparisons between the Soviet and German imperialism with an emphasis on totalitarianism and its practices in both countries. The conclusion would stress the point that both imperialists were exhausted by war and were facing potential collapse, and therefore, the enslaved nations should organize into a common front to fight for liberation and independence. The appeal also provided a brief information about the struggle waged by Ukrainians and urged the reader either to join the UPA or to establish underground organizations on their respective

national territories. Some appeals mentioned the existence of the non-Ukrainian units in the UPA, stating that in time they would return to their own countries. The shorter, single-page appeals digressed only very briefly into the history of a given nation.

Somewhat different in character was the leaflet addressed to Russians. It contained a more rational argument, stressing that the existence of both the Czarist and of Communist Russia were based on an imperialist ideology. In the meantime, however, the non-Russian nations had developed their separate national self-awareness to such a degree, that it would prove impossible to keep them in captivity. The policy of imperialism had enslaved and victimized also the Russians themselves. The only proper course to follow would be to reorganize the USSR into national independent states which would coexist in friendship and harmony. The Russians, therefore, should fight for the liberation also of other nationalities. The leaflet called specifically on the Russians living in Ukraine to cooperate with Ukrainian underground.

ПОНЕВОЛЕНІ НАРОДИ СХОДУ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

ПЕРША КОНФЕРЕНЦІЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХОДУ ЄВРОПИ І АЗІЇ

В днях 21 — 22 листопада 1943 р. відбулась Перша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи і Азії.

Клич “Свобода народам і людині” набрав реального значення. До боротьби за його здійснення приступив український народ спільно з народами Сходу Європи і Азії.

Висловом цієї спільної боротьби була Конференція поневолених народів. На конференції було заступлених 13 народів: грузини, осетини, вірмени, казахи, черкеси, кабардинці, азербайджани, татари, чуваші, башкіри, білоруси, узбеки, українці. Делегації числили: грузинська — 6 осіб, вірменська — 4 особи, осетинська — 2 особи, казахська — 1 особа, черкаська — 1 особа, азербайджанська — 6 осіб, кабардинська — 1 особа, татарська — 4 особи, чувашська — 1 особа, башкирська — 1 особа, білоруська — 2 особи, узбекська — 5 осіб, українська — 5 осіб. Разом 39 делегатів.

Конференцію відкрив друг Іванів. Він привітав делегатів від Організації Українських Націоналістів і УПА і запропонував вибір президії, яку вибрано в такому складі: головуєчий — Левченко (українець), 1. заступник — Чавлі (азербайджан), 2. заст. Гогік (грузин). В склад секретаріату ввійшли: 1. Дружний (білорус), 2. Шірмат (узбек), 3. Зелена (українка).

Конференція почалася від однохвилинної мовчанки — для вшанування пам'яті борців усіх поневолених народів Сходу Європи й Азії, що полягли за волю своїх народів.

Перший доповідав Карло (грузин). У своїй доповіді на тему “Оцінка сучасного політичного становища” — насвітлив дволичну гру двох імперіялістів німецького націонал-соціалістичного і російсько-більшовицького у відношенні до поневоленних народів. Ці народи ніколи не погодяться зі станом поневолення, їх найвищою метою є самостійне життя у власних

держав, в ім'я цього будуть вести боротьбу аж до остаточної перемоги. Для забезпечення успіху в цій боротьбі поневолені народи мусять створити єдиний революційний фронт. Він має бути побудований на засадах рівності всіх поневолених народів, без взаємного узалежнення і на таких принципах:

1. Єдина лінія боротьби зі спільним ворогом.
2. Єдина тактика боротьби.
3. Контакт для одночасного зриву всіх поневолених народів.

На цю тему виголосив доповнюючу доповідь Багровий (українець), в якій дає відповіді на такі питання: 1. Чого хочуть імперіялісти, 2. Тактика боротьби імперіялістів, 3. Оцінка реальних сил імперіялістів, 4. Оцінка наших сил.

Слідуючу доповідь виголосив Іванів (українець) на тему: "Політичні завдання поневолених народів". Він з'ясував різницю між російським і німецьким імперіялізмом, подав цілий образ нищівної політики більшовиків у відношенні до поневолених народів. Звернув увагу на велике, історичне завдання цих народів: шляхом збройної революції перервати розбійницьку боротьбу і принести світові мир. Ствердив, що для перемоги національної революції існують всі об'єктивні шанси. Воєнні дії вичерпали засоби імперіялістів, загострились внутрішні протиріччя імперій і б'ють їх зі середини. Час працює в нашу користь. Але перемога не прийде сама; її треба здобути. І ми здобудемо її об'єднаними силами, спільно, зєдинені й організовані.

У дискусії делегати виявили велике зрозуміння ваги хвилини і потребу спільного діяння.

Доповідь на тему "Організація і практичні цілі єдиного фронту поневолених народів" виголосила Верещак. В своїй доповіді вказала на доцільність скоординувати дії при допомозі збройних сил всіх поневолених народів і посилити діяльність політичних організацій. Для цього треба створити Комітет, зложений з представників революційних організацій поневолених народів.

Комітет Поневолених Народів має організувати Національні Повстанчі Армії, відтягати членів своїх національностей з Червоної армії, організувати національно-політичні сили на власних територіях і на українській території, де знаходиться багато членів поневолених народів.

Після розгляду питань Конференції вибрано резолюційну Комісію, яка оформила Постанови I. Конференції Поневоленних Народів Східньої Європи й Азії, які обіймають: 1. Оцінку політичного становища, 2. Політичні завдання поневоленних народів, 3. Окремі постанови. Уложено теж Відозву Конференції.

При кінці визначено конкретні завдання делегатам. Присутні на Конференції делегати створять організаційні групи серед своїх земляків. Про організування таких груп повідомлять резолюційну комісію. Суму цих груп буде складати Міжнародний Комітет. Комітет має в першу чергу зайнятися редагуванням спільного органу.

В кінцевому слові головуючий заявив, що Перша Конференція Поневоленних Народів перейде до історії, як непереможний вияв волі народів Сходу Європи й Азії до самостійного життя.

Передрук з газети «Вісті; огляд воєнно-політичних подій», видаваної редколегією «Юнака», р. 2, з.5, друга половина січня 1944 р., стор. 1-2. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія: Архів «Літопису УПА».

ПОСТАНОВИ I-ОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХІДНЬОЇ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

Оцінка політичного становища

1. Сучасна війна між німецьким націонал-соціалізмом і російським большевизмом — це типова імперіялістична загарбницька війна за панування над світом, за новий поділ матеріальних багатств, за здобуття нових сировинних баз і ринків збуту, за поневолення народів і експлуатацію їхньої робочої сили.

2. Обидва воюючі імперіялізми заперечують право народів на їх вільний і політичний і культурний розвиток у самостійних національних державах та несуть усім народам полі-

national territories. Some appeals mentioned the existence of the non-Ukrainian units in the UPA, stating that in time they would return to their own countries. The shorter, single-page appeals digressed only very briefly into the history of a given nation.

Somewhat different in character was the leaflet addressed to Russians. It contained a more rational argument, stressing that the existence of both the Czarist and of Communist Russia were based on an imperialist ideology. In the meantime, however, the non-Russian nations had developed their separate national self-awareness to such a degree, that it would prove impossible to keep them in captivity. The policy of imperialism had enslaved and victimized also the Russians themselves. The only proper course to follow would be to reorganize the USSR into national independent states which would coexist in friendship and harmony. The Russians, therefore, should fight for the liberation also of other nationalities. The leaflet called specifically on the Russians living in Ukraine to cooperate with Ukrainian underground.

ПОНЕВОЛЕНІ НАРОДИ СХОДУ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

ПЕРША КОНФЕРЕНЦІЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХОДУ ЄВРОПИ І АЗІЇ

В днях 21 — 22 листопада 1943 р. відбулась Перша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи і Азії.

Клич “Свобода народам і людині” набрав реального значення. До боротьби за його здійснення приступив український народ спільно з народами Сходу Європи і Азії.

Висловом цієї спільної боротьби була Конференція поневолених народів. На конференції було заступлених 13 народів: грузини, осетини, вірмени, казахи, черкеси, кабардинці, азербайджани, татари, чуваші, башкіри, білоруси, узбеки, українці. Делегації числили: грузинська — 6 осіб, вірменська — 4 особи, осетинська — 2 особи, казахська — 1 особа, черкаська — 1 особа, азербайджанська — 6 осіб, кабардинська — 1 особа, татарська — 4 особи, чувашська — 1 особа, башкирська — 1 особа, білоруська — 2 особи, узбекська — 5 осіб, українська — 5 осіб. Разом 39 делегатів.

Конференцію відкрив друг Іванів. Він привітав делегатів від Організації Українських Націоналістів і УПА і запропонував вибір президії, яку вибрано в такому складі: головуєчий — Левченко (українець), 1. заступник — Чавлі (азербайджан), 2. заст. Гогік (грузин). В склад секретаріату ввійшли: 1. Дружний (білорус), 2. Шірмат (узбек), 3. Зелена (українка).

Конференція почалася від однохвилинної мовчанки — для вшанування пам'яті борців усіх поневолених народів Сходу Європи й Азії, що полягли за волю своїх народів.

Перший доповідав Карло (грузин). У своїй доповіді на тему “Оцінка сучасного політичного становища” — насвітлив дволичну гру двох імперіялістів німецького націонал-соціалістичного і російсько-більшовицького у відношенні до поневоленних народів. Ці народи ніколи не погодяться зі станом поневолення, їх найвищою метою є самостійне життя у власних

держав, в ім'я цього будуть вести боротьбу аж до остаточної перемоги. Для забезпечення успіху в цій боротьбі поневолені народи мусять створити єдиний революційний фронт. Він має бути побудований на засадах рівності всіх поневолених народів, без взаємного узалежнення і на таких принципах:

1. Єдина лінія боротьби зі спільним ворогом.
2. Єдина тактика боротьби.
3. Контакт для одночасного зриву всіх поневолених народів. На цю тему виголосив доповідяючу доповідь Багровий (українець), в якій дає відповіді на такі питання: 1. Чого хочуть імперіялісти, 2. Тактика боротьби імперіялістів, 3. Оцінка реальних сил імперіялістів, 4. Оцінка наших сил.

Слідуючу доповідь виголосив Іванів (українець) на тему: "Політичні завдання поневолених народів". Він з'ясував різницю між російським і німецьким імперіялізмом, подав цілий образ нищівної політики більшовиків у відношенні до поневолених народів. Звернув увагу на велике, історичне завдання цих народів: шляхом збройної революції перервати розбійницьку боротьбу і принести світові мир. Ствердив, що для перемоги національної революції існують всі об'єктивні шанси. Воєнні дії вичерпали засоби імперіялістів, загострились внутрішні протиріччя імперій і б'ють їх зі середини. Час працює в нашу користь. Але перемога не прийде сама; її треба здобути. І ми здобудемо її об'єднаними силами, спільно, зєдинені й організовані.

У дискусії делегати виявили велике зрозуміння ваги хвилини і потребу спільного діяння.

Доповідь на тему "Організація і практичні цілі єдиного фронту поневолених народів" виголосила Верещак. В своїй доповіді вказала на доцільність скоординувати дії при допомозі збройних сил всіх поневолених народів і посилити діяльність політичних організацій. Для цього треба створити Комітет, зложений з представників революційних організацій поневолених народів.

Комітет Поневолених Народів має організувати Національні Повстанчі Армії, відтягати членів своїх національностей з Червоної армії, організувати національно-політичні сили на власних територіях і на українській території, де знаходиться багато членів поневолених народів.

Після розгляду питань Конференції вибрано резолюційну Комісію, яка оформила Постанови I. Конференції Поневолевих Народів Східньої Європи й Азії, які обіймають: 1. Оцінку політичного становища, 2. Політичні завдання поневолевих народів, 3. Окремі постанови. Уложено теж Відозву Конференції.

При кінці визначено конкретні завдання делегатам. Присутні на Конференції делегати створять організаційні групи серед своїх земляків. Про організування таких груп повідомлять резолюційну комісію. Суму цих груп буде складати Міжнародний Комітет. Комітет має в першу чергу зайнятися редагуванням спільного органу.

В кінцевому слові головуючий заявив, що Перша Конференція Поневолевих Народів перейде до історії, як непереможний вияв волі народів Сходу Європи й Азії до самостійного життя.

Передрук з газети «Вісті; огляд воєнно-політичних подій», видаваної редколегією «Юнака», р. 2, з.5, друга половина січня 1944 р., стор. 1-2. Оригінал: Архів ЗП УГВР; фотокопія: Архів «Літопису УПА».

ПОСТАНОВИ I-ОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХІДНЬОЇ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

Оцінка політичного становища

1. Сучасна війна між німецьким націонал-соціалізмом і російським большевизмом — це типова імперіялістична загарбницька війна за панування над світом, за новий поділ матеріяльних багатств, за здобуття нових сировинних баз і ринків збуту, за поневолення народів і експлуатацію їхньої робочої сили.

2. Обидва воюючі імперіялізми заперечують право народів на їх вільний і політичний і культурний розвиток у самостійних національних державах та несуть усім народам полі-

тичне, соціальне й культурне поневолення в формі гітлерівської "Нової Європи" чи большевицького ССРСР.

3. Протисупільні грабіжницькі цілі та повну ідейну пугтку намагаються імперіялісти замаскувати брехливими гаслами про соціальну рівність, визволення працюючих тощо.

4. Скомпромітований ідейно і політично большевизм шукає опори у відогрітих реакційних гаслах слов'янофільства й традиційного російського шовінізму.

5. Імперіялістична війна довела до великого матеріального і військового виснаження і загострила політичні й економічні суперечності в середині імперій. Це створює корисні обставини для наростання революційно-визвольного руху серед поневолених народів.

Останній час характеризується швидким ростом і загостренням революційних дій поневолених народів. В цьому запорука перемоги революцій та нового світового будучого.

Політичні завдання поневолених народів

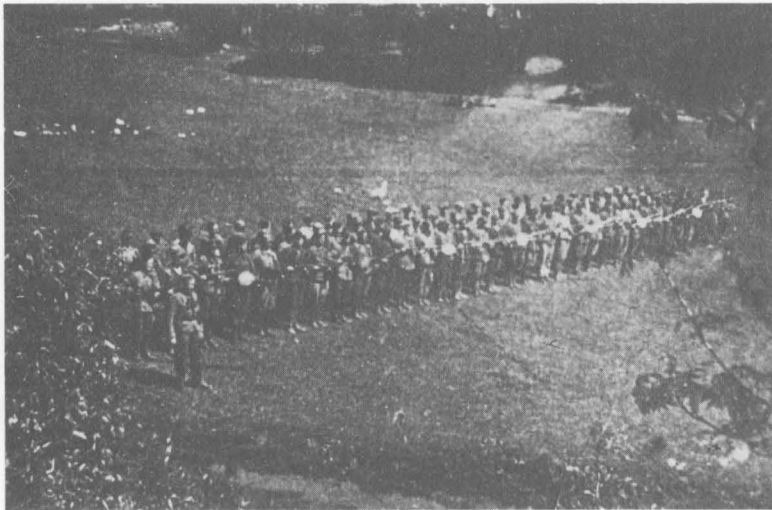
Тільки національні революції поневолених народів припинять безглузду воєнну різанину й принесуть світові тривке замирення. Новий міжнародній лад, опертий на шануванні політичних прав кожного народу, дасть кожному народові повні можливості культурного й економічного розвитку. В системі вільних національних держав забезпечується повна воля людині, давленій і експлуатованій досі казарменною системою імперіялізму.

Щоб припинити терор, знуцання імперіялістів та приспішити революційні дії проти імперіялізму, Конференція закликає всі поневолені народи посилити політично-революційну боротьбу на своїх теренах для вирівняння натуги революційного фронту проти імперіялізму.

Для швидкої і повної перемоги національної революції потрібний один спільний фронт усіх поневолених народів. Тому Конференція вважає необхідним створення спільного комітету народів Східної Європи й Азії, який координувати буде всі національно-революційні сили тих народів, виробить єдину лінію боротьби зі спільним ворогом, єдину тактику боротьби та у відповідний момент дасть гасло до одночасного повстання всіх поневолених народів.

Відділ кіннотчинів УПА на Волині в 1943 р.

Відділ УПА з Північно-західньої воєнної округи УПА на Волині в 1943 р.

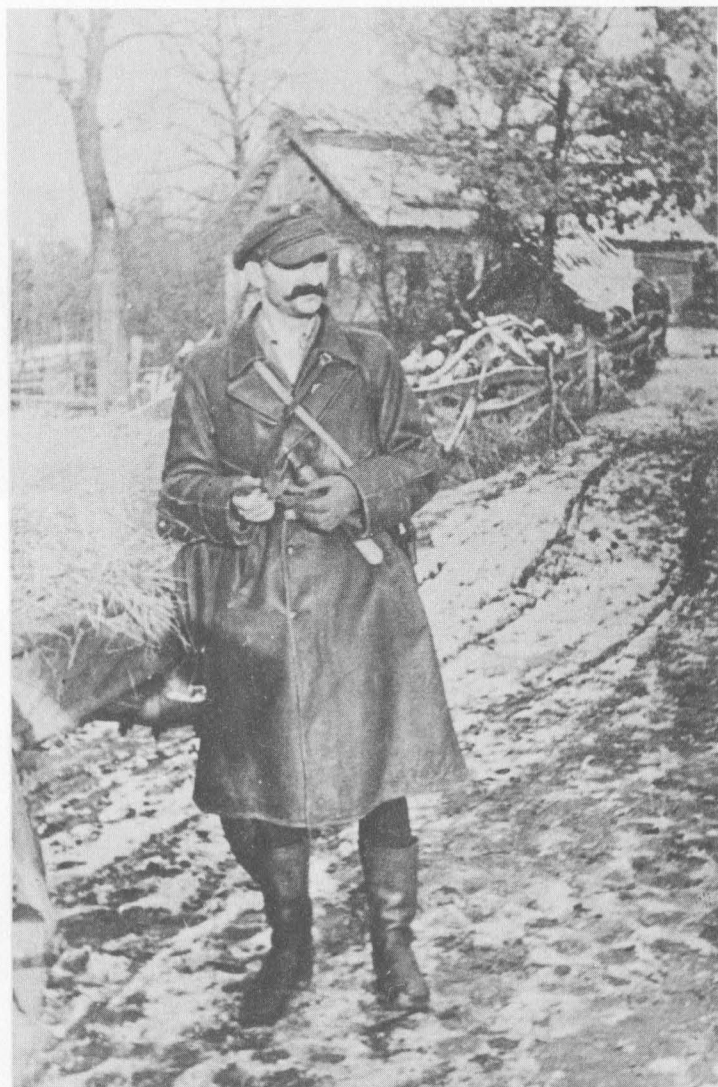
Національний узбецький підрозділ при УПА-Північ.

Кінна стега УПА на Волині в 1943 р.

Кінна стега маршуючого в глибині відділу УПА через с. Вовковию в Дубенському повіті на Волині (тепер Млинівський район Рівенської області).

Полк. Еней — командир Південної воєнної округи УПА на Волині.
Фотографія зроблена в 1943 р.

Ген. Роман Шухевич (Тарас Чупринна) — Головний Командир УПА.
Фотографія зроблена в 1943 р.

Батерія артилерії Південної округи УПА-Північ у час маршу в Дубенському повіті на Волині в грудні 1943 р. Зліва в глибині, на коні, командир батерії Береза; перед ним, іде в напрямі фотоапарату, начальник штабу воєнної округи Черник.

Передня нічна охорона харчевої валки УПА, яна видніє в глибині. Волинь, зима 1943 р.

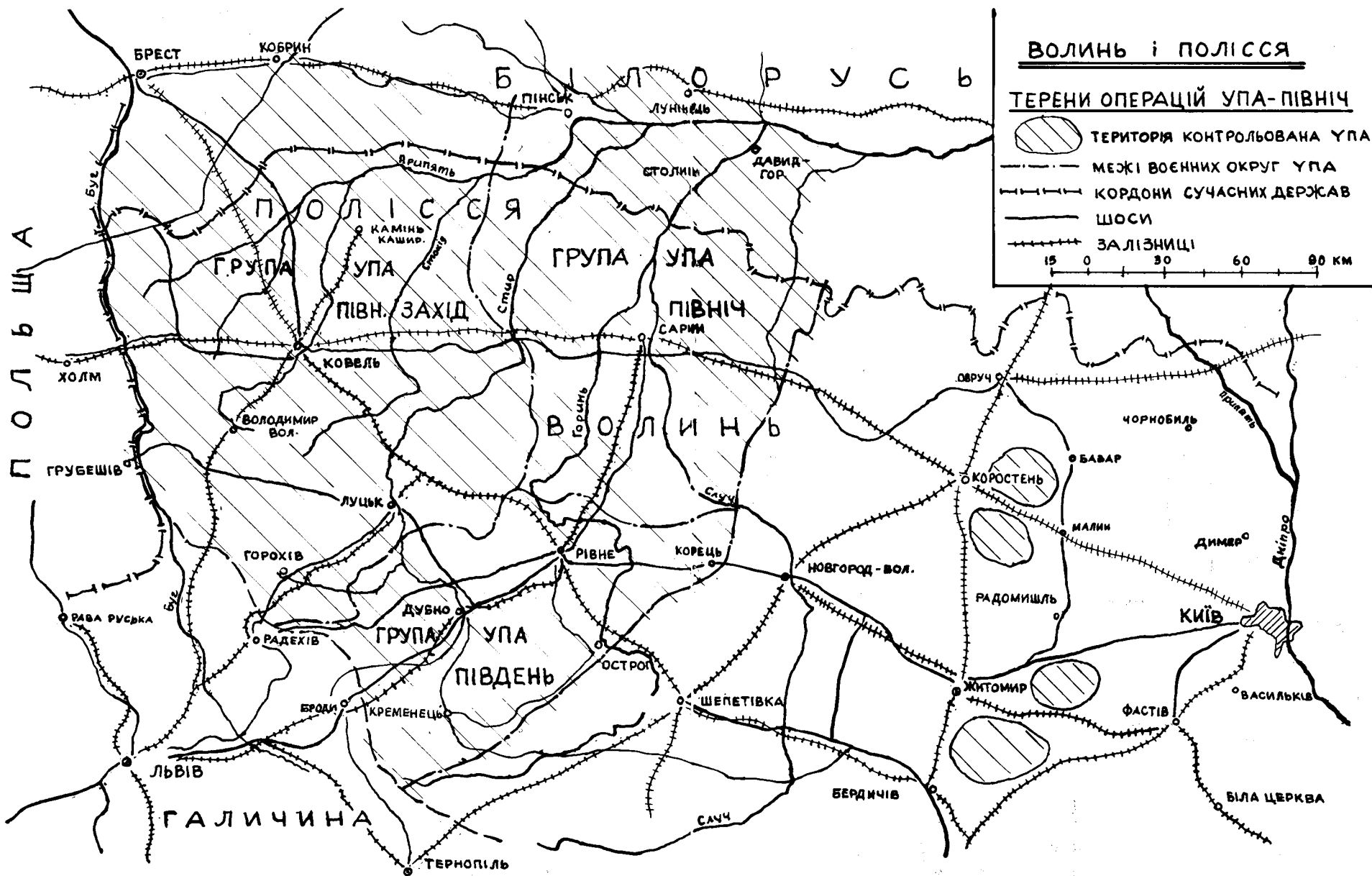

Начальник штабу Південної воєнної округи УПА-Північ Черник відбирає звіт відділу УПА в Дубенському повіті на Волині. Зима 1943 р.

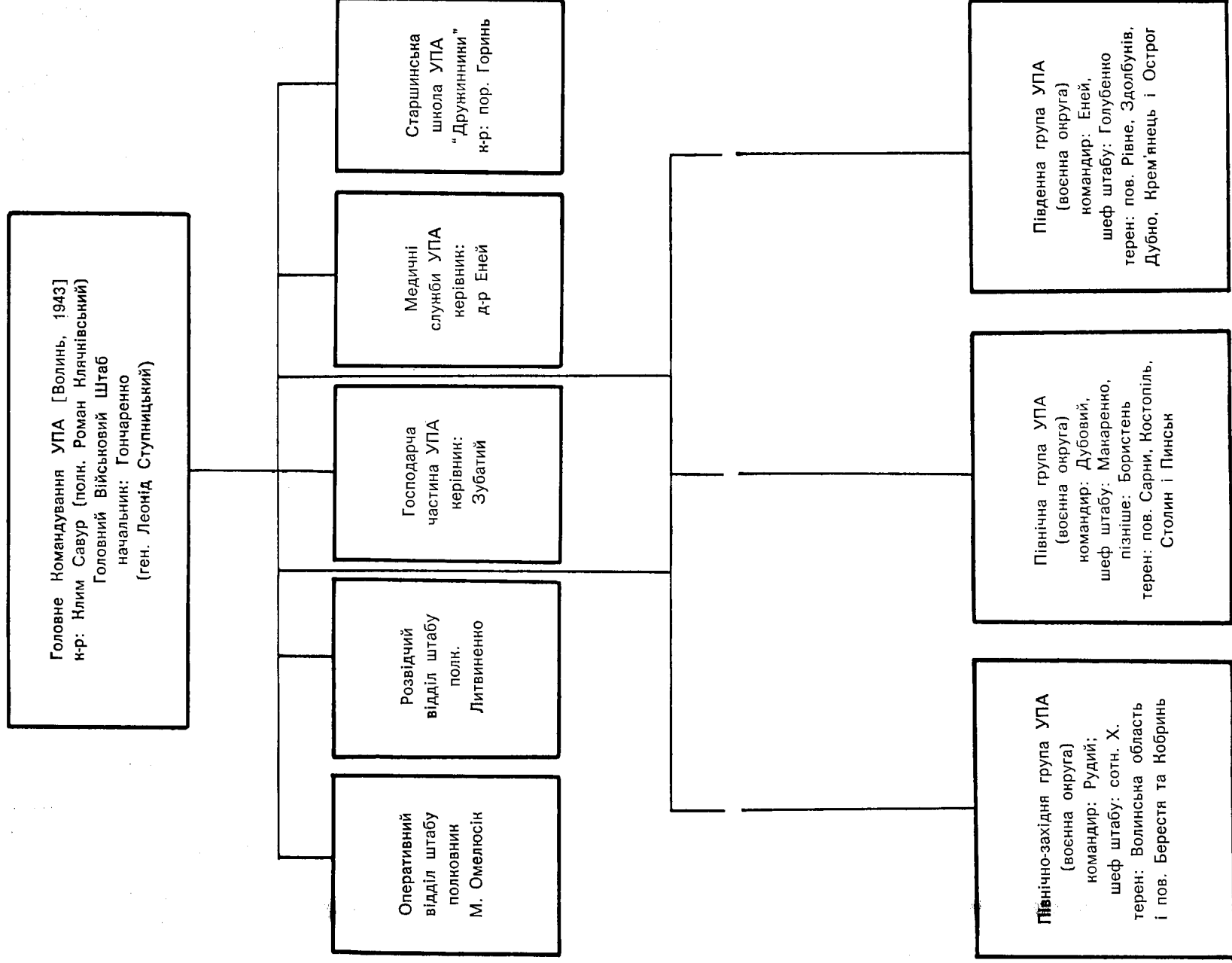

Група кіннотчиків з УПА-Північ. Початок зими 1943 р.

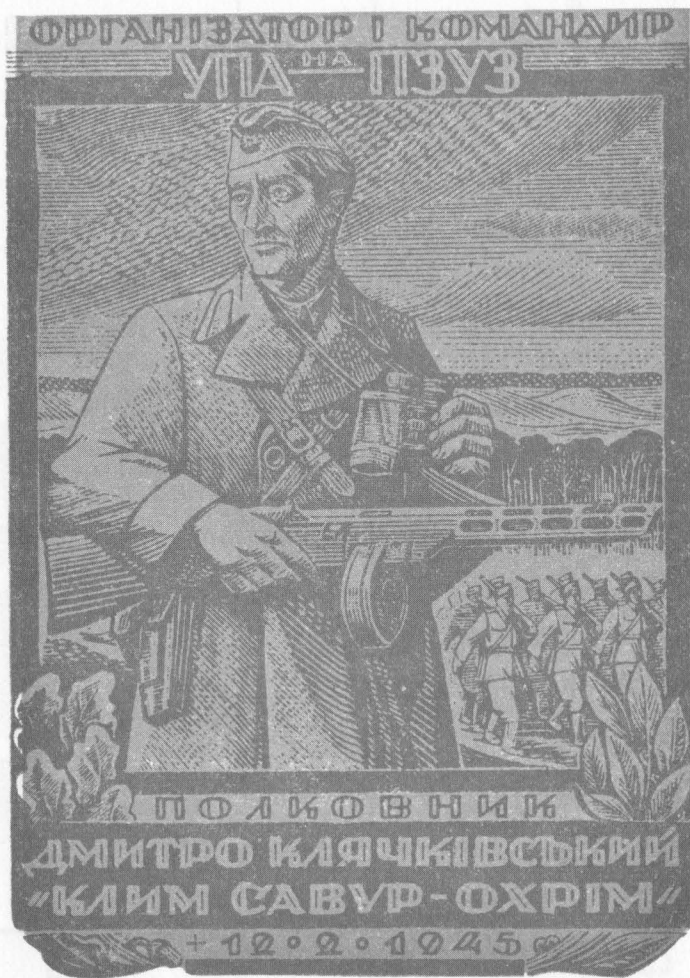
За даними статей полк М. Омелюсіна і Г. Левенна виготовив Я. Струтинський.

СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПА НА ВОЛИНІ В 1943 РОЦІ,
за даними полк. М. Омелюсіка. Після реорганізації УПА
наприкінці 1943 року, Головне Командування УПА (Волині) прийняло
назву Командування УПА - Північ.

(Виготовив: М. Пітюра)

Полк. Дмитро Клячківський (Клим Савур, Охрім) — організатор і командир військ УПА на Волині (Північно-західних українських земель, ПЗУЗ). Дереворит підпільного мистця Свирида, поправленого Нілом Хасевичем. Оригінальний підпис під дереворитом таний: "52. Свирид+Н.Х. 6. XII. 49. Дереворит. Портретна серія. III варіан. Вик. "Свирид" за деревор. Н. Х. Перерібна і коректа Н.Х.". ("Графіна в бунрах УПА", Пролог, Філадельфія, 1952, 43 стор.).

Дереворит підпільного мистця Ніла Хасевича зі серії "Ідеї українського визвольного руху". "11/50. Н. Хас. 31. 12. 49. Вин. Н. Х."

Обкладинка до альманаху, присвяченого боротьбі УПА на Волині й Поліссі, який, мабуть, не був виданий. Дереворит. Серія: Волинь в боротьбі. Виконаний підпільним мистцем Нілом Хасевичем, "13/40. Н. Хас. 22. 6. 49. Вик. Н. Х."

Хрест Заслуги
проект N. 1.

Хрест Бойової Заслуги
проект N. 2.

Хрест Заслуги
проект N. 3.

Хрест Заслуги
проект N. 4.

ПРОЕКТИ ХРЕСТІВ:

Хрест Заслуги
проект N. 5.

ПРОЄКТ ВІДЗНАЧЕНЬ І МЕДАЛІВ УПА (ч. 1): ХРЕСТИ ЗАСЛУГИ
підпільного мистця Ніла Хасевича (поменшене)

За Самостійну Соборну
Українську Державу!

Воля Народам!
Воля Людям!

ВИДАЄ ПОЛІТИЧНИЙ ВІДДІЛ УПА

РІК I.

ЖОВТЕНЬ 1943 Р.

Ч. 4.

За Українську Самостійну
Соборну Державу!

Свобода Народам!
Людям!

СЛАВА УКРАЇНІ!

ГЕРОЯМ СЛАВА!

САМОСТІЙЩИК

„Встане Україна
і розвіє тьму незолі!“
Т. Шевченко

„Револуція — це ідея
що здбула багнети“
Наполеон

Рік II.

22- 29 січня 1944 р.

Ч. 3.

ВІСТІ

Огляд воєнно-політичних подій

ВИДАЄ РЕДКОЛЕГІЯ „ЮНАКА“

Р. II.

Друга половина січня 1944 р.

Ч. 5.

Заголовки підпільних періодичних публікацій, з яких передруковано в цій книзі підпільні статті.

Окремі постанови

1. Конференція поневолених народів Східньої Європи й Азії вітає героїчну боротьбу народів Західньої й Середньої Європи проти німецького імперіялізму і заявляє свою повну політичну солідарність у цій боротьбі.

2. Конференція вважає потрібним розгорнути серед народів Західньої і Середньої Європи широку пропаганду для ознайомлення їх з визвольною боротьбою народів Східньої Європи й Азії.

3. Конференція закликає: зробити все можливе, щоб не допустити до вивозу в глиб Німеччини чи на fronti національних формацій при німецькій армії. (Не публікувати з конспіративних причин).

4. Зібрати в національні формації бійців інших національностей при УПА, які досі були розкинені (не публікувати з конспіративних причин).

5. Скріпити акцію самооборони й оборони перед терором відступаючої німецької влади й армії.

Підписали Голови Національних Делегацій:

Азербайджан — Фізуль, **Білорусь** — Дружний, **Башкирія** — Кагарман, **Вірменія** — Антрант, **Грузія** — Гогія, **Туркестан*** — Шімрат (узбек) і Дежкман (казах), **Татарія** — Тұкай, **Україна** — Стеценко, **Черкесія** — Джігіт, **Чувашія** — Скворцов, **Кабардинія** — Баксан, **Осетія** — Арам.

---

* За нашими інформаціями слово "Туркестан" додано. В оригіналі було: "Узбекістан — Шімрат, Казахстан — Дежман..." Оригінали відозв зберігаються в архіві ЗЧ ОУН. (Ред.).

ВІДОЗВА I-ої КОНФЕРЕНЦІЇ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХОДУ ДО НАРОДІВ СХІДНЬОЇ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

Дорогі Брати й Сестри!

В тяжкі хвилини лютування імперіялістичної війни, в час загибелі мільйонів наших братів на фронті й винищування наших родин у запіллі, в час варварського нищення нашого майна та пам'ятоків культури по наших містах і селах — звертаємося до Вас з братнім закликком: **“станьте одностайно до оборони життя і майна вашого і ваших рідних, станьте до боротьби проти ворогів людства — паліїв війни”**.

Хто ж і для чого розпочав цю страшну й жорстоку війну? Хто являється винуватком мільйонових вбивств і страждань невинних? Хто мусить понести кару за народне горе? Проти кого нам боротися?

Сучасну війну розпочали й ведуть правлячі імперіялістичні верхівки Берліна й Москви — німецькі націонал-соціалісти й російські большевики.

Війна ведеться за те, котра з імперіялістичних клік має надалі поневолювати й експлуатувати народи Європи й Азії. Імперіялісти рішили, що їм замало награваних земель, замало загарбаних багатств, замало підбитих народів, вони хочуть ще більше поширити свої імперії, ще міцніше придушити гноблені ними й затягти до такого ж ярма нові народи.

Прагнучи до цих розбишацьких цілей, імперіялісти силою змобілізували весь здоровий елемент поневолених і гноблених ними народів та погнали його на фронт. Мільйони синів України, народів Кавказу, Середньої Азії, Надволжа й Уралу — знаходяться сьогодні в окопах, віддаючи життя за своїх гнобителів. В той же час у запіллі НКВД тероризує їх родини, знущається над ними. В тилу запрягають до непосильної праці у военных заводах стариків і дітей, видираючи в них з рота останній кусок хліба.

Війна вже погубила мільйони бійців, зруйнувала народні господарства, як поневолених, так і воюючих народів. Од-

нак кінця війни ще не видно. Для випередження альянтів на Балканах, кремлівські "вожді" кидають невідготовлені військово-солдатські маси в безнастанний наступ під вогонь німецької зброї. Ще не закінчилась війна з Німеччиною, а вже сталінська кліка в наслідок загарбницьких задумів на Балканах і в Середній Азії попадає у нові конфлікти, готується до нових воєнних дій. Ще не вигоєні одні рани, а вже готуються нові удари для населення.

Та даремні надії імперіялістичних катів, коли вони думають, що і далі народи пасивно виконуватимуть їхні накази. Сьогодні вже не тільки поневолені народи, але і маси народів, з яких вийшли правлячі імперіялістичні верхівки, побачили безглуздя і ввесь злочин теперішньої війни. Зараз всім стало ясно, **що безперспективне змагання на фронті доведе лише до винищення народів і спустошення краю. Всі зрозуміли, що мусить припинитися безглузда бойня народів, що мусить наступити зміна.**

Однак, яка має бути зміна, і як до неї дійти?

Чи може наступити зміна, коли залишаться при владі існуючі імперіялістичні кліки? Чи може наступити суттєва зміна, коли залишиться дотеперішній державний лад насильства й експлуатації? Відомо ж, що державний лад побудований на поневоленні одних народів другими, породжує змагання до дальшого підбою і дальшого поневолення, народжує імперіялізм. Устрій, побудований на поневоленні одним народом других, неминує веде до імперіялістичних воєн і руїн.

Щоб вийти з сьогоднішнього трудного становища, припинити лише війну замало. Для цього необхідно повалити цілий державний устрій, знищити імперіялістичні кліки й побудувати новий лад на Сході Європи й Азії. Цей факт виключить можливість поневолення одного народу другим, виключить всякий імперіялізм і гарантуватиме повну волю розвитку кожного народу. Цей лад мусить бути побудований на системі незалежних держав кожної нації на своїй етнографічній території.

Здійснити цей лад можна тільки в безпощадній боротьбі з імперіялістичною правлячою верхівкою, тільки шляхом революції. В боротьбі проти спільних гнобителів сталінського

й гітлерівського імперіялізмів — необхідний єдиний фронт всіх народів Сходу, керованих своїми національними провідниками. Для перемоги революції потрібний підйом мільйонових мас.

Поневолені народи Сходу вже вступили на шлях цієї священної боротьби. В тій боротьбі вони добились вже поважних успіхів. Національні партизанки в Україні, на Кавказі, в Середній Азії й в Прибалтиці високо підняли прапор проти імперіялістів, обороняючи народ перед грабунком імперіялістичної наволочі, визволяючи цілі терени від імперіялістів. Їм подають братню руку в цій боротьбі народи Балканів та Західньої Європи. Слідом за цими починами, боротьба поширюється на території цілої імперії ССРСР та Європи, втягаючи до повстання всі поневолені народи, а також російський та німецький народи, придавлені власними імперіялістичними кліками.

Мільйони бійців Червоної армії розсіяні по цілій Європі й Азії — в окопах на фронтах, в запллі, німецькому полоні, в національних батальйонах при німецькій армії, мільйони робітників у военных заводах, в колгоспах, на каторжних роботах в Німеччині і в Сибірі — це велика армія національної революції Сходу, це запорука її перемоги.

Бійці Червоної Армії і дорогі наші брати в окопах!

Своєю героїчною боротьбою ви проганяєте німецьких імперіялістів з рідних земель, ви стали в ряди передових бійців проти імперіялістів. Однак, ви виконали лише половину роботи. За плечима у вас жирує на народньому горі другий імперіялізм — сталінський. Він такий же ворог народу, як і німецький імперіялізм, він так же поневолює і експлуатує народи, як і німецький. Повертайте свою зброю проти нього. Бийте його так нещадно, як б'єте зараз гітлерівську наволоч. В рядах Червоної Армії творіть революційну протиімперіялістичну організацію. Нав'язуйте контакт з революційними повстанськими арміями й переходьте до них організованим порядком — індивідуально та цілими військовими частинами.

Робітники воєнних заводів!

Не помагайте імперіялістам своєю працею в запіллі вигублювати ваших братів на фронтах. Виготовлену вами зброєю амуніцію захоплюйте в свої руки і бийте нею ваших гнобителів-імперіялістів, передавайте її партизанським відділам.

Приналежні до чужонаціональних батальйонів при німецькій армії

Гітлерівські окупанти використали ваше тяжке становище в полоні і вашу волю битися проти сталінського імперіялізму і пігнули вас на фронт до братовбивчої війни.

При вашій допомозі, гітлерівські імперіялісти хочуть поневолити наших рідних на батьківщині, а потім і вас знищити, як поневолений елемент. Не дозволяйте використовувати себе проти наших братів, і ваше місце не при німецьких дивізіях, а в революційних протиімперіялістичних арміях. Нав'язуйте з ними контакт, усвідомлюйте своїх товаришів та зі всіма боєприпасами переходьте до своїх Повстанчих Армій.

Працююча інтелігенціє!

Не посилюйте своєю працею державного апарату насильства над народом. Вступайте спільно із народом в революційну боротьбу проти імперіялістичних катів. Покидайте уряди, з'єднуйтеся з відділами Повстанчих Армій та віддавайте свої знання для їх скріплення. Своєю працею помагайте двигнути єдиний фронт проти імперіялістів.

Революційними силами народів у спільнім фронті боротьби проти імперіялістичних загарбників збудуємо новий лад, оснований на справедливості і волі всіх народів.

ЧЕРВОНІ ПАРТИЗАНИ!

Наближається час, коли друга імперіялістична війна, яка перетворила в руїни цілі країни і забрала в могили мільйони людей, проковтне в безодню й її організаторів Сталіна і Гітлера. З нетерпінням ждуть цієї нагоди і готуються до неї поневолені народи Європи й азійських просторів ССРСР.

Більше чверті століття народи ССРСР перебувають під гнітом большевизму, ще більш важчим, ніж гніт царської Росії, але не зважаючи на це, сталінським сатрапам не вдалося вбити в народі волю і стремління до свободи, за яку віддавали життя мільйони трудящих в 1917 р. Народ зрозумів, що найжорстокішим його ворогом є банда сталінських розбійників, які затягають петлю на шиї трудящих.

Тому народ не може зрозуміти, що змушує Вас боротись і підтримувати цю мерзенну кліку лютих сталінських бандитів, — невже ті жалюгідні милостині, що їх будуть Вам кидати в майбутньому всесильні володарі з свого панського столу, приваблюють Вас так, що Ви згодні за них продати інтереси Ваших таки братів працюючих? Але хіба Ви не знаєте судьби, яка спіткала партизанів, що боролись ще в 1917 році? Адже в 1937 році більшість із них було знищено, як «ворогів народу», оскільки вони більше не могли миритися з насильством і знущанням над народом, а в тих, які залишилися живими, врешті-решт відібрали всі привілеї і права.

Хіба Ви не бачили тієї розкоші, в якій жила партійна аристократія, і нужди та горя Ваших братів? Невже Ви забули жажливі роки голоду і терору, які забрали в могили Ваших рідних і близьких, і хіба Ви тепер не завважаєте, що Вашу волю до перемоги над гітлерівськими бандами ця паразитарна банда знову хоче використати в своїх інтересах, так як вона це зробила в 1917 р. з допомогою обману і терору? Невже Ви не бачите, що ті, які в 1941 році першими тікали в люксових автох на схід за тисячі кілометрів від фронту, тепер ідуть за Вами і чинять у запіллі розправу над Вашими рідними?

Хіба не 25-річний терор большевиків вибив у 1941 році з рук народу зброю й обеззброїв його в боротьбі з гітлерівськими бандами і лише виняткова стійкість і любов до волі вели-

ких народів, які заселяють тюрму народів, ім'я якої ССРСР, — забезпечили ті перемоги над гітлерівськими головорізами; ці перемоги золотими літерами будуть записані в історію людности.

Партизани! Чому Ви так сліпо вірите наскрізь фальшивій советській пропаганді і не прислухаєтесь до стогону працюючого народу, адже ворог, здихаючи, завжди намагається посіяти між нами ворожнечу, для того, щоб послабити наші сили і перешкодити нашому з'єднанню для боротьби з ним.

Большевицькі головачі намагаються прищепити Вам ненависть до українського народу і кажуть, що українські націоналісти є польськими слугами і слугами гітлерівських бандитів, що вони хочуть посадити на шию працюючих поміщиків і капіталістів і так далі, і тому подібне. Але тепер, коли Ви перебуваєте на західноукраїнських землях, коли Ви зустрічаєтесь з народом, запитайте його, як героїчно і самовіддано український народ протягом 20 років боровся з панською Польщею, пускаючи червоного півня під дахи польських поміщиків і як він ненавидить большевицьку систему, яка за своєю звирячістю і підлістю перевищила чванькувате польське панство.

Партизани! Невже Ви й тепер перебуваючи на Волині, не знаєте про ту героїчну боротьбу українського народу проти гітлерівців, в наслідок якої цей край перетворився в руїни? Хіба ця боротьба не свідчить про нахабну брехню, яку розповсюджують большевики про український народ, боячись об'єднання революційних сил, що розростаються, тих сил, які неминуче зметуть їх з лиця землі.

Партизани! Подивіться на ті оголошення, якими так густо обліпили німці всі перехрестя в містах і селах Західної України і Ви переконаєтесь, що саме за участь в Організації Українських Націоналістів, за участь в Українській Повстанській Армії, за боротьбу проти гітлерівців вони тисячами розстрілювали українських людей.

Запитайте в кожному селі, скільки народу винищено гітлерівськими бандами, скільки збройних сутичок мали українські повстанці з німцями, захищаючи населення від грабунку і вивозу на каторжні праці в Німеччину, нікими свідками яких залишилися ті братські могили, які так густо засіяли за-

хідньоукраїнські землі? Запитайте й про те, скільки українців ховалось від гітлерівського терору, утікаючи з німецької каторги в ліси і відплачуючись гітлерівцям за кров своїх батьків і братів?

Ось та правда про український народ, яку не можуть приховати большевики ні перед ким, як би вони не намагались це зробити з допомогою своєї фальшивої пропаганди.

Недалекий час, коли гітлерівські банди будуть вигнані з наших земель і народи ССРСР об'єднаним фронтом стануть на боротьбу проти другого ворога — большевизму. Український працюючий народ ніколи не відчував ворожості чи ненависти до інших народів, він лише завжди прагнув і прагне тепер до створення в етнографічних межах Української Самостійної Національної Держави з справді демократичною формою правління і знищення експлуатації людини людиною. До цього ми закликаємо росіян, білорусів, грузинів і інші народи. На руїнах большевицької тюрми народів повинен народитися новий світ, який забезпечить волю народам і волю людині.

Партизани! Борючись по боці большевиків, Ви боретесь проти працюючих і послаблюєте єдиний революційний фронт гноблених большевизмом і гітлеризмом народів.

Наближається час розплати; цей час вимагає найбільшої напруги всіх наших сил, і якщо ми не хочемо стати рабами і давати на світ нові покоління рабів, — ми не повинні проливати свою кров на догоду панів експлуататорів і, знищуючи один одного, сприяти нашій поразці.

Цей момент повинен ознаменуватись не боротьбою між працюючими різних національностей, а солідарністю поневолених народів і стремлінням до перемоги над гітлерівським і большевицьким імперіялізмами!

Вперед! За волю поневоленим народам!

За створення незалежних національних держав!

Смерть Гітлерові і Сталінові!

Революційний Комітет Поневолених Народів Східньої Європи й Азії

Передрук з виданої за кордоном книги «Антибольшевицький Вльок Народів», [Мюнхен?], Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів, 1956, стор. 17-26.

ПАРОДИИ НА ГИМН СРСР

*За Самостоятельные и Независимые Государства Народов
Восточной Европы и Азии!
Свобода Народам и Человеку!*

ГИМН УГНЕТЕННЫХ НАРОДОВ СОВЕТСКОГО СОЮЗА

Насилием жестоким республик Свободу
Злодейски забрала советская Русь,
Но будет разрушенный силой Народов
Наследник царизма — Советский Союз.

Довольно терпеть нам насилие, обманы,
Кремлевское рабство сметем мы в борьбе,
Вперед, все народы, вперед на тиранов,
И станем владыками сами себе!

Сквозь бури и грозы мы шли до Свободы,
Но Ленин Свободу на штык нанизал,
А Сталин нас мучил за верность народу
И в рабство колхозов нам путь показал.

Довольно терпеть нам насилие, обманы,
Кремлевское рабство сметем мы в борьбе,
Вперед, все народы, вперед на тиранов,
И станем владыками сами себе!

Ми с боем выходим из рабства и плена,
Захватчиков подлых с пути мы сметем,
В борьбе мы решаем судьбу поколений, —
Свободу народам и людям несем.

Довольно терпеть нам насилие, обманы,
Кремлевское рабство сметем мы в борьбе,
Вперед, все народы, вперед на тиранов,
И станем владыками сами себе!

**

**СМЕРТЬ МОСКОВСКО - БОЛЬШЕВИСТСКОЙ ТИРАНИИ!
ДА ЗДАВСТВУЕТ ЕДИНЬИЙ ФРОНТ УГНЕТЕННЫХ
НАРОДОВ В БОРЬБЕ ПРОТИВ БОЛЬШЕВИЗМА!**

*За самостійні і незалежні держави народів Східної Європи
і підбольшевицької Азії!
Воля народам і людині!*

ГИМН ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СОВЕТСЬКОГО СОЮЗУ

Насильством жорстоким республік свободу
Свавільно скорила московська Русь,
Та буде народами знищений спільно
Наслідник царизму — Советський Союз.

Годі коритися катові спільному,
Годі терпіти московське ярмо,
Спільними силами станемо вільними,
Свободу народам й людині дамо.

Крізь бурі і грози ми йшли до свободи,
Та Ленін свободу на штик нанизав,
А Сталін нас мучив за вірність народу
І в рабство колгоспне всім шлях показав.

Годі коритися катові спільному,
Годі терпіти московське ярмо,
Спільними силами станемо вільними,
Свободу народам й людині дамо.

Виходим до бою ми військом могутнім,
Загарбників підлих з шляху зметемо,
В боях ми здобудемо долю майбутню,
Свободу народам й людині дамо.

Годі коритися катові спільному,
Годі терпіти московське ярмо,
Спільними силами станемо вільними,
Свободу народам й людині дамо.

УВАГА: мелодія гімну поневолених народів така ж, як мелодія сьогоднішнього гімну СССР.

*Передрук «Гимнів» з друкованих летюжок УПА, 1943 р.,
1 стор. Оригінали: Архів ЗП УГВР, тежка летюжок; фотокопії: Архів «Літопису УПА».*

CAPTIVE NATIONS OF EASTERN EUROPE AND ASIA (Summary)

This section of the book contains reports published in the **Visti**, an underground newspaper, about the "First Conference of Captive Nations of Eastern Europe and Asia", also its "Resolutions", an official "Declaration" and appeal by the "Revolutionary Committee of the Captive Nations of Eastern Europe and Asia" addressed to Soviet partisans. Included also is a so-called "Anthem of the Captive Nations of the Soviet Union", (in Russian and Ukrainian), a parody of the official Soviet anthem.

The conference took place November 21 and 22, 1943 attended by 39 delegates who represented 13 nationalities of the USSR. The organizers of the Conference were Ukrainian members of the UPA and OUN, while the non-Ukrainian representatives were mainly delegates from the separate ethnic units attached to the UPA. The **Visti** gives an account of the conference and a number of speeches, whose main ideas, edited by its resolutions committee, appear in the "Resolutions" and the "Declaration".

The resolutions characterized the war between the USSR and Germany as a "typical" imperialistic struggle. They further asserted that the bolshevism having been unmasked was now desperately casting for help, and was basing its hopes on Russian slavophile tendencies and on Russian chauvinism. The war had drained strength from both imperialists, and brought about the circumstances favourable to liberation movements of captive nations. The basic goal for all these movements was the establishment of independent nation-states, for only this could guarantee a proper development of each nation. The resolutions called for the establishment of a revolutionary committee with a view of preparing for a simultaneous revolution on all territories of the USSR and of coordinating military struggle on those territories. The resolutions further noted that contacts with the anti-German forces in the West were essential, that the non-German units attached to German forces if possible were to be preserved from destruction, and

that non-Ukrainians already in the UPA were to be organized into their own national units.

Similar in nature was the "Declaration", although composed in a more popular vein. It criticized both forms of imperialism, spoke out against the horrors of war, underlined the significance of independence, and called on all to join in the fight for freedom. It contained separate appeals to soldiers of the Red Army, to non-German soldiers in the German Army, to workers in war-factories and to members of the intelligentsia. All were encouraged to establish contacts with the underground and to become members of the movement.

Somewhat different in formulation was the leaflet entitled "Red guerillas!" Here, critique of the USSR was primarily on humanitarian grounds, exposing the system of terror, lawlessness, misery, and hunger. No special reference to "captive nations" was made. Nearly half of the leaflet concentrated on explaining activities of the UPA with a view of counteracting the Soviet propaganda which presented the Ukrainian underground struggle from a strongly biased position. For example, the Soviets accused the UPA of German collaboration and of planning to hand over all lands and factories to landlords and capitalists.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АК — Армія крайова
азерб. — азербайджанський, Азербайджан
Армія УНР — Армія Української Народної Республіки
б. — біла
бул. — булавний
в. о. — виконуючий обов'язки
вд. — відділ (самостійно діючі сотня або курінь)
військ. — військовий
вірм. — вірменський
воєв. — воєвідство
ГВШ — Головний військовий штаб (УПА)
ГВШ/Архів — Архів Головного військового штабу
ГВШ IV Орг. перс. — Четвертий відділ ГВШ, Організаційно-персональний
ГК УНГ — Головна команда Української національної гвардії
ген. — генерал
гол. — голова, головний
голл. — голландський, Голляндія
госп. — господарство, господарський
громгосп — громадське господарство
груз. — грузинський
ГН — Гвардія народова
ГПУ — Государственное політическое управление, рад. політична поліція у 1920-30-х рр.
Гештапо — Гегаймштатсполицай, гітлерівська політична поліція
див. — дивись
д-р — доктор
др. — друг
ЗП УГВР — Закордонне Представництво Української Визвольної Ради

ЗЧ ОУН — Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів
інсп. — інспектор
інстр. — інструктор
НПРС — Комуністична Партія Радянського Союзу
н-р — командир
набард. — набардинський
колгосп — колентивне господарство
кол. — колишній
кур. — курінний, курінь
м. — місто
МВД — Міністерство внутрішніх дел і назва підпорядкованої цьому міністерстві політичної поліції
МП — Машиненпістолє, нім. автомат
май. — майор
мін. — міністер
НКВД — Народний комісаріят внутрішніх дел і назва підпорядкованої цьому комісаріатові політичної поліції
нім. — німецький
ОУН — Організація Українських Націоналістів
ОУНз — ОУН закордоном
обл. — область
опер. — оперативний
орг. — організаційний
осет. — осетинський
п. — помер
підп. — підпільний
підполк. — підполковник
пов. — повіт, повітовий
політ. — політичний
полк. — полковник
пор. — поручник
псев. — псевдо
р. — ріка, рік
рад. парт. — радянська партизанна

рай. — район
рос. — російський
с. — село
СД — Зіхергайтс Дінст, нім. поліція
СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст. бул. — старший булавний
старш. — старшинський
татар. — татарський
УВА — Українська визвольна армія
УГА — Українська Галицька Армія
УГВР — Українська Головна Визвольна Рада
УНР — Українська Народня Республіка
УНС — Українська Народня Самооборона
УПА — Українська Повстанська Армія
УПА-Захід — УПА на західніх українських землях, підпорядковане крайовому Командуванню УПА-Захід

УПА-Південь — УПА на південних українських землях, передусім у подільських областях, підпорядковане крайовому Командуванню УПА-Південь
УПА-Північ — УПА на Волині (на Північно-західніх українських землях), підпорядковане від 1944 р. крайовому Командуванню УПА-Північ
УПА-Схід — УПА на східніх українських землях
УРСР — Українська Радянська Соціалістична Республіка
УЦН — Український Центральний Комітет
узб. — узбецький, Узбеністан
укр. — український
хор. — хорунжий
ШПШ — шеф Політичного штабу (групи УПА)
шк. — шкільний

ПОКАЗНИК

- Австрія — 58, 59, 60, 70
Адигці — 200
Азербайджан — 175-176, 225
Азербайджанці — 175-176, 205;
в УПА — 36, 46, 54, 189, 205
Азія — 177, 179, 183, 189, 190-191, 193,
199, 205, 208-209, 226-227, 230, 235-
236
"Ант 30 червня 1941 р." — 44, 83
Альзас — 70
Амстердам, м. — 68
Аму-Дарія — 195
Англія — 59, 63-64, 67-69
Андронік, вірм. військ. нерівник —
177
Антибольшевицький бльон народів —
232
Антонівський ліс, Крем'яничина —
38
Антракт, псев., вірм. діяч в УПА —
225
Арам, псев., осет. діяч в УПА — 225
Армія крайова — 48, 53
Армія УНР — 30, 33, 133, 155
Артилерія УПА — 31, 214
Аскольд, псев., хор. УПА-Захід — 161
Астрахань, м. — 192
Африка — 92
Ахмед, хан Насими — 192
Ашот I, вірм. цар — 177
- Бабин, с., Долинщина — 51
Багровий, псев., Волинь — 206
Банинське ханство — 175
Бансан, псев., набард. діяч в УПА —
225
Бану, м. — 175, 202
Балкани — 227-228
Балтійські держави (Прибалтика) —
75-78, 199, 226
- Бандера Степан — 102
Башкіри — 193, 205; в УПА — 205
Башкірія — 225
Безборотьно, с. Солонянського району
— 96
Бек Гамзат — 201
Бельгійці — 66
Бельгія — 65, 68
Бердичів — 25
Берега, псев., старш. артилерії УПА
на Волині — 214
Берестя — 28, 95, 98, 219
Берестейщина — 98
Берлін — 64
Біла, с. б. Маріуполя Донецької обл.
— 94
Білгорайські ліси, Холмщина — 53
Біломорський канал — 198
Білоруси — 100, 180-182, 205, 232; в
УПА — 205
Білоруська РСР — 12, 15, 25, 45, 180-
182, 225; нім. окупація — 181; рад.
парт. — 181
Бісмарк Отто фон Шенгавзен — 58-
59, 78-79
Богдан, псев., хор. УПА-Захід — 162
Богун, псев., хор. УПА-Північ — 162
Боднаренно, псев., інструк. старшин-
ської школи УПА — 30
Болгарія — 74-75
Большівець, с. б. Маріуполя Донець-
кої обл. — 94
Бондаренно, псев., хор. УПА-Захід —
162
Борис, псев., хор. УПА-Північ — 162
Бористень, шеф штабу Північної гру-
пи УПА — 28, 219
Боровець Тарас (Бульба, псев.) — 26,
30, 33, 37-38
Боровий (Босий), псев., сот., заст.

- к-ра старшинської школи УПА — 30, 160
- Бортники, с. Товмацького пов., Галичина — 49
- Босий, псев. — див. Боровий
- Бретонці — 67
- "Буг", група УПА — 8
- Буковина — 74, 83
- Бульба, псев. — див. Боровець Тарас
- Бутковський Іван, пор. УПА-Захід (Гуцул, псев.) — 160
- Бухара — 195
- "Бюлетень" ГК УНГ — 36
- Вагнер Ріхард — 60
- Вайнарівська Німецька Республіка — 59
- Варшава — 72
- Верещак, псев. Волинь (жінна) — 206
- Верещана, псев., пор. УПА-Північ — 25-26
- Версаль — 69
- Верховинець, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Вестмарк — див. Альзас і Лютрінґія
- Вишитий Ростислав, псев., май. УПА-Захід — 160, 162
- Відзначення УПА — див. Медалі й відзначення УПА
- Військовий штаб УПА — див. Головний військовий штаб УПА (Волинь, 1943)
- Вірзінґ — 40
- Вірмени — 177-179, 189, 193, 205; в УПА — 205
- Вірменія — 177-178, 225
- "Вірменія", партія — 177
- "Вісті", підп. газета — 207, 224, 235
- "Вісті комбатанта", журнал — 41
- Вісь Берлін-Рим — 188
- Воєнна округа УПА — див. Група УПА
- Воєнний надрайон УПА — див. Надрайонова команда запілля УПА
- Волга — 192
- Волинь (північно-західні українські землі) — 12, 15, 19-43, 45-48, 54-55, 85, 95, 97-98, 169, 209-212, 214-220, 222, 230
- Волинська обл. — 12, 15, 219
- Волновил, с. Млинівського рай. Рівенської обл. — 211
- Володимир Мономах — 113
- Володимир Волинський, м. — 28
- Ворон, псев., хор. УПА-Захід — 162
- Ворон, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Воронцов М. С., рос. ген. — 185, 201
- Ворошиловград — див. Луганське В'юн, псев., пор. УПА — 160, 163
- Габзбурґи — 58
- Гайворон, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Гайнріх, шеф гештапо — 68, 73
- Галичина — 8, 20, 21, 25, 31, 35, 48, 53-55, 85, 88, 97
- Ганджинське ханство, Азерб. — 175
- "Ганчан", вірм. партія — 177
- Гарпун, псев., сот. УПА — 163
- Гарячий, з Крем'янця — 98
- Гах, уряд — 71
- Генеральна воєнна округа УПА — див. Група УПА
- Генеральна губернія — 21, 35, 83
- Герзель-аул, битва черк. з рос. — 201
- Гімmlер — 73, 92
- Гітлер Адольф — 40, 59, 62-64, 69, 71, 78-79, 103, 109, 200, 230, 232; "Майн Кампф" — 59, 63, 78, 103
- Голий, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Голишкова Руда, с. на Волині — 95
- Голік, псев., груз. діяч в УПА — 205
- Голляндія — 65, 67-68, 250
- Голляндці — 66-69
- Головна Визвольна Рада — 164-165, 169
- Головний командир УПА — 164-168
- Головне Командування УПА — 5-6, 28, 157, 159-160, 169, 218-219; накази — 157-169; див. теж — Головне Командування УПА (Волинь, 1943)
- Головне Командування УПА (Волинь, 1943) — 25, 27-28, 176, 178-179, 182,

- 184, 187, 189, 191, 193-194, 197, 200, 202-203; накази — 133-156; звернення — 175-201; див. теж — Командування УПА-Північ і Головне Командування УПА
- Головний військовий штаб УПА — 51, 157, 159, 160, 167, 168; ГВШ, Архів — 163, 164, 167, 168
- Головний військовий штаб УПА (Волинь, 1943), (Військовий штаб УПА і Головний Штаб УПА) — 12-13, 15-16, 36-38, 41, 114, 120, 130, 133-134, 136, 142-143, 148-149, 151-152, 155, 169, 218-219; див. теж — Військовий штаб УПА-Північ
- Головний штаб УПА — див. Головний військовий штаб УПА (Волинь, 1943)
- Голод 1933 р. — 198
- Голуб, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Голубенко, псев., (Загній, псев.) начальник штабу Південної групи УПА — 28, 30, 219
- Гончаренко, полк., псев., — див. Ступницький Леонід
- Горинь, псев., к-р старш. школи УПА "Дружинники" — 30, 218
- Горностай, псев., автор УПА — 115, 121
- Городище, с., Волинь — 95
- Горохів, м. Волинської обл. — 46, 98
- Горохівщина — 47
- Господарська частина УПА — 33-34, 214, 218
- Гравівка, с., Станиславщина — 53
- "Графіна в бундрах УПА", Пролог, 1952 — 220
- Греція — 61-62, 74; німецька окупація — 74
- Грініюс, президент Литви — 77
- Грозний, м. — 202
- Громгоспи — 122, 198
- Грубешів, м., Холмщина — 53
- Грузини — 183-187, 189, 205, 232; в УПА — 36, 205
- Грузинське повстання 1856 р. — 185
- Грузія — 99, 183-184, 225; при нім. армії — 99-100, 186
- Група УПА [(генеральна) воєнна округа УПА] — 134-135, 150; організація — 141-143, 148-149, 216-219
- Гуцул, псев. — див. Бутковський Іван
- Гуцули — 73
- ГПУ — 96
- Гвардія Народова — 48, 53
- Гданськ (Данціг) — 60
- Геббельс — 93
- Гете Йоган Вольфганг — 60
- Гештапо — 21, 40, 55, 65, 68, 198
- Гогія, псев. груз. діяч в УПА — 225
- Гонта, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Гуляков, рос. ген. — 175
- Гуралі — 72
- Дагестан — 200-202
- Данія — 64, 67
- Данціг — див. Гданськ
- "Дашнакцютюн", вірм. партія — 177
- Дежман, казах. діяч в УПА — 225
- Делятинщина, Галичина — 49, 50
- Демид, псев., пор. УПА-Захід — 160
- Дервентське ханство — 175
- Дергел, Бельгія — 65
- Джигіт, псев., черк. діяч в УПА — 225
- Джон, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Джугашвілі Йосиф Віссаріонович — див. Сталін Йосиф Віссаріонович
- Дзвінчук, псев., хор. УПА-Захід — 162
- Дніпровий, псев., пор. УПА-Північ — 161
- Дніпровий, псев., пор., інструк. старш. школи — 30
- Дніпропетровське — 91, 97
- "До зброї", вид. Політичного відділу УПА — 120, 124
- Договір Ріббентроп-Молотов — 198
- "Документ ганьби", Ідея і чин, ч. 2 — 87-88
- Долина, м. — 52
- Долинщина — 53

- Дон, псев., хор. УПА-Північ — 161
 Донбас — 82
 Донецька обл. — 94
 Донецьке — 92, 94
 Донські козаки — 100
 Дорогочин, м. — 92
 Дрогобиччина — 25
 "Дружинники", старш. школа УПА — 30, 42, 218
 Дружний, псев., білор. діяч в УПА — 205, 225
 Дубенський пов. Рівенської обл. — 213-215
 Дубенщина — 47
 Дубно, м. — 28, 46, 219
 Дубовий, псев., н-р Північної групи УПА — 28, 31, 160, 219
 Дума, псев., хор. УПА-Північ — 161

 Евген, псев., хор. УПА-Північ — 162
 Європа — 56, 177, 179, 183, 190-191, 196, 198-199, 226; Південна — 74-75, 103-104; Західна — 63-71, 93-94, 228; Середня — 71-74; Східня — 78-82
 Ельзас — див. Альзас
 Емба, р. — 202
 Еней, псев., н-р Південної групи УПА — 25, 28, 30, 32, 160, 212, 219
 Еней, псев., лінар, начальник санітарної частини УПА — 34, 218
 Ермолов — 201
 Естонія — 75-78
 Естонці — 89, 90, 100

 Євангелія — 90
 Європа — див. Європа
 Єкіф, псев., окр. шкільний інспектор, Північна група УПА — 173

 Жиди — 22, 24, 34, 35, 41-42, 61, 76, 107, 108
 Житній, псев., хор. УПА-Північ — 161
 Житомир — 25, 26, 42
 Житомирська обл. — 12, 15, 96
 Жіноча Служба України — 88

 З4 ОУН — 7, 10, 225, 232
 Загній, псев. — див. Голубенно, псев.
 "Заграва", група УПА — див. Північна група УПА
 Занатали, Азерб. — 175
 Зелена, псев., Волинь — 205
 Землячка, псев., фельчер — 34
 Знаменівська, с. Новомосновського рай. Дніпропетровської обл. — 97
 "12 (Zwelf) Gebote fur das Verhalten der Deutschen im Osten und die Behalten der Russen" — 83-85
 Зв'язок в УПА — 32-33
 Здолбунів, м. — 26, 28, 219
 Зубатий, псев., керівник господарської частини УПА — 33, 218

 Іван, псев., хор. УПА-Захід — 162
 Іван Грозний — 185
 Іванів, псев., Волинь — 205-206
 Івано-Франківське, м. (Станиславів) — 50-51, 95
 Іванчун, псев., хор. УПА-Захід — 162
 Ігор Святославич, князь — 112-113
 "Ідея і чин", орган ОУН — 56, 82, 87, 102
 Ільбарс, Азерб. цар — 195
 Імперіалізм — 56, 121-125, 125-127, 226-227, 235; німецький — 121, 125, 127, 207, 226-232, 235-236; російський — 56, 121, 207, 226-232, 235-236
 Інгуші — 200-203
 Інгушія — 200-203
 Інститут фюр дейче Остарбайт, Краків — 72
 Іркрамов, узбець. підсудний — 196

 КПРС — 230
 Кабардинія — 225
 Кабардинці — 200-202, 205; в УПА — 205
 Кавказ — 178-179, 183, 185, 201, 202, 226
 Кагарман, псев., башк. діяч в УПА — 225

- Казань — 192
 Казанське ханство — 192
 Казахи — 189, 193, 205; в УПА — 205
 Казахстан — 225
 Кайтанське князівство — 175
 Калмики в УПА — 36
 Калуш, м. Івано-Франківської обл. — 52
 Намишин — 192
 Камінь Каширський, м. Волинської обл. — 28
 Кам'янець-Подільська обл. — див. Хмельницька обл.
 Кам'янка, с. б. Снолього Львівської обл. — 53
 Кандиба Олег — див. Ольжич Олег, псев.
 Карабахське ханство, Азерб. — 175
 Карло, псев., груз. діяч в УПА — 205
 Карпати — 48-55
 Карпатська Україна — 74, 83
 Касимовське ханство — 192
 Катинський ліс — 74
 Кахетія, Грузія, повстання 1832 р. — 185
 Кацо, псев., лейт., осетин, інстр. старшинської школи УПА — 30
 Квіслінг, Норв. — 65
 Кельна, с., Долинщина — 50
 Київщина — 27
 Кіннота УПА — 141-143, 156, 209, 211, 215
 Кіров С. М. — 207
 Київ — 88
 Київська обл. — 42, 47
 Клим, псев., пор. УПА-Північ — 161
 Клячківський Роман (Клим Савур, псев.; Кримський Омелян, псев.; Охрім, псев.), полк., Гол. н-р УПА — 27, 32, 38, 134, 138, 142-143, 145, 148-149, 151-152, 154-155, 162, 218, 220
 Кобринь, м. Берестейської обл. БРСР — 28, 92, 219
 Коваленко І. М., псев., підпільний автор — 13, 16, 56, 103, 132
 Новель, м. Волинської обл. — 98
 Ковно — 92
 Ковпак С. А. — 25, 48, 54
 Козаки — 23; при нім. армії — 89; в УПА — 98
 Козакія — 100
 Коканди, м. 195
 Колгоспи — 202
 Колки, м. Волинської обл. — 47
 Коломийщина — 49, 50
 Колосок, псев., хор. УПА-Північ — 162
 Колчан, псев., хор. УПА-Північ — 161
 Командир загону УПА — 166, 168
 Командир групи УПА — 164-166
 Командування УПА-Північ (теж — Волині, Волинського краю, або ПЗУЗ) — 133, 155
 Конференція поневолених народів Сходу Європи й Азії, перша — 12, 205-229, 235-236; відозва — 226-229, 235-236; постанови — 207-208, 225, 235; делегати — див. Антрант, Арам, Багровий, Бансан, Верещан, Голін, Гогія, Денкман, Днігіт, Дружний, Зелена, Іванів, Карло, Кагарман, Левченко, Свворцов, Стеценко, Тукай, Фізуль, Чавлі, Шірмаг
 Корабель, псев., хор. УПА-Північ — 161
 Корбан, псев., хор. УПА — 163
 Коростень, м. Житомирської обл. — 25
 Короткий, псев., хор. УПА-Північ — 161
 Космач, с., Коломийщина — 49
 Костопіль, м. Рівенської обл. — 28, 92, 98, 219
 Котлярівна, с. Солонянського району — 96
 Кох Еріх — 98
 Крайовий командир УПА — 164-166, 168
 Кранів — 72
 Крем'янецьчина — 47

- Крем'янець — 22-23, 28, 46, 92, 98, 219
 Крем'янецький Микола, псев., сотник УПА-Північ — 160, 162
 Крим — 39, 88, 100-101
 Криничанський рай. — 94
 Крупавічіюс, мін. господ. Литви — 77
 Кубанські нозани — 100
 Кубань — 201
 Кубійович Володимир — 91
 Кубінське ханство, Азерб. — 175
 Курщина — 48
- Лазарев, рос. ген. — 185
 Латвія — 75-78
 Латиші — 23, 89, 94, 100, 153
 Лебедівська, з Крем'янця — 98
 Лев, псев., хор. УПА-Північ — 161
 Ленгизи — 200-203
 Левенко Г., підп. автор — 13, 15
 Левченко, псев., Волинь — 205
 Лемки — 73
 Ленг-Темир — 195
 Ленін, псев. (Ульянов) Володимир Ілліч — 84, 189, 233-234
 Липа, с., Долинщина — 50
 Лисакович, ген. — 201
 Литва — 75-78
 Литовці — 75-78, 100
 Литвиненко, полк., шеф розвідного відділу ГВШ — 28, 218
 "Літопис УПА" — 5, 8, 9, 11, 14, 15, 17, 41
 "Літопис УПА", Архів — 54, 102, 110, 114, 120, 126, 135-136, 140, 142, 145, 148-149, 151, 154, 159, 163, 167, 174, 176, 178, 179, 182, 184, 187, 189, 191, 193, 194, 197, 200, 203, 207, 234
 "Літопис УПА", одноднівка В.О. "Буг" — 8, 11
 Ліщина, псев., хор. УПА-Північ — 161
 Лотарінгія — 70
 Луганське (Ворошиловград) — 94
 Луччина — 47
 Луцьк — 28, 92
 Ляваль, фран. — 71
- Любачів, м. Люблинського воев. — 53
 Люблинщина — 95
 Львівська обл. — 50, 51
- МВД — 40
 Маляри — див. Угорці
 Макаренко, псев., шеф штабу Північної групи УПА — 28, 219
 Макс, псев., кур. Південної групи УПА — 25
 Максим, псев., хор. УПА-Північ — 162
 Маріюпіль — 92
 Маріюпільщина — 94
 Медалі й візначення УПА (Відзначення УПА) — 164-169, 223
 Медична служба УПА — 34-35, 42-43, 218
 Мирон, псев., пор. УПА-Захід — 161
 Мізунь, с. Івано-Франківської обл. — 50-52
 Місія УПА — 6, 10
 Молотків, с., Крем'янецьчина — 23
 Михельсон — 192
 Мігайлович, ген., Югославія — 75
 Морочнівський рай., Рівенської обл. — 32
 Москва — 24
 Мулла Казі — 201
 Мурад Хаджі — 201
 Мурза, псев., хор. УПА-Захід — 162
 "Мусафат", політ. рух Азерб. — 175
- НКВД — 21, 24-25, 28, 89, 96, 127, 181, 198, 226
 Надвірнянщина — 50
 Надрайонова команда запілля УПА — 135-136, 153-154
 Наполеон Бонапарт — 58, 19, 224
 Народи Надволжя — 266
 Народи СРСР — 96-106, 175-236; війск. вд. при нім. армії — 36, 99, 153-154, 156, 175-204, 225, 228-229; при УПА — 16, 36, 153-154, 175-236
 Негус, псев., кур. Південної групи УПА — 25

- Недільна, с. Самбірського рай. Львівської обл. — 50
- Непитай, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Нечипір, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Німеччина — 7, 9, 20, 22-28, 34, 38-45, 54-58, 88-89, 90-91, 121, 127, 131, 175, 176-178, 181-183, 186-188, 192, 196-197
- Німецька армія — 15, 19, 29, 52, 54
- Німецька поліція — 7, 9-10, 12, 21-27, 34-42, 46-47, 68, 88-89, 91-93, 96-99, 108, 136, 138, 156
- Німецький націонал-соціалізм — 21-38, 44-46, 56-57, 121-127, 207, 226
- Німецький расизм — 60-62
- Німці — 19-27, 38-40, 56-104, 109
- Ніцше Фрідріх — 60
- "Нова Європа" — 62, 65, 81, 91, 121, 198, 200, 208
- "Нове українське слово", Київ — 88
- Новомосновський рай. Дніпропетровської обл. — 97
- Норвегія — 64-65, 67
- ОУН — 11, 13, 16, 34-37, 45-46, 54, 102, 106, 125-126, 130, 205, 231
- ОУНз — 7, 10, 29
- Овруч, м. Житомирської обл. — 92
- Одеса — 74, 83
- Озброєння УПА — 27, 31-32, 42, 51
- Окружна команда запілля УПА — 135-136, 153-154
- Окружний шнільний інспекторат Північної групи УПА — 170
- Олександропіль, с. Солонянського рай. — 96
- "Олені", старш. школа УПА — 30, 54
- Ольнич Олег, псев. (Нандиба Олег) — 40
- Омельюк М., псев., полн., шеф оперативного відділу ГВШ — 12, 15, 19, 28, 30, 41, 218-219
- Орджонікідзе Г. Н. — 201
- Орел, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Осетини — 200-202, 205; в УПА — 205
- Осетія — 200-202, 225
- Остап, псев., шеф політичного штабу Північної групи УПА — 170-174
- Остмарк — див. Австрія
- Остріг, м. Рівенської обл. — 28, 219
- Охрім, псев. — див. Клячківський Роман
- Панславізм — 65
- Париж — 68
- Партизани, протинімецькі — 146
- Перебийніс О., псев., в. о. шефа ГВШ УПА — 159, 163, 167, 168
- Перовський, рос. ген. — 195
- Персія — 195
- Петен, маршал — 70, 71
- Південна група УПА — 25, 28, 29-30, 32, 36, 212, 214-219
- Північна група УПА ("Заграда", група УПА) — 28, 31-32; політичний штаб — 14, 17, 170-174, 216-219
- Північно-західні українські землі — див. Волинь
- Північно-західня група УПА — 28-29, 32, 36, 209, 216-219
- Пінськ, м. — 28, 219
- Пісьмичеве, с. Солонянського рай. — 96
- Піснячевський Г., псев. — 112, 115
- Поділля — 27, 42, 47
- Полісся — 8, 12, 15, 24, 25, 33, 34, 45, 54, 55, 222
- Полтава — 88
- Поляки — 22-23, 89
- Поль, псев., пор. УПА-Північ — 160
- Поль (Польовий), псев., май., н-р старшинської школи "Олені" — 30
- Польова жандармерія УПА — 149, 156
- Польовий, псев. — див. Поль
- Польська армія — 29, 31
- Польське підпілля — 48, 55; співпраця з німцями — 45, 47, 136, 138; співпраця з більшовинами — 45, 138
- Польща — 6, 9, 20, 24, 53, 71-74, 180, 198, 231

- Познанщина — 72
 Польський еміграційний уряд в Лондоні — 74
 Помор'я, Польща — 60, 72
 Прага — 68
 "Пролог", Нью-Йорк — 220
 Прометей — 201
 Просвіта — 88
 Проскурів, м. Житомирської обл. — 92
 Протекторат — див. Чехія
 Прибалтика — див. Балтійські країни
 Рудий — 58-59
 Пугачов О. І. — 192
 Пукасівці, с., Долинщина — 51
 Пшеничний, псев., хор. УПА-Північ — 161
 П'яний, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Рава-Руська, м. Львівської обл. — 53
 Радянська армія — 29, 30, 51-52, 54, 205, 227-228, 236; полонені — 93
 Радянська партизанка — 24-26, 29, 32, 42, 45, 47-49, 53-54, 108, 136, 138, 197-200, 230-232, 235-236
 Радянсько-фінляндська війна, 1939-40 — 137
 Разін С. Т. — 192
 Районова команда запілля УПА — 135-136, 153-154
 "Райх", німецька газета — 93
 Райхсномісар України — 21, 38; див. теж — Кох Еріх
 Революційний комітет поневолених народів Східної Європи й Азії — 206
 Ризький договір 1921 — 180
 Рим — 61-62
 Рівенська обл. — 12, 15
 Рівенщина — 47
 Рівне (Ровно) — 12, 15, 20, 22, 28, 98, 219
 Різун, псев., хор. УПА-Захід — 162
 Ровно — див. Рівне
 Роман, псев., хор. УПА-Північ — 162
 Розенберг Альфред, "Міт 20-го сторіччя" — 59
- Російська РСР — 233-234
 Російський більшовизм — 121-127, 207, 226, 228, 235
 Російський шовінізм — 208, 226, 235
 Росільна, м. — 52
 Росія — 180, 183, 189, 200-201; царська — 230; революція 1917 р. — 180, 183, 230
 Росіяни — 22, 189-191, 228, 232; в Україні — 191; співпраця з німцями — 89; при УПА — 191
 Рошинський, лікар з Крем'янця — 98
 Рудий, псев., пор. УПА-Північ — 160
 Рудий, псев., к-р Північно-західної групи УПА — 28, 29, 219
 Румуни — 153
 Румунія — 74, 83
 Русини — 73
 Рустановелі Шота — 185
 Рязань — 24
- СД — 21
 СРСР — 25, 40, 44, 74, 80, 98-99, 102-104, 121, 127, 131, 205, 206, 208, 226, 228, 230-236; неросійські народи — 175-236
 СС — 21, 65, 82
 СС дивізія "Галичина" — 92
 СС-Штандарте Вікінг — 66
 Савур Клим, псев. — див. Клячківський Роман
 "Самостійник", підпільна газета — 110, 224
 Сарни, м. Рівенської обл. — 28, 219
 Свирид, псев. — 220
 Світова війна, друга — 8, 9, 57-58, 189, 207, 226, 228
 Світова війна, перша — 57, 189
 "Свобода народам", друкарня УПА — 176, 178, 181, 186, 189, 193, 197, 200, 203
 Святослав, с. б. Снолього Львівської обл. — 49
 Святослав Ігорович, князь — 112-114
 Сембат, вірм. цар — 175
 Сергій, псев., хор. УПА-Захід — 162

- Середня Азія в СРСР — див. Центральна Азія
- Серопп, вірм. військ. керівник — 177
- Сибір — 181, 198, 201, 228
- Сир-Дарія, р. — 195
- Сильно, с. на Волині — 95
- Сірко, псев., пор. УПА — 163
- “Січ”, орг. молоді — 88
- Січові Стрільці, Окремий корпус — 106
- Снакунець, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Снворцов, псев., чувас. діяч в УПА — 225
- Скільщина, Львівська обл. — 53
- Снобелев, рос. ген. — 195
- Сноле, м. Львівської обл. — 48-49, 53
- Слобода, с., Долинщина — 50
- Словани — 153
- Словаччина — 53
- “Слово о полку Ігоревім” — 113
- Слов’янофільство — 208, 235
- Солонянський рай. — 96
- Сом, псев., підполк. УПА — 163
- Соцзмагання — 123
- Сталін, псев., (Джугашвілі) Йосиф Віссаріонович — 84, 98, 108-109, 181, 200, 228, 232-234
- Сталіно — див. Донецьке
- Станиславів — див. Івано-Франківське
- Стахановщина — 123
- Стеценно, псев., Волинь — 225
- Стецько Ярослав — 44
- Стидин Великий, с. Костопільського рай. Рівенської обл. — 28
- Стир, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Стіжон, с. — 23
- Стрибайло, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Стрий, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Стрілець, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Ступницький Леонід, ген. (Гончаренко, полк., псев.), шеф ГВШ УПА — 28, 30, 134, 136, 142-143, 148-149, 151-152, 155, 218
- Ступницький Юрко — 28
- Суворов О. В., рос. ген. — 192
- Судети — 60
- Сумний, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Суражський ліс — 24
- Східня компанія, нім., для Сходу Європи — 69
- Східньо-українські землі — 89
- Таджики — 193
- “Талмуд” — 61
- Танкіст, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Тарни, рос. твердиня на Кавказі — 201
- Татарван, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Татари — 189, 200, 205; в УПА — 36, 46, 54, 205
- Татари кримські — 88, 100-101
- Татари Надволжя — 191-193
- Татарія — 191-193, 225
- Терек, р. — 185, 200
- Терншамхальське князівство — 175
- Тернопільська обл. — 12, 15, 50-51
- Тиверець, псев., Північна група УПА — 170, 173
- Тігран II, вірм. цар. — 175
- Тнач, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Тотлелепов, рос. ген. — 185
- Троцький Лев — 177
- Тунай, псев., татар. діяч в УПА — 225
- Туреччина — 183
- Турна, м. Львівської обл. — 53
- Туркестан — 225
- Туркмени — 193
- Тутешні — 73
- УВА — див. Українська визвольна армія
- УГА — 133, 155
- УГВР — див. Українська Головна Визвольна Рада
- УНС — див. Українська Народня Самооборона
- УПА — див. Українська Повстанська Армія

- УПА-Захід — 51, 53-55, 160-163, 167-169; бої з нім. — 51, 54; бої з поль. парт. — 48-53; бої з рад. парт. — 51-54
- УПА-Південь — 163, 167-169
- УПА-Північ — 12, 13, 15-16, 19-43, 45-46, 160-163, 167-169, 210, 217, 219; бої з нім. — 22-26, 39, 42, 46-48, 54-55; бої з поль. парт. — 22-23, 42, 47; бої з рад. парт. і армією — 22-26, 32, 42, 47, 52-53; див. теж — назви команд і служб УПА
- УРСР — 7, 10, 40, 96, 98
- Угорська армія — 52, 55
- Угорці (мадяри) — 153
- Узбек, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Узбеки — 23, 89, 100, 193-197; в УПА — 36, 46, 54, 205, 210
- Узбеністан — 195-197, 225
- Україна — 105-106, 177, 181, 198, 226, 228; нім. окупація — 10, 38-42, 44-45, 47-48, 78-99
- Українська визвольна армія (УВА) — 46
- Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) — 6, 10, 14, 17, 169; Закордонне Представництво УГВР — 6; Архів ЗП УГВР — 10, 14, 17, 54, 102, 110, 114, 120, 126, 135-136, 140, 142, 145, 148-149, 151, 154, 159, 163, 167, 174, 176, 178-179, 182, 184, 187, 189, 191, 193-194, 197, 200, 203, 207, 234
- Українська міліція, нім. окупація — див. Українська поліція, нім. окупація
- Українська Народня Самооборона — (УНС) — 49-55, 107, 109, 111; див. теж — УПА-Захід
- Українська народня рада — 90
- Українська Народня Республіка — 106
- Українська Повстанська Армія (УПА) — 5, 8-10, 13-17, 19-55, 107, 109, 111-115, 133-174, 231, 235-236; військові ступені — 13-14, 16-17, 133-134, 150, 152, 155; оборона населення — 14, 17, 135-140, 146-148, 155-156; організація — 27-29, 216-219; політична програма — 13, 16, 121-123; старшинські школи — 14, 17, 51, 54-55, 148-149, 156, 218; штаби — 42, 157-159, 218-219
- Українська поліція, нім. окупація (Українська міліція, "Шуцманшафт") — 20-21, 26, 91-92, 97-98
- Український Національний Союз — 106
- Український Центральний Комітет — 88, 91
- Українські Січові Стрільці — 107
- Українці — 19-56, 78-99, 103-114, 121-122, 226, 228
- Учительська спілка — 88
- Фізуль, псев., азерб. діяч в УПА — 225
- Фінляндці — 137
- "Фольксдойчі" — 72-73
- Франція — 68-71, 92, 245
- Французи — 67, 69-71
- Харків — 88, 92
- Хасевич Ніл, псев., підп. мистець — 220-223
- Хмара, псев., хор. УПА-Захід — 162
- Хмель, псев., пор. УПА-Захід — 160
- Хмельницька (Кам'янець-Подільська) обл. — 12, 15
- Ходжаєв Файзула, узб. підсудний — 196
- Хорватія — 74
- Хорезм — 195
- Хрін, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Центральна Азія (Середня Азія, СРСР) — 226, 228
- Ціціянов, рос. князь — 175, 201
- Цуманський ліс, Волинь — 24
- Чавлі, псев., азерб. діяч в УПА — 205
- Червоний Хрест — 172
- Черкавський, з Крем'янця — 98

- Чернеси — 200-202, 205-207; в УПА — 205
- Чернесія — 225
- Черник, псев., нач. штабу Південної групи УПА — 214-215
- Чернігівщина — 48
- Чехи — 40, 73
- Чехія — 71-74
- Чехословаччина — 6, 9
- Чеченці — 200-202
- Чинмент, м. в Узб. — 195
- “Чистна” 1937 р. — 198
- Чмелик, псев., хор. УПА-Захід — 162
- Чорний ліс, Івано-Франківська обл. — 49-53
- Чуваші — 205; в УПА — 205
- Чувашія — 225
- Чупринна Тарас, псев. — див. Шухевич Роман
- Чутка, псев., пор. УПА-Північ — 161
- Шакійське ханство, Азерб. — 175
- Шаміль Угас — 201
- Шевченко Тарас — 224
- Шірмак, псев., узб. діяч в УПА — 205, 225
- Шнільництво, на терені дій УПА — 174-175
- Шлесьн — 60, 72
- Шпенглер Освальд — 60
- Штепа, з Києва — 88
- Шуляк О., “В ім'я правди” — 38
- Шурагельське ханство, Азерб. — 175
- Шухевич Роман, ген. (Чупринна Тарас, псев.) — 28, 159-160, 163, 167-168, 213
- “Щуцманшафт”, укр. — див. Українська поліція
- Югославія — 74-75
- “Юнак”, підп. газета — 207, 224
- Юнашнів, с. б. Маріюполя Донецької обл. — 94
- Юра, псев., хор. УПА-Північ — 161
- Юрно, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Юсип Хаджі — 201
- Юсупов — 201
- Яворенно, псев., пор. УПА-Північ — 161
- Якуб Бег, оборонець Самарканди — 195
- Ярема, псев., пор. УПА-Північ — 161
- Яркенд, м. — 195
- Ярмолук, псев., хор. УПА-Північ — 162
- Ясьно, псев., хор. УПА-Північ — 161

СПИСОК МАП ТА ІЛЮСТРАЦІЙ

Волинь і Полісся: адміністративний поділ, стан на вересень 1940 р.
(внутрішні сторінки обкладинки)

Титульна сторінка передрукованої в цій книзі брошури І. М. Новаценка	132
Відділ кіннотчиків УПА на Волині в 1943 р.	209
Відділ УПА з Північно-західньої воєнної округи	209
Національний узбецький підвідділ при УПА - Північ	210
Кінна стежа УПА на Волині в 1943 році	211
Кінна стежа маршуючого в глибині відділу УПА	211
Полк. Еней — к-р Південної воєнної округи УПА	212
Ген. Роман Шухевич — Головний Командир УПА	213
Батерія артилерії Південної групи УПА - Північ	214
Передня кінна охорона харчевої валки УПА	214
Начальник штабу Південної воєнної округи УПА Черник відбирає звіт відділу УПА	215
Група кіннотчиків з УПА - Північ	215
Волинь і Полісся: терени операцій УПА - Північ	216
Схема організаційної структури УПА на Волині в 1943 р.	218 - 219
Полк. Дмитро Клячківський — організатор і командир військ УПА на Волині	220
Дереворит Н. Хасевича зі серії "Ідеї українського визвольного руху"	221
Обкладинка для альманаху "Волинь в боротьбі"	222
Проект відзначень і медалів УПА	223
Заголовки підпільних періодичних публікацій	224

З М І С Т

	стор.
Про "Літопис Української Повстанської Армії"	5
About the "Litopys U.P.A."	8
Перша книга "Літопису УПА"	12
Introductory remarks	15

ІСТОРИЧНІ ОГЛЯДИ, АНАЛІЗИ, СТАТТІ

Полк. М. Омелюсін: УПА на Волині в 1943 році	19
Col. M. Omeljusik: The U.P.A. in Volyn' in the year 1943 (summary)	41
Г. Левенко: Нарис історії боротьби Української Повстанської Армії (УПА)	44
H. Levenko: An historical outline of the UPA struggle (summary)	54
І. М. Коваленко: Цілі і методи німецької імперіалістичної політики на окупованих теренах	56
I. M. Kovalenko: The goals and methods of the German imperialistic policy in the occupied regions (summary)	103

ВІЙСЬКОВО-ВИШКІЛЬНІ, ПОЛІТИЧНІ Й ІНФОРМАТИВНІ ПУБЛІКАЦІЇ

В. Д.: Час не жде; Кілька завваг на тему збройної сили	105
V. D.: Time does not wait; several remarks about the military force (summary)	110
Г. Піснячевський: Слідами княжих дружинників	112
H. Pisniachevskyi: In the footsteps of the Princes' detachments (summary)	115
Горностай: Військово-польові загородження	115
Hornostai: Military field obstacles (summary)	121

ПОЛІТИЧНА ДЕКЛАРАЦІЯ УПА

За що бореться визвольно-революційна Українська Повстанська Армія	121
За що бореться Українська Повстанча Армія (УПА)?	126
The political declaration of the UPA (summary)	130

ДОКУМЕНТИ

НАКАЗИ КОМАНДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ (пізніше: Командування УПА - Північ)

Наказ військам УПА в справі устійнення військових ступенів для УПА	133
Наказ ч. 8 з 30 серпня 1943 р.	135
Самооборона: Інструкція	136
Наказ ч. 9: командирам груп, з 1 вересня 1943 р.	141
Примірний склад кінної сотні	142
Наказ ч. 10: всім повстанцям і командирам УПА, з 3 вересня 1943 р.	144
Наказ ч. 11: командирам, командантам і всім сільським самооборонам	146
Наказ ч. 12: командирам груп, з 4 вересня 1943 р.	148
Наказ ч. 13: військам УПА, з 4 вересня 1943 р.	150
Залучний, табеля: Список старшин, яких належить затвердити в посіданих ними рангах	152
Наказ ч. 17: командирам і командантам Української Повстанчої Армії, з 28 жовтня 1943 року	153
Military orders issued by the UPA Command in Volyn' (summary)	155

НАКАЗИ ГОЛОВНОГО КОМАНДУВАННЯ УПА

Вназівки по праці військових штабів; залучний до наказу ГВШ IV. Орг. ч. 1/44 з 23. I. 1944 р.	157
Наказ ч. 2/44 з 26 січня 1944 р.	160
Наказ ч. 3/44 з 1 січня 1944 р.	164
Залучний ч. 1. Орг./44 до наказу ГШВ IV. Орг. ч. 3/44 з 27 січня 1944 р.	168
Orders of the Supreme Command of the UPA (summary)	169

ДОКУМЕНТИ ШЕФА ПОЛІТИЧНОГО ШТАБУ ГРУПИ "ЗАГРАВА"	170
Documents issued by the Chief of Staff, Political Section, of the UPA group "Zahrava" (summary)	174

ЗВЕРНЕННЯ УПА ДО ВОЯКІВ І НАСЕЛЕННЯ ІНШИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ

Азербайджанцы!	175
Армяне!	177
Армяне и другие народы Кавказа!	179

Білоруський народ!	180
Грузини! (июнь, 1943)	183
Грузини! (сентябрь, 1943)	184
Добровольці!	187
Русские!	189
Татари Поволжя!	191
Узбеки, казахи, туркмени, таджини, башниры, татары, народы Урала, Волги и Сибиру, народы Азии!	193
Узбекские аскеры!	194
Червоні партизани!	197
Черкасы, набардинцы, осетины, чеченцы, андыге, лезгины, ингуши!	200
Appeals to other Nationals by the Supreme Command of the UPA (summary)	203

ПОНЕВОЛЕНИ НАРОДИ СХОДУ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

Перша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії	205
Постанови Першої Конференції Поневолених Народів Сходу Європи й Азії	207
Відозва Першої Конференції Поневолених Народів Сходу до Народів Східньої Європи й Азії	226
Червоні партизани!	230

ПАРОДІЇ НА ГИМН СРСР

Гимн угнетенных народов Советского Союза	233
Гимн поневолених народів Советського Союзу	234
Captive nations of Eastern Europe and Asia (summary)	235
Список скорочень	237
Показник	239
Список мап та ілюстрацій	251